

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในวัด : กรณีศึกษา วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ปริญญาานิพนธ์

ของ

พอเพียง ทรัพย์อินทร์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการ
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พฤษภาคม 2551

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในวัด : กรณีศึกษา วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ปริญญาานิพนธ์

ของ

พอเพียง ทรัพย์อินทร์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการ
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในวัด : กรณีศึกษา วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

บทคัดย่อ

ของ

พอเพียง ทรัพย์อินทร์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการ
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พฤษภาคม 2551

พอเพียง ทรัพย์อินทร์. (2551). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด: กรณีศึกษา วัดสามชุก จังหวัด สุพรรณบุรี. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม.
(การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรือโท ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง, รองศาสตราจารย์สุภาพร สุขสีเหลือง.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น โดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR) และ ใช้กระบวนการ PAOR ตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis & Mc Taggart. 1990) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน (Plan) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) และขั้นสะท้อนผล (Reflection)

ผลการวิจัย พบว่า วัดสามชุกมีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เนื่องจากมีทุนทางวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และด้านศิลปวัฒนธรรม มีกลไกที่บริหารการท่องเที่ยว โดยชุมชน และองค์กรท้องถิ่น มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวทางน้ำ (แม่น้ำท่าจีน) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ ในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับตลาดสามชุก และ พบว่า วัดสามชุกมีจุดแข็งด้านโบราณสถานที่เก่าแก่ ภูมิประเทศเป็นธรรมชาติร่มรื่น มีกิจกรรมทางด้านศาสนาที่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง โอกาส วัดสามชุกเป็นทางผ่านสู่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และใกล้ตลาดสามชุกสำหรับจุดอ่อน วัดสามชุกยังอ่อนเรื่องการประชาสัมพันธ์ ทำให้นักท่องเที่ยวยังไม่รู้จักดี และอุปสรรคคือชุมชนยังไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ในระยะที่ทำการวิจัย (พ.ศ. 2550-2551) พบว่า มีการปรับปรุงโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว มีความร่วมมือร่วมใจกันของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เริ่มมีเครือข่ายเชื่อมโยงการท่องเที่ยว

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH TO DEVELOP OF ECOTOURISM
COMPETENCIES IN THE TEMPLE : A CASE STUDY AT WAT
SAMCHUK, SUPHAN BURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
PORPENG SUB-IN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Science Degree in Tourism Planning and management in
Environmental Conservation at Srinakharinwirot University

MAY 2008

Porpeng Sub-in (2008). *Participatory Action Research to Develop of Ecotourism Competencies in the Temple : A Case Study at wat Samchuk, Suphan Buri Province*. Master thesis, M.S. (Ecotourism Management). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committees : Asst. Prof. Lt.JG , Dr.Paiboon Onmung Assoc. Prof. Supaporn Suksileung

Purposes of Research To improve the efficiency of Samchuk Temple's eco-tourism through deployment of participatory action research process Participatory action research by communities and locality organization

This research study is a Participatory Action Research using PAOR which reflects the cycle process of the practice in 4 stages as originated by Kemmis; & Mc Taggart. 1990 The aforementioned are Planning, Action, Observing and Reflection, which concentrate on the efficiency of the eco-tourism in Samchuk Temple. This is considered to be a development-invocation research succeeded by field interviews in the temple which is located

Results of Research Samchuk Temple to be enough promoted a valuable source of eco-tourism due to its abundance in resources such as customs and traditions, nature and environment, that can be capitalized to the full extent. These resources can turn into tourism products and the societal capitalization may involve the tourism management mechanism. The regional management for tourism in regards to Samchuk community, especially with its vital waterway (Tarjeen River), is of primary importance as it directly relates to Samchk market. In developing the Samchuk Temple's eco-tourism potentiality. Strengths are historical artifacts and sites, natural settings , various activities for tourists in relation to the religion knowledge, local museum, and community's unity within.and Samchuk Temple is located within the vicinity of tourism destinations and in close proximity to Samchuk Market. As for weaknesses of Samchuk Temple has in suspicions promote Then tourist may not known this place very well and Threat community does not realize the important of the Temple development to be an eco-tourism

Results of the development in eco-tourism within Samchuk Temple between research 2007-2008 reveal that there are restoration in historical sites and improvement in environment to cater tourists; the communities have participated in building up and retaining the folk traditions; there is a network to congregate the tourism

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในวัด : กรณีศึกษา วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ของ

พอเพียง ทรัพย์อินทร์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการ-
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2551

คณะกรรมการควบคุมปริญญาานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

.....ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรือโท ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง)

(ดร.นลินา ประไพรัชสิทธิ์)

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรือโท ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. น้ำฝน ไถ่สัตย์กุล)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จได้เพราะผู้วิจัยได้รับความเมตตากรุณาและได้รับคำแนะนำสั่งสอน
อบรมจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรือโท ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง
ดร. นลินา ประไพรัชสิทธิ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. น้ำฝน ไส้ตัญไศล ที่กรุณารับเชิญเป็น
กรรมการสอบปริญญาโทฉบับนี้

และเนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการพัฒนาศักยภาพการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัดสามชุก ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องและให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ดัง
รายนามต่อไปนี้

พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) พระสมุห์ไส ตัญญูวิโร พระบวรภักค สุานวโร
พระปริชา ปริบุญโณ เณร แม่ชี พะเยา และ ป้า ธนศร สุขสำราญ ป้าสำรวม จันทร์

ชาวชุมชนสามชุก นำโดย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 คุณขวัญตา ศักดิ์ คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์
อาจารย์ แสง คำสระน้อย อาจารย์ ละม่อม คำสระน้อย อาจารย์ วิภาศศิ ช้างทอง ครูกิตติยา เสริมสุข
อาจารย์ อรุณลักษณ์ อ่อนวิมล นายพงษ์นรินทร์ อมรรัตนา คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิษณุ บัวจันทร์
คุณดำรง ล้อมลาย คุณ สมพร สว่างศรีและคุณลุง ศิริ สรหงส์ และทุกคนในชุมชนสามชุก

และขอระลึกถึงพระคุณ พ่อประคอง ทรัพย์อินทร์ แม่ลัดดา ทรัพย์อินทร์ ยายละม้าย เขี่ยมนาค
ครูโสภี ขาวนา และขอบคุณ ว่าที่ร้อยตรีหญิงทศพร ทรัพย์อินทร์ และเพื่อนทุกๆ คนที่ช่วยเหลือให้
กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด

พอเพียง ทรัพย์อินทร์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	6
จังหวัดสุพรรณบุรี และแผนยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยว.....	18
ศักยภาพของวัดสามชุก.....	24
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	28
การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิเคราะห์ SWOT.....	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	40
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	47
ศึกษาชุมชน.....	47
พัฒนาศักยภาพของชุมชน.....	49
ประเมินผลการพัฒนาร่วมกับชุมชน.....	50
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	52
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	99

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	108
ภาคผนวก.....	113
ภาคผนวก ก ทรัพยากรและบุคลากรเกี่ยวกับวัดสามชุก.....	114
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	121
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์.....	135
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	136

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงเหตุการณ์สำคัญในรอบปี.....	67
2 แผนปฏิรูปมิทศน์.....	74
3 แผนพิธีสงฆ์.....	75
4 แผนการทำพิธีบวงสรวง.....	76
5 แผนการบูรณะมณฑป.....	78
6 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข ในรอบที่ 1.....	78
7 แผนดำเนินการบูรณะ มณฑป ต่อเนื่อง	80
8 ปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ไข ในรอบที่ 2.....	81
9 แผนการจัดกิจกรรมแนะนำการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว.....	83
10 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข รอบที่ 3.....	85
11 แผนงานฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัตยศ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต.....	88
12 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข ในรอบที่ 4.....	89
13 ข้อมูลพื้นฐานของผู้แสดงความคิดเห็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก.....	95
14 สถานภาพในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	96
15 ระดับความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	97
16 ระดับความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	98

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
2 แผนที่ การเดินทางไปวัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี.....	19
3 ความเชื่อมโยงของการกระทำ กับ การวิจัย.....	33
4 วงจรกระบวนการวิจัย.....	34
5 วงจรการวิจัยแบบ PAOR.....	36

บัญชีภาพที่

ภาพที่		หน้า
1	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และพระบรมราชินีนาถ เสด็จทรงตรวจเยี่ยมราษฎร ที่วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี.....	54
2	ภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันตกของวัดสามชุก.....	57
3	โรงเรียนวัดสามชุก.....	57
4	ภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันออกของวัดสามชุก.....	58
5	สภาพบ้านเรือนชุมชนสามชุก.....	58
6	สภาพน้ำท่วมวัดสามชุกปี 2549.....	59
7	พืชที่พบในวัดสามชุก.....	59
8	สัตว์ที่พบบ่อยในวัดสามชุก.....	60
9	ภูมิทัศน์ริมแม่น้ำท่าจีน.....	60
10	มณฑปและแท่นรองมณฑป.....	61
11	รอยพระพุทธรูป.....	62
12	เจดีย์ริมทางเข้าวัดสามชุกทิศตะวันออก.....	62
13	พระพุทธรูปหินทราย.....	63
14	หงส์สำริด.....	63
15	หลวงพ่อธรรมจักร.....	64
16	ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์.....	64
17	สิ่งอำนวยความสะดวก (ห้องน้ำ).....	65
18	ที่พักผู้มาปฏิบัติธรรม.....	65
19	บ้านดิน.....	66
20	ศูนย์นวดแผนโบราณและโรงครัว.....	66
21	กิจกรรมอบรมเยาวชน.....	68
22	งานทอดกฐิน 18 พ.ย.2550.....	68
23	ป้ายสถานีวิทยุชุมชน.....	69
24	รูปภาพแผนผังวัดสามชุก.....	70
25	ภาพงานบวงสรวงมณฑป.....	77

บัญชีภาพที่ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
26	ภาพกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ด้านสื่อความหมายการท่องเที่ยว.....	84
27	ภาพงานมุขิตาจิตพระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต.....	90
28	ภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบริเวณทางเข้าวัดสามชุก.....	94
29	ภาพการเปลี่ยนแปลงมณฑลระหว่างการพัฒนา.....	94

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเรามีชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน เราใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันเราต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอดและมีกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นในกลุ่มเพื่อเป็นประเพณีในการยึดถือประพฤติปฏิบัติร่วมกัน มีคติความเชื่อที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม มีการสร้างสิ่งเคารพเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของเผ่าพันธุ์และเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน เมื่อสังคมขยายตัวใหญ่ขึ้น จากกลุ่มเล็กๆที่เรียกว่าครอบครัวสู่การเป็นชุมชนที่ใหญ่ เริ่มมีการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างญาติพี่น้องที่ต้องแยกตัวไปทำมาหากินเพื่อเยี่ยมเยียน หรือเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ อีกทั้งมีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนความรู้ จนกระทั่งกลายเป็นการท่องเที่ยวในเวลาต่อมา

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่เชื่อมโยงธุรกิจต่างๆ เข้าด้วยกัน ทั้งที่เป็นธุรกิจด้านบริการ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรงและที่เกี่ยวข้องทางอ้อม สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นได้รับ การเผยแพร่ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยมีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางศาสนาอันเป็นปรัชญาแห่งการยึดเหนี่ยวจิตใจ ตลอดจนโบราณสถาน สถาปัตยกรรมมรดกทางปัญญา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นๆ มาเป็นองค์ประกอบในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง และที่ผ่านมากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมักจะเป็นไปในเชิงพาณิชย์ มุ่งเน้นการสร้างงาน สร้างเงินเพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเท่านั้น จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต กิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ภาครัฐได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และแสวงหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเชื่อมโยงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน วัฒนธรรมในในประเทศไทย ตลอดจนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว และก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในภูมิภาค

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในกลุ่มภาคกลางตอนล่างที่มีอารยธรรมเก่าแก่ และมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ที่โดดเด่นจังหวัดหนึ่งในภาคกลาง จากคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “เมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำประวัติศาสตร์ แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง” ทำให้จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของภูมิภาค มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ในตัวเมืองเป็นจำนวนมาก เพราะเดินทางสะดวก และมีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมาก โดยเฉพาะวัดในจังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รวมทั้ง ประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม นอกจากแหล่งท่องเที่ยวในเมืองแล้ว นอกตัวเมืองสุพรรณบุรียังมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีก โดยมีเส้นทางสายหลักที่ได้มาตรฐาน เพื่ออำนวยความสะดวกสู่แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางสายสุพรรณบุรี - ชัยนาท (สาย 340) ซึ่งจะผ่าน อำเภอศรีประจันต์ อันมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านวิถีชีวิตชนบทภาคกลางให้นักท่องเที่ยวแวะเที่ยวชม ได้แก่ หมู่บ้านควาย หรือบ้านไทยวิลเลจ จากนั้นนักท่องเที่ยวก็จะเดินทางไปตลาดสามชุก (ตลาด 100 ปี) เพื่อเที่ยวชมและหาขนมพื้นบ้านรับประทานแล้วก็ซื้อของฝาก หรือไม่ก็เลยไปเที่ยวชม อุโมงค์ปลาน้ำจืดที่บึงฉวาก ซึ่งระหว่างทางจาก อำเภอศรีประจันต์ ถึงตลาดสามชุก ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ คือ วัดสามชุก ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชาวชุมชนวัดสามชุกปลาบปล้อมในพระมหากษัตริย์คุณเพราะเป็นสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถรัชกาลปัจจุบันเคยเสด็จเยี่ยมราษฎรเมื่อ วันอังคารที่ 20 เดือนกันยายน พ.ศ. 2498 และปัจจุบันทางวัดสามชุกได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชน เช่น งานปฏิบัติธรรมประจำปี จัดงานบรรพชาสามเณรมีกิจกรรมค่ายพุทธบุตรถ่ายทอดความรู้ทางธรรม ให้กับนักเรียนและผู้สนใจ โดยพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) มีพิพิธภัณฑ์เก็บสะสมมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม มีหลวงพ่อธรรมจักร เป็นพระพุทธรูปสมัยคูทองที่อยู่คู่กับวัดมานาน มีธรรมชาติที่ร่มรื่น ดินแม่น้ำท่าจีน (สุพรรณบุรี) มีศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพอันเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก แต่วัดสามชุกเป็นวัดที่นักท่องเที่ยว มักจะเลยผ่านไป หรือแวะเข้ามาเที่ยวชมน้อยมาก และใช้เวลาน้อยสำหรับการอยู่เที่ยวชมที่วัดทั้งที่ตำแหน่งของวัดสามชุกตั้งอยู่ระหว่างทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเที่ยวต่อหลังจากออกจากอำเภอศรีประจันต์ จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่ทางวัดสามชุกมีโอกาสนำเสนอศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีอยู่เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก เพื่อสร้างแรงจูงใจนักท่องเที่ยว ให้เข้ามาศึกษาหาความรู้ เที่ยวชมศิลปวัตถุทางพุทธศานามรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และพักผ่อนจิตใจกับธรรมชาติที่ร่มรื่นริม แม่น้ำท่าจีน และจะได้นำ ผล

จากการศึกษานี้ไปเป็นตัวอย่างขยายผลสู่วัดอื่น ๆ ที่มีศักยภาพใกล้เคียงกับวัดสามชุกได้ศึกษาเป็นต้นแบบในการพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจศักยภาพของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก
2. เพื่อวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT) ในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดสามชุก
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR)

ความสำคัญของการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดสามชุกให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว และสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาวัดสามชุกมากขึ้น ส่งผลถึงเศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นและเป็นต้นแบบของแผนพัฒนาศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดอื่นที่มีทรัพยากรใกล้เคียงกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านสถานที่

การพัฒนาคั้งนี้เน้นศึกษาขอบเขต เฉพาะวัดสามชุก ตั้งอยู่เลขที่ 3 หมู่ 1 ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ด้านเนื้อหา

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ด้าน

1. เนื้อหาด้านศักยภาพ ได้แก่ ความพร้อมของพื้นที่ทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการให้องค์ความรู้ทางปรัชญาศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว
2. ด้านการจัดการ ได้แก่ ลำดับขั้นตอนการจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน พระ บุคลากรในวัด และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดจากการพัฒนาคั้งนี้

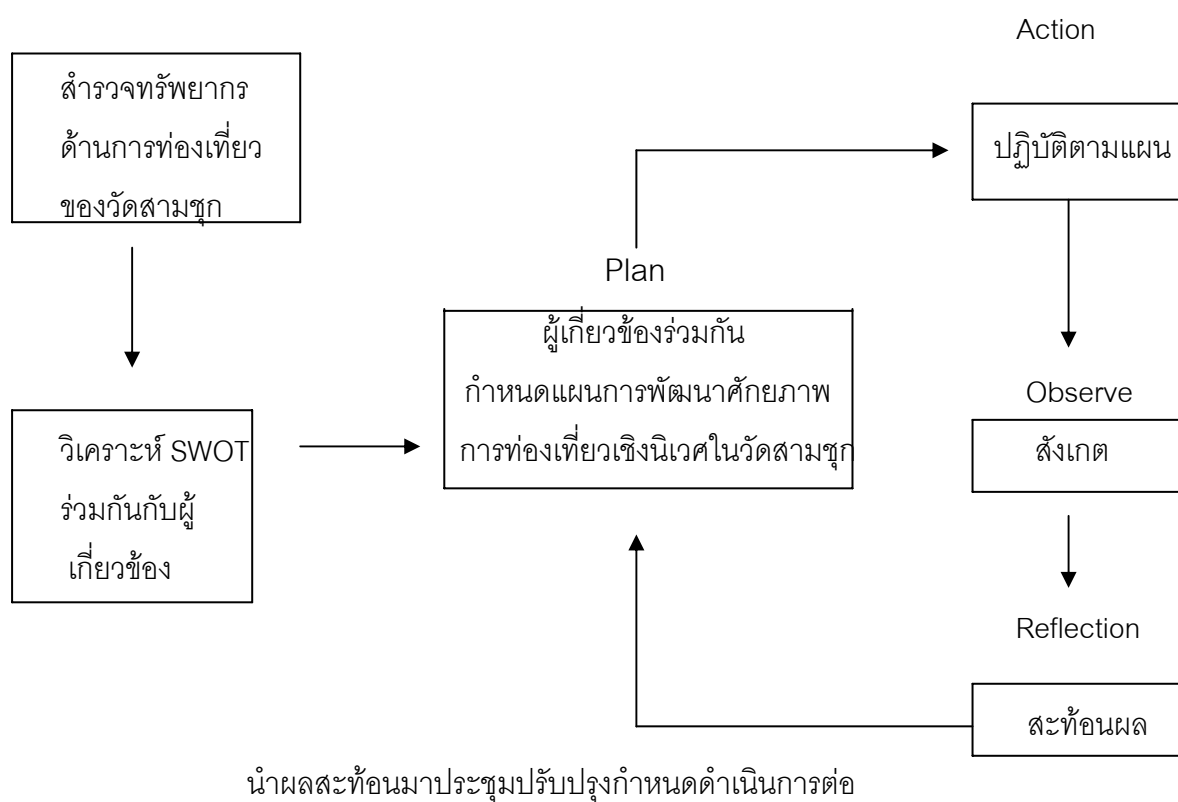
ด้านกลุ่มตัวอย่าง

แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ประชาชนท้องถิ่นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับวัดสามชุก ได้แก่ พระสงฆ์ในวัดสามชุก ประชาชนที่อยู่ใกล้กับวัด
2. หน่วยงานภาครัฐผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ ศูนย์การท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรี
3. ภาคเอกชน ซึ่งเป็น ผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวัดสามชุก ได้แก่ ผู้ประกอบการตลาดสามชุก ผู้ประกอบการเรือท่องเที่ยวระหว่างตลาดสามชุกกับพื้นที่ใกล้เคียง

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยใช้กระบวนการ PAR ตามแนวคิดของเคมมิส และแมกทากาด (Kemmis; & Mc Taggart. 1990:11) เพราะแนวคิดดังกล่าวสามารถกำหนดขอบเขตของเวลาในแต่ละรอบเพื่อนำผลการปฏิบัติมาปรับปรุงแก้ไขและดำเนินการต่อไป ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการการศึกษาหาความรู้จากสภาพแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมเพื่อค้นหาปัญหาและวิธีดำเนินการแก้ไข

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนวัดสามชุกให้ความร่วมมือ ร่วมใจกันวางแผน ปฏิบัติตามแผน ร่วมประเมินผล ร่วมกันรับผลประโยชน์และรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการสร้าง และปรับปรุงแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดให้มีความเจริญอย่างมั่นคง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ อันประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ สำรวจข้อมูลเพื่อวางแผน การปฏิบัติตามแผน สังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และ นำผลสะท้อนหลังจากการปฏิบัติ มาสู่การวิพากษ์วิจารณ์ แล้วปรับแผนเพื่อปฏิบัติต่อไป

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมความหลากหลายของธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ด้วยความเคารพต่อสถานที่ ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่น

แผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ตารางกิจกรรม ลำดับขั้นตอน เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศของชุมชนวัดสามชุก

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด หมายถึง การท่องเที่ยวใน ศาสนสถาน โดยมีการให้ความรู้ทางธรรมและเน้นเสนอ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของท้องถิ่นและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในการที่จะพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ความพร้อมทางธรรมชาติศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการให้องค์ความรู้ทางปรัชญาศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. จังหวัดสุพรรณบุรี และแผนยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยว
3. ศักยภาพ
4. วัดสามชุก
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิเคราะห์ SWOT
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อเป็นกลยุทธ์สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้นำเงินมาใช้จ่ายในเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. 2502 (รัฐบาลของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์) ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนมากขึ้นตามลำดับ และส่งผลให้เกิดความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ส่งผลกระทบต่อทางด้านลบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทำให้เสื่อมโทรมลงเนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนรองรับที่เหมาะสม จนกระทั่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้พยายามผลักดันให้มีนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในปี พ.ศ. 2538 – 2539 เพื่อเป็นการตอบสนองกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของโลก (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548: 5) นับแต่นั้นเป็นต้นมาชื่อของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีบทบาทเป็นที่รู้จักมากขึ้น และได้มีผู้เชี่ยวชาญให้ความหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มเป็นที่รู้จักประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาคำนี้ถูกแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” ซึ่งเป็นคำผสมกันระหว่างคำว่า “Ecology” หรือนิเวศวิทยา อันหมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม กับคำว่า “Tourism” หมายถึง การท่องเที่ยว รวมความแล้วหมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ. 2548: 50)

เซบาลอส-ลาสคูเริน (Ceballos - Lascurain. 1991: Online) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ธรรมชาติแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ เหล่านั้น

บู (Boo. 1991) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

The Ecotourism Society (TES) (1991) ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

ริชาร์ดสัน (Richardson. 1993: 15) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งมีการสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมที่สำคัญนอกจากการท่องเที่ยวผู้เดินทางมาเยือนจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรม มีส่วนสนับสนุน และผลักดันให้มีการปกป้องอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ โดยชุมชนในพื้นที่นั้นจะได้รับรายได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

วรรณภา วงษ์วานิช (2539: 17) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การที่คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ และตลอดระยะเวลาเหล่านั้นได้มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น การไปเที่ยวชมสถานที่สวยงามหรือทัศนียภาพแปลก ๆ หรือเดินซื้อสิ่งของต่าง ๆ และได้แบ่งวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวออกเป็น 6 ลักษณะ คือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง
2. การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน
3. การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรม
4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา
5. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ การประชุม และการสัมมนา
6. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงการท่องเที่ยวโดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติซึ่งต้องมีการได้ความรู้ทางนิเวศวิทยา จากผู้มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้เพิ่มขึ้น รวมถึงการสัมผัสสภาพธรรมชาติ วิถีความเป็นอยู่ของประชากรในท้องถิ่นและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ต้องรักษาไว้

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2543: 18) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในการสัมมนาเรื่อง การอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมในวัดและการท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จริงๆ แล้วมันก็เหมือนกับหลักศาสนาอย่างหนึ่งเหมือนกันคือการท่องเที่ยวจะต้องเคารพในคนอื่น ในเจ้าของสถานที่ เป็นการท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เป็นการท่องเที่ยวที่จะต้องเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ได้รับการยินยอมพร้อมใจจากท้องถิ่น และได้กล่าวถึงการพัฒนabatบาทหน้าที่ของวัด

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 329) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่า หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

พะจิต ตามประทีป (2549: 8) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอนุรักษ์ว่า หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อพักผ่อนคลายเครียดจากงานประจำที่ทำ มิได้มีจุดมุ่งหมายแสวงหาประโยชน์อื่นใด ต้องการเดินทางเพื่ออยากรู้อยากเห็น ต้องการพบสิ่งแปลกใหม่ หากความสุขจากสถานที่ที่ไปอันได้แก่ แหล่งธรรมชาติ

สุรเชษฐ ทรัพย์สุมาส (2549: ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism) ที่มีลักษณะพิเศษเป็นของตัวเอง และแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ลักษณะพิเศษที่อ้างถึงได้แก่

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (Natural-Based tourism) เช่นแหล่งท่องเที่ยวประเภทอุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยหรือต่ำ หรือไม่มีผลกระทบต่อวิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เพราะฉะนั้นการป้องกัน และ ควบคุมผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยว จึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยว ไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็น เน้นธรรมชาติและองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูด

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจ ธรรมชาติ และองค์ประกอบของธรรมชาติ (รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น) ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ในเชิงบวก เพราะฉะนั้น การจัดระบบบริการข้อมูล และการสื่อความหมายธรรมชาติ รวมทั้งการเพิ่มพูนศักยภาพของมัคคุเทศก์ จึงเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้น ๆ ที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุน ให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการคิด (วางแผน) การทำ (ปฏิบัติหรือดำเนินการ) และการติดตามตรวจสอบประเมินผลร่วมกับผู้เกี่ยวข้องส่วนอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน พร้อมได้รับผลตอบแทน ในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นด้วยความเหมาะสมเป็นธรรม จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น

สิริกร เลิศลักษณ์ธาร (2550: 5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและระบบนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสมีประสบการณ์กับธรรมชาติโดยตรง และนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้วยังต้องสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและเอื้อต่อชุมชนท้องถิ่น

ฉัตรชัย ดั่งจาด (2545: 23) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นแนวคิดที่สำคัญในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว ด้านนันทนาการ หาความรู้ พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งรัฐบาล เอกชน ประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยวด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมความหลากหลายของธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ด้วยความเคารพต่อสถานที่ ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่น

1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วิมล จิโรจพันธุ์ และคนอื่น ๆ (2548: 81 - 86) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

3. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ปฏิบัติตาม ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น อาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

จุฑาทิพย์ เจริญลาภ และวัชรวิฑูริ ชูรักษา (2549) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การบริการการท่องเที่ยว
4. การให้การศึกษและสร้างจิตสำนึก
5. การมีส่วนร่วมของชุมชน
6. การจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ตลาดการท่องเที่ยว

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปว่า องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว

2. ด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ
3. ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติตาม ตรวจสอบ ตลอดจนบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว
4. ด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

1.3 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548: 270) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ 4 ประการดังต่อไปนี้

1. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มากกว่าการเสริมแต่งสภาพธรรมชาติ และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
2. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้สัมผัสเรียนรู้หรือได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมโดยตรง อันจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจและช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. เพื่อให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

1.4 รูปแบบ ลักษณะของการจัดการ และกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชูชีพ ชีพอุดม (2548: 5 - 8) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

1.4.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกมากกว่าความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวอย่างไร้ขอบเขต โดยมุ่งจัดการท่องเที่ยวให้มีรายได้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปตามกระแสเรียกร้องของโลกเพื่อให้การท่องเที่ยวอยู่ในทิศทางของการสร้างจิตสำนึกเรื่องความห่วงใยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการท่องเที่ยว ซึ่งมีหลายรูปแบบย่อยด้วยกัน แต่ที่นิยมกันมากมี 3 รูปแบบย่อย คือ

รูปแบบที่ 1 เรียกว่า Principles of sustainable design related to ecotourism เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว โดยได้เปลี่ยนหลักการของรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมในแนวใหม่ ที่ยึดถือการยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและสังคมเป็นหลัก ซึ่งมีความตระหนักและสำนึกในการเคารพต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ความ เป็นเอกภาพของสรรพสิ่ง ความบริสุทธิ์ของอากาศ น้ำ และ ดิน

รูปแบบที่ 2 เรียกว่า Regional environmentally based tourism development planning Model เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงประมาณ 6-7 ปีที่ผ่านมาได้สร้างรูปแบบของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละท้องถิ่นในระดับมหภาคขึ้น ซึ่งแบ่งพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่นออกเป็นเขตต่างๆ ตามจุดประสงค์ที่ตั้งใจไว้เพื่อการพัฒนาเขตพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ เขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยว เขตพื้นที่สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ก็จะได้แผนพัฒนาทุกด้านอย่างกลมกลืนในแผนเดียวกันทั้งแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รูปแบบที่ 3 เรียกว่า Green mass tourism เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ช่วงปัจจุบัน โดยได้ปรับเปลี่ยนการท่องเที่ยวของมวลชนจำนวนมากที่มุ่งจัดการเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียวมาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวของมวลชนจำนวนมากที่มุ่งจัดการเชิงพาณิชย์พร้อมทั้งอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปซึ่งมีการสร้างจิตสำนึกให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย มีความห่วงใยสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดทำเขียวแบบ Greening of traditional หรือการจัดการโรงแรมแบบ Greening of hotel เป็นต้น

1.4.2 ลักษณะของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบใดก็ตาม ต่างมีลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกคนยึดหลักเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ 8 ประการ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านชีวภาพ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลกระทบต่อถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นโดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งจิตสำนึกในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว
5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ผู้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ผู้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การกระจายรายได้

6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับทุก ๆ ด้าน ของนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรอบ

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ธุรกิจบริการท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพอใจต้องการเข้ามาท่องเที่ยวหรือกลับมาเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้กิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.4.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในกระบวนการการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแห่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพลิดเพลิน มีความสุขและปลอดภัยจากการท่องเที่ยวหรือนันทนาการนอกเวลางานปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เพราะกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะเป็นสื่อกลางนำการท่องเที่ยวสู่เป้าหมายได้ กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุดหรือเป็นผลกระทบที่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไปอาจจำแนกเป็นกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ การแสดงออกและเน้นการศึกษาหาความรู้ จากการทบทวนกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวทั้งสิ้น จำนวน 28 กิจกรรม พบว่าเป็นกิจกรรมประเภทที่เน้นการแสดงออกมากที่สุด รองลงมา คือ กิจกรรมในการแสวงหาความรู้ กิจกรรมต่าง ๆ นี้ อาจมีความเหลื่อมซ้อนหรือสามารถปฏิบัติร่วมกันได้ แต่การประกอบกิจกรรมอาจมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจกรรมที่ต่างกัน

รายงานการศึกษา ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (พ.ศ. 2542) ได้จัดแบ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น 3 หมวด รวม 19 กิจกรรม ประกอบด้วย

1. กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ (9 กิจกรรม) ได้แก่
 - 1.1 เดินป่า
 - 1.2 ศึกษาธรรมชาติ
 - 1.3 ส่องสัตว์ / ดูนก
 - 1.4 เที่ยวถ้ำ / น้ำตก
 - 1.5 พายเรือ (แคนู้น คยัค เรือใบ กระดานโต้ลม)

- 1.6 ดำน้ำดูปะการัง (น้ำตื้น น้ำลึก)
- 1.7 ตั้งแคมป์
- 1.8 ล่องแพ / ล่องเรือยาง
- 1.9 ซี่ม้า / นั่งช้าง
2. กิจกรรมกึ่งนิเวศ (5 กิจกรรม) ได้แก่
 - 2.1 ถ่ายรูป บันทึกภาพ / เสียง
 - 2.2 ศึกษาท้องฟ้า
 - 2.3 ซึ่จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา)
 - 2.4 ปีน / ไต่เขา
 - 2.5 ตกปลา
3. กิจกรรมส่งเสริมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ (5 กิจกรรม) ได้แก่
 - 3.1 ชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์
 - 3.2 ศึกษาเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์
 - 3.3 ศึกษาชื่นชม งานศิลปกรรมและวัฒนธรรม
 - 3.4 ร่วมกิจกรรม เรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน
 - 3.5 การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง

1.4.4 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด

“วัด” คือ สถานที่ทางศาสนา ซึ่งมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็นที่อยู่อาศัย ปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชนทุกคน ทั้งทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลาง บริการทางการศึกษาและทางสังคมอีกด้วย (2550: ออนไลน์) นอกจากนี้ความหมายที่กล่าวข้างต้นแล้ว “วัด” ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วยโดยมีผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวถึงบทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2543: 19 - 23) ได้กล่าวถึงการพัฒนารูปแบบบทบาทหน้าที่ของวัดอันเกี่ยวข้องกับกรท่องเที่ยว ว่าควรจะต้องพัฒนาใน 3 บทบาท ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดจำเป็นที่จะต้องเป็นที่พึ่งทางกายภาพ เป็นที่ร่มรื่น มีความร่มเย็น มีความสวยงาม อันสุนทรีย์ มีความสะอาด มีความชื่นตาชื่นใจ เมื่อเข้ามาสัมผัสวัดจะต้องปราศจากความรกรุงรัง ความหม่นหมอง การเป็นศูนย์กลางและเป็นที่พึ่งของชุมชน ไม่ใช่เฉพาะกับชุมชนคนรวย

2. การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันนี้เป็นหัวใจสำคัญ เพราะคนมาวัดเป็นอันดับแรกก่อนคือ ความสวยงาม ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและทางจิตรกรรม ประติมากรรม ทางนาฏดุริยางค์ ทางด้านวิถีชีวิต

3. หน้าที่หลักของวัดก็คือหน้าที่ทางศาสนานั่นคือการเป็นที่พึ่งทางใจ ทางจิตวิญญาณ การให้ความรู้ทางธรรม

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543: 87 – 88) ได้กล่าวถึง คุณค่าของวัดในเชิงศิลปวัฒนธรรม และในเชิงจิตใจต่อสังคมไทย สรุปได้ว่า ปัจจุบันหลายวัดมุ่งแต่วัตถุนิยม เน้นความใหญ่โต แต่ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ตามอย่างชาติตะวันตกมากเกินไป นี่คือนิยามเพราะขาดความเข้าใจ ถึงบทบาทความสำคัญของศาสนา นั่นคือขาดความเข้าใจความเป็นมนุษย์ ซึ่งความเป็นมนุษย์มีอยู่ 3 อย่างด้วยกัน

1. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่จะต้องอยู่รวมกัน
2. มนุษย์ต้องมีเศรษฐกิจ แต่ระบบเศรษฐกิจก็ต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมต้องช่วยกันทำมาหากินนั่นคือสิ่งสำคัญทั้งสองอย่างเป็นมิติทางวัตถุ
3. มิติแห่งความเชื่อ มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ไม่เหมือนสัตว์อื่น คือ มีศักยภาพในการเรียนรู้ เมื่อมนุษย์เรียนรู้ก็คิดอะไรได้มาก มนุษย์พิสูจน์อะไรได้หลายอย่างที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีอีกหลายอย่างที่มนุษย์พิสูจน์ไม่ได้ มันก็เป็นเรื่องของความเชื่อไม่ต้องพิสูจน์เพราะพิสูจน์ไม่ได้ แต่เพื่อที่จะอธิบายปรากฏการต่าง ๆ เหล่านั้น มันก็เป็นเรื่องของความเชื่อ ความเชื่อก็ไปสัมพันธ์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ไปสัมพันธ์กับสิ่งไม่รู้

มานิตย์ ศิริวรรณ (2543: 141 – 144) ได้กล่าวถึง ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา สรุปได้ดังนี้

1. เนื่องจากวัดจำนวนมากสร้างมานานมีการบูรณะมาหลายยุคสมัย จึงมีปัญหานี้เรื่องความไม่สอดคล้องกับลักษณะรูปทรง สถาปัตยกรรม ทั้งตำแหน่งที่ตั้ง ทำให้วัดด้อยคุณค่า
2. วัดที่สำคัญมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวมักจะมีปัญหามลพิษจากร้านค้า ห้องสุขา การทิ้งขยะ การจอดรถ ป้ายโฆษณา
3. การให้เช่าที่ดินหรือผลประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น สร้างตึกแถวหน้าวัด จอดรถตลาด เป็นไปอย่างขาดระเบียบ
4. การพาดผ่านสายไฟ ที่รุงรัง
5. การปรับปรุงพื้นที่ลานโล่ง บางครั้งทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การใช้พื้นหินอ่อน พื้นคอนกรีต / ซีเมนต์ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน

6. สิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด เช่น โบสถ์เก่า หรือ สิม ขาดการดูแลรักษา ถูกทิ้งร้าง ซ้ำรูดทูดโทรมไม่ได้รับการซ่อมแซม จนกระทั่งรื้อทิ้ง ทำให้หลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ถูกทำลาย

7. วัดที่ตั้งอยู่ในเมืองหรือเขตเทศบาลมักจะได้รับผลกระทบจากกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม จากพื้นที่ใกล้เคียง เช่น สถานบันเทิง ฯลฯ

8. วัดจำนวนมากที่ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งโรงเรียน ซึ่งมักจะก่อสร้างอาคารสูง ทำให้ขาดพื้นที่สีเขียว สภาพแวดล้อม

9. วัดถูกทำลายโดยโครงการพัฒนาพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การตัดถนนแบ่งพื้นที่วัด เป็นการทำลายองค์ประกอบของวัด

10. วัดไม่มีการแบ่งสัดส่วนพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้มีจิตศรัทธาสถาสร้างสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด เช่น สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิใกล้กับโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด

แนวคิดในการอนุรักษ์ก็คือ การควบคุมสภาพแวดล้อมที่อยู่ในเขตวัดให้มีความเหมาะสม ซึ่งระดับความเข้มงวด แบ่งออกเป็น

1. บรรยากาศ (Atmosphere) หมายถึง วัดและสิ่งแวดล้อมมีความสอดคล้อง ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

2. แหล่งอันควรรักษา (Nucleus) หมายถึง วัดซึ่งเป็นแหล่งศิลปกรรมอันควรรักษา

3. พื้นที่สงวน (Preservation) หมายถึง พื้นที่ของวัดที่มีคุณค่ามากทางด้านวิชาการ และมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบทำให้ถูกทำลายได้ง่าย ในพื้นที่นี้ห้ามกระทำการใด ๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมของศิลปกรรมโดยเด็ดขาด

4. พื้นที่อนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง พื้นที่ใกล้เคียง หรือบริเวณโดยรอบวัด ซึ่งเมื่อพื้นที่นี้ถูกทำลายย่อมมีผลกระทบต่อการคงอยู่ของตัววัดด้วย ในบริเวณนี้ยินยอมให้ทำกิจกรรมได้ บางประการ ที่ไม่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่นี้มากนัก

5. พื้นที่บริการและการจัดการหรือพัฒนา (Service and management area) หมายถึง พื้นที่ข้างเคียงหรือโดยรอบวัดที่มีความเกี่ยวพันกับตัววัดน้อยมาก จึงยินยอมให้มีการพัฒนาได้ แต่ต้องอยู่ในความควบคุมของหน่วยงานรับผิดชอบ

เชมชาติ เทพชัย (2543:148) ได้กล่าวถึง แนวทางในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม ในวัด สรุปได้ดังนี้ การอนุรักษ์ศิลปกรรมที่สำคัญเกิดขึ้นจริง ๆ ในปี พ.ศ. 2469 ในสมัยรัชกาลที่ 7 พระองค์ได้ทรงตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้น ซึ่งบทบาทอันหนึ่ง ก็คือพยายามที่จะดูแลอนุรักษ์บรรดาโบราณสถาน โดยครั้งนั้น สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงเป็นนายกสภาและทางราชบัณฑิตสภาเองได้พยายามกำหนด นิยามของโบราณสถานไว้ว่า “โบราณสถาน หมายถึงสถานที่ หรือ อาคารสิ่งก่อสร้าง

อนุสรณ์สถาน เมืองโบราณ หรือสิ่งใด ๆ ที่ไม่อาจเคลื่อนที่ได้มีอายุ 100 ปีขึ้นไป” นี่คือนิยามแต่เดิมที่ ราชบัณฑิตยสถานตั้งไว้ ส่วนโบราณวัตถุ นั้น ก็คือ วัตถุหรือสิ่งของตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องประดับ โบราณสถานที่ย้ายเคลื่อนที่ได้ มีอายุ 100 ปี ขึ้นไป เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมนั้น วางแนวทางเอาไว้ 3 ขั้นด้วยกันคือ

1. ต้องดูแลควบคุมอย่างจริงจัง ต้องห้ามปรามไม่ให้ใครบุกรุกเข้ามาทำลาย หรือเคลื่อนย้ายโบราณสถานได้ ห้ามอย่างเข้มข้น เรียกว่ามาตรการป้องกัน
2. ทำความสะอาดค้ำจุนค้ำยันโบราณสถานต่าง ๆ ไว้ไม่ให้ชำรุดผุพัง ขั้นนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการบำบัด
3. ขั้นตอนที่สุดท้ายก็คือการบำรุงรักษา ก็เกี่ยวข้องกับการบูรณะปฏิสังขรณ์ ก็มีการปฏิบัติการเพื่อสร้างความมั่นคงแข็งแรงตามรูปแบบตามระบบ

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า บทบาทของวัด คือเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่พึ่งของคนทุกชนชั้น เป็นศูนย์รวมความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม และหน้าที่หลักของวัดคือหน้าที่ทางศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจ ทางจิตวิญญาณ การให้ความรู้ทางธรรม รวมถึง ควบคุมสภาพแวดล้อมที่อยู่ในเขตวัด ให้มีความเหมาะสม ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดจึง หมายถึง การท่องเที่ยวใน ศาสนสถาน โดยมีการให้ความรู้ทางธรรมและเน้นเสนอความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของท้องถิ่นและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

2. จังหวัดสุพรรณบุรี และ แผนยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยว

2.1 สภาพที่ตั้งและอาณาเขต

2.1.1 จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่บริเวณภาคกลางด้านทิศตะวันตกของประเทศไทย อยู่ที่เส้นละติจูดที่ 14 องศา 4 ลิปดา ถึง 15 องศา 5 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 99 องศา 17 ลิปดา ถึง 100 องศา 16 ลิปดา ตะวันออก โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดอ่างทอง สิงห์บุรี และพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดอุทัยธานี

จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 3 - 10 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 5,358,008 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,348,755 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 340 ประมาณ 107 กิโลเมตร

2.1.2 เขตการปกครอง จังหวัดสุพรรณบุรีแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 10 อำเภอ 110 ตำบล 977 หมู่บ้านดังนี้

อำเภอเมืองสุพรรณบุรี	ม	20 ตำบล	122 หมู่บ้าน
อำเภอสองพี่น้อง	ม	15 ตำบล	177 หมู่บ้าน
อำเภออู่ทอง	ม	13 ตำบล	148 หมู่บ้าน
อำเภอเดิมบางนางบวช	ม	14 ตำบล	119 หมู่บ้าน
อำเภอด่านช้าง	ม	7 ตำบล	85 หมู่บ้าน
อำเภอสามชุก	ม	7 ตำบล	68 หมู่บ้าน
อำเภอบางปลาม้า	ม	14 ตำบล	125 หมู่บ้าน
อำเภอดอนเจดีย์	ม	5 ตำบล	47 หมู่บ้าน
อำเภอศรีประจันต์	ม	9 ตำบล	64 หมู่บ้าน
อำเภอหนองหญ้าไซ	ม	6 ตำบล	62 หมู่บ้าน
รวมทั้งสิ้น		110 ตำบล	977 หมู่บ้าน

2.1.3 ตราประจำจังหวัด

ตราประจำจังหวัดเป็น รูปยุทธหัตถี หมายถึง ภาพยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่า และบริเวณที่ทำยุทธหัตถีอยู่ในท้องที่ อำเภอดอนเจดีย์

2.1.4 คำขวัญประจำจังหวัดสุพรรณบุรี (Provincial slogan)

เมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง
 รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำประวัติศาสตร์
 แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง

2.1.5 ต้นไม้ประจำจังหวัด

ต้นไม้ประจำจังหวัด ของจังหวัดสุพรรณบุรีคือ ต้นมะเกลือ เป็นไม้มงคลที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2537 เพื่อให้พสกนิกรชาวสุพรรณบุรีนำมาปลูกเป็นสิริมงคล ต้นมะเกลือเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีความสูงประมาณ 8-15 ม. บางต้นมีความสมบูรณ์มาก อาจสูงถึง 30 ม. ลักษณะลำต้นตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลม กิ่งอ่อนมีขนนุ่มไปทั่ว แตกกิ่งก้านสาขา ทุกส่วนของลำต้นรวมทั้งเปลือกนอกเป็นสีดำ ขรุขระ

ประโยชน์ของต้นมะเกลือมีมากมาย และใช้ประโยชน์ได้ทั้งต้นคือลำต้นใช้ทำไม้ถักกบ (กบไสไม้) ทำเครื่องตกแต่งบ้าน ผลมะเกลือใช้ย้อมผ้า ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ เปลือกใช้ผสมเครื่องตีพื้นเมืองบางชนิดเพื่อกันบูด

2.2 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรี

ในช่วงปี พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ “ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวไทย” ช่วง 3 ปี (พ.ศ. 2547 – 2549) เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนงานโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- เพื่อเพิ่มศักยภาพทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย
- เพื่อปฏิรูปอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ความเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ
- เพื่อมุ่งเพิ่มรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ
- เพื่อกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในประเทศจากนักท่องเที่ยว

(สำนักงานพัฒนากองท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2547)

จังหวัดสุพรรณบุรีจึงกำหนดแผนยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับกรอบแนวทางที่คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ ดังนี้

2.2.1 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2547 - 2550 ได้กำหนด วิสัยทัศน์ ดังนี้ “สุพรรณบุรี” เป็นจังหวัดชั้นนำในด้านแหล่งผลิตอาหารและผลิตภัณฑ์คุณภาพมาตรฐานสู่สากล เป็นศูนย์กลางการศึกษา การกีฬา และ การท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2.2.2 หลักการและเหตุผล

1. การพัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรและการแปรรูปรวมทั้งผลิตภัณฑ์เพื่อการแปรรูป
2. การส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยว อนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. การยกระดับคุณภาพชีวิตและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4. ขยายโอกาสและคุณภาพการศึกษาทุกระดับให้ตรงกับความต้องการ
5. ส่งเสริมให้กีฬาอยู่ในหัวใจชาวสุพรรณบุรีและมีความสามารถด้านกีฬาสู่ความเป็นเลิศระดับชาติ
6. การนำการเปลี่ยนแปลงด้านบริการ การบริการเพื่อประโยชน์ของประชาชน

2.3 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี

แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรีแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนสถาน แหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม และทางด้านวิถีชีวิต/กิจกรรม สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเน้นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา มีดังนี้

1. **ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี** ตั้งอยู่ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เดิมเรียกว่า ศาลเทพารักษ์หลักเมือง สิ่งสำคัญภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ได้แก่ เทวรูปพระอิศวรและพระนารายณ์สลักนูนอยู่บนแท่นหินเขียวแท่งเดียวกันในท่าประทับยืน เจ้าพ่อหลักเมืองเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของจังหวัดสุพรรณบุรี และเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ของทุกปี ที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี จะมีประเพณีทิ้งกระจาด (หรือพิธีทิ้งทาน) ซึ่งเป็นพิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาทมหานิกาย ถือเป็นงานเจริญเมตตาแก้ดวงวิญญูณที่ล่วงลับไปแล้วผู้ที่ทิ้งกระจาดจะเอาสิ่งของต่าง ๆ ที่ผู้ตายไปแล้วแจกจ่ายให้คนยากจน

2. **วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร** ตั้งอยู่ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี ห่างจากอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ประมาณ 2 กิโลเมตร เดิมชื่อ วัดลานมะขวิด เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองที่สำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรีมาแต่โบราณหลวงพ่อโตวัดป่าเลไลยก์ เป็นพระปางป่าเลไลยก์ ขนาดความสูง 23.48 เมตร กว้าง 11.20 เมตร ประดิษฐานสูงตระหง่านอยู่ในวิหาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานจากพุทธลักษณะว่าเป็นพระพุทธรูปสมันอุททอง ในทุกปีจะมีงานสมโภชและนมัสการ 2 ครั้ง คือในวันขึ้น 5 ค่ำ - ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 และวันขึ้น 5 ค่ำ - ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 ถือเป็นงานสำคัญของจังหวัด นอกจากนี้ภายในวัดยังมีเรือนไทยไม้สักขนาดใหญ่ชื่อว่า “คุ้มขุนช้าง” ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชมด้วย

3. **วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ** ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำท่าจีน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ในสมัยก่อนเป็นศูนย์กลางของเมืองสุพรรณบุรีเป็นวัดคู่บ้านคูเมือง มีอายุไม่ต่ำกว่า 600 ปี ปรากฏองค์ประธานเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่ได้ถูกชาวบ้านลักลอบขุดค้นหาทรัพย์สินจนทรุดโทรมไปมาก พระพิมพ์ฝังสุพรรณบุรีที่โด่งดังมากอันเป็นหนึ่งใน “เบญจภาคี” ได้ไปจากกรุในองค์พระประธานนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศิลปะสมัยอุททองสุพรรณภูมิ เพราะหลักฐานการก่อสร้างเป็นการก่ออิฐไม่ถือปูน ซึ่งเป็นวิธีการเก่าแก่ก่อนสมัยอยุธยา นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ราย วิหารเก่า และวิหารกลบ ได้ถูกก่อสร้างขึ้นมาพร้อมกันด้วย

4. **วัดสนามชัย** ตั้งอยู่ตำบลสนามชัย อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เดิมเป็นวัดร้างจากพงศาวดารเหนือ กล่าวถึงพระเจ้ากาแต ให้มอญน้อยออกไปสร้างวัดสนามชัย เมื่อปี พ.ศ. 1706 มี ซากเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ 1 องค์ พร้อมซากบิรหารสถานประกอบด้วย อุโบสถอยู่ทางทิศตะวันออก เจดีย์ประธานอยู่กลาง และซากวิหารทางทิศตะวันตกเชื่อมต่อกันโดยตลอด มีกำแพงแก้วรายรอบ รวมทั้งเจดีย์บิรหาร ทรงสี่เหลี่ยมเป็นเจดีย์ 16 เหลี่ยม ได้มีการสร้างและซ่อมแซมถึง 3 สมัย ตั้งแต่ทวารวดี อุทอง และอยุธยา ลักษณะพิเศษของเจดีย์ภายในมีคูหาบรรจุอัฐิธาตุอยู่เป็นจำนวนมาก เข้าใจว่าเป็นอัฐิทหารในสงครามใดคราวหนึ่ง เจดีย์นี้จึงได้ชื่อว่า “เจดีย์ทหารนิรนาม” ปัจจุบันองค์เจดีย์และบิรหารสถานได้รับการบูรณะจากกรมศิลปากรแล้ว อาณาบริเวณขุดร่องน้ำโดยรอบมีพระภิกษุจาก จังหวัดอื่นเข้ามาตั้งสำนักสงฆ์และก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นในบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานนั้น

5. **วัดพระรูป** ตั้งอยู่ถนนขุนช้าง ตำบลท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ริมฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน เป็นวัดเก่าแก่มากมีอายุอยู่ในสมัยอุทอง ทวารวดี ภายในบริเวณวัดมี โบราณสถานและโบราณวัตถุหลายอย่างที่น่าสนใจ ได้แก่ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ชาวบ้านเรียกว่า เณรแก้ว เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนชาวประทับบนฐานเขียงเตี้ยมีความสูง 38 เมตร พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ยาว 13 เมตร สูง 3.45 เมตร พระพักตร์แบนกลมยาวคล้ายผลมะตูม ผินพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าสร้างในราว พ.ศ. 1800 - 1893 มีลักษณะเด่น คือ พระวรกายทุกส่วนสมบุรณ์งดงามและถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์งดงามมากที่สุดในประเทศไทย อีกสิ่งหนึ่งที่น่าชม ได้แก่ พระพุทธรูปทอไม้ เป็นโบราณวัตถุที่ทำค่าไม่ได้ ศิลปะการแกะสลักงดงามมาก มีชิ้นเดียวในประเทศหรือในโลกก็ว่าได้ ความยาว 2.21 เมตร กว้าง 0.74 เมตร หนา 0.10 เมตร ทำจากไม้ประดู่แกะสลักทั้ง 2 ด้าน นอกจากนี้ยังมีเจดีย์อุทองและซากเจดีย์สมัยทวารวดี ระฆังสัมฤทธิ์ และธรรมมาสน์สังเค็ด มีมือข้างอยุธยาตอนปลายและยังเป็นกรุ “พระขุนแผน” อันมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ

6. **วัดแค** ตั้งอยู่ริมฝั่งทิศตะวันตกแม่น้ำท่าจีน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี เป็นวัดเก่าแก่ สันนิษฐานว่าอยู่ในสมัยอยุธยา เพราะมีชื่อปรากฏอยู่ในเสภาขุนช้างขุนแผน ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่น่าสนใจ ได้แก่ พระพุทธรูปปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ จีวรและอังสะเป็นลายดอกพิกุลงดงามมาก ประดิษฐานอยู่ในวิหารเก่า พระพุทธรูปสี่รอย ทำด้วยทองเหลืองกว้าง 1.40 เมตร ยาว 2.80 เมตร สร้างซ้อนกันไว้เ็นรอยใหญ่ นอกจากนี้ยังมีต้นมะขามใหญ่โคนต้นวัดโดยรอบประมาณ 10 เมตรและทางวัดได้สร้างเรือนไทยทรงโบราณ เรียกว่า “คุ้มขุนแผน” ไว้กับต้นมะขามนี้ ซึ่งมีตำนานว่าขุนแผนได้ใช้ใบมะขามจากต้นมะขามนี้เสก

7. **วัดหน่อพุทธางกูร** เดิมชื่อ “วัดมะขามหน่อ” ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกแม่น้ำท่าจีน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี สร้างในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ภายในพระอุโบสถหลังเก่า มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ เป็นจิตรกรรมที่มีความงดงามมาก เขียนราว พ.ศ. 2391 สมัยรัชกาลที่ 3

8. **วัดไผ่โรงวัว หรือวัดโพธาราม** ตั้งอยู่ที่ริมคลองพระยาบันลือ ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง ห่างจากอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ประมาณ 46 กิโลเมตร เดิมต้องเดินทางโดยทางเรือ แต่ปัจจุบันสามารถเดินทางโดยทางรถยนต์ได้รวดเร็วและสะดวกสบายมาก ภายในบริเวณวัดมีสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวกับพุทธประวัติอยู่มากมาย เช่น สถานที่จำลองที่ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน วังสามฤดู ของเจ้าชาย สิทธัตถะ เมืองนรก นอกจากนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูปโคดม พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ องค์ใหญ่ที่สวยงามที่สุดองค์หนึ่งด้วย

9. **วัดเขาศิลาแลง** ตั้งอยู่ที่เขาศิลาแลง ตำบลดอนคา อำเภออุ้มผาง เป็นวัดเก่าแก่มีพระพุทธรูปที่สำคัญอยู่ 2 องค์ องค์หนึ่งอยู่ด้านล่างเป็นพระพุทธรูปโลหะทองเหลือง เป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ สภาพสมบูรณ์ลวดลายต่าง ๆ ตลอดจนมณฑป 108 ซัดเจนนงงาม ขนาดกว้าง 63 เซนติเมตร ยาว 123 เซนติเมตร สันนิษฐานว่ามีอายุราว 40 - 100 ปี องค์ที่สองพระพุทธรูปหินชนวนสีน้ำเงินปนดำ อยู่บนยอดเขาสูงประมาณ 320 เมตร ประดิษฐานอยู่ในมณฑป ขนาดกว้าง 66 เซนติเมตร ยาว 142 เซนติเมตร หิน 55 เซนติเมตร เป็นศิลปะสมัยทวารวดี อายุระหว่าง พ.ศ. 1100-1600 มีมณฑป 108 ครอบถ้ำ สัมบูรณ์ทุกประเภท ลวดลายสวยงาม เป็นรอยพระบาทข้างซ้าย รอยพระพุทธรูปของคัมภีร์นับเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอย่างมหาศาลทีเดียว

10. **วัดสามชุก** ตั้งอยู่เลขที่ 3 หมู่ 1 ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เดิมชื่อวัดอัมพวัน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจศึกษาอยู่มาก เช่น หลวงพ่อธรรมจักร รอยพระพุทธรูปซ้อนกันสี่รอย มณฑป และพิพิธภัณฑสถานที่เก็บรักษามรดกที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้อันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

3. ศักยภาพ

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนา สิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาก่อนเพื่อการวางแผนในการพัฒนานั้นคือ การศึกษาศักยภาพของสิ่งที่จะพัฒนาว่ามีความสามารถ ความพร้อมเพียงใด สิ่งใดที่ดีอยู่แล้ว สิ่งใดที่ต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับทิศทางในการพัฒนา เช่น ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึง ความหมาย และองค์ประกอบของศักยภาพ ไว้ดังนี้

ความหมายของศักยภาพตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 1095) ได้เขียนไว้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจ หรือ คุณสมบัติที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2529: 42) ได้กล่าวถึงศักยภาพว่าหมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตัวเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุงการจัดการหรือการเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ขึ้น ฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพหรือความสำคัญของตัวเองแตกต่างกันออกไป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อม

หรือความสามารถในการรองรับการพัฒนาได้สูง มาดำเนินการพัฒนามาก่อนในลำดับแรก ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในข้อจำกัดทางด้านเครื่องมือ บุคลากรและงบประมาณเป็นสำคัญ

จุฑามาศ ไชยศร (2536: 10) ได้กล่าวถึงศักยภาพของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งที่สามารถ รองรับการท่องเที่ยวได้ โดยพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้ ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2550: ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของ ศักยภาพว่า หมายถึง พลังอำนาจหรือความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคล อาจจะเป็นความถนัด สติปัญญา หรือความสามารถเป็นพิเศษ

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542: 43 – 44) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 4 อย่าง คือ

1. ปัจจัยจูงใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากความสำคัญของสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวขึ้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการทางด้านความสงบ พักผ่อน ความสนุกสนานตื่นเต้น การหาประสบการณ์และความจริง ซึ่งปัจจัยจูงใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด คือ

1.1 ปัจจัยด้านธรรมชาติ (Natural assets) ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ และน้ำตก เป็นต้น

1.2 ปัจจัยจูงใจด้านประวัติศาสตร์และศาสนา (Historical and religions assets) ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัด อนุสาวรีย์ พระราชวัง เป็นต้น

1.3 ปัจจัยจูงใจด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary human product) ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี งานฝีมือ การดำเนินชีวิต เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจที่มีคุณภาพสูง มีเอกลักษณ์หรือเป็นบริเวณที่มีสิ่งดึงดูดใจอยู่ใกล้กันเป็นกลุ่ม เป็นข้อที่น่าพิจารณาถึงความได้เปรียบด้วย

2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศและลักษณะภูมิทัศน์อันเป็นเอกลักษณ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสะท้อนเท่าที่ พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งทางด้านโจรผู้ร้าย ภัยธรรมชาติและการเมือง

3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกได้มาตรฐานในเรื่องที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว การติดต่อเข้าใจในภาษา การให้ข่าวและประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกด้านบันเทิงและร้านค้าของที่ระลึก

4. จะต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ที่สะดวกสบาย บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำใช้ การระบายน้ำ การกำจัดสิ่งโสโครก ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปว่าศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในการที่จะพัฒนาทรัพยากร ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ความพร้อมทางธรรมชาติศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการให้องค์ความรู้ทางปรัชญาศาสนา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

4. วัดสามชุก

วัดสามชุกเป็นวัดที่มีเอกลักษณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีบทบาทในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวรวมทั้งมีความพร้อมที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

วัดสามชุกตั้งอยู่เลขที่ 3 หมู่ 1 ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี มีพื้นที่ 20 ไร่ 1 งาน 58 ตารางวา

ทิศเหนือ ติดกับโรงเรียนวัดสามชุก

ทิศตะวันออก ติดกับทางสาธารณะซึ่งเป็นทางเข้าวัดจากถนนสายสุพรรณบุรี-ชัยนาท

ทิศใต้ ติดกับทางสาธารณะและที่ดินของประชาชน

ทิศตะวันตก ติดกับแม่น้ำท่าจีน

วัดสามชุกมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจศึกษาอยู่มาก จากทะเบียนวัดของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอสามชุก ประมาณว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2300 เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดอัมพวัน ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดสามชุก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อครั้งสร้างอุโบสถ พ.ศ. 2481 ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสไม่มีปรากฏชื่อ จนประมาณ พ.ศ. 2420 – 2450 มีพระอาจารย์ขึ้นเป็นเจ้าอาวาส และเป็นพระอุปัชฌาย์ ผู้ที่เป็นสังฆวิหาริกของท่านที่พอสืบประวัติได้ คือนายผัน สรหงษ์ ซึ่งอุปสมบท ราว พ.ศ. 2450 มีพระอาจารย์ขึ้น เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้น ก็มีพระมาอยู่ดูแลรักษาการอยู่ชั่วคราว จนกระทั่งถึง พระอาจารย์หน่าย และต่อมาพระอาจารย์แสง เป็นเจ้าอาวาส

จนถึง พ.ศ. 2470 พระมหาสุมน โสภาสี เป็นเจ้าอาวาสและเป็นเจ้าคณะตำบล ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มสร้างโรงเรียนวัดสามชุก (หรือ ร.ร.ราชภัฏวิริยานุกูล) เป็นโรงเรียนหลังแรกของอำเภอสามชุก และร่วมกับคณะกรรมการวัดได้ดำเนินการก่อสร้างอุโบสถขึ้นใหม่ โดยสร้างที่เดิมของอุโบสถหลังเก่าที่ชำรุดผ่นงอุโบสถ ใช้เทพูน ไม่ใช่ก่ออิฐ พระมหาสุมน โสภาสี เป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชาวบ้านส่วนมาก

พ.ศ. 2487 พระมหาสุมน ลาสิกขา การสร้างอุโบสถยังไม่แล้วเสร็จช่วงที่ว่างเจ้าอาวาส พระครูแคล้ว พิมพิสิริ ได้มาดูแลรักษาการอยู่ 1 ปี ก็กลับวัดวังหิน ระยะเวลาเจ้าคณะหมวดได้ว่างลง คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีได้ส่ง พระครูสุนทรานุกิจ (ขณะนั้น คือพระครูกริ่ง หังโส) เป็นเจ้าคณะหมวดโดยให้

เลือกวัดที่จะมาสังกัด 3 วัด คือ วัดสามชุก วัดคลองข่อม วัดวังหิน ท่านเลือกมาอยู่วัดสามชุก โดยเห็นว่าเป็นชื่อของอำเภอ ทั้งที่วัดสามชุกสมัยนั้นทรุดโทรมกว่าทั้งสองวัด

พ.ศ. 2489 พระครูสุนทรานุกิจ รัชการการแทนเจ้าอาวาสวัดสามชุก และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดสามชุก เมื่อ พ.ศ.2508 ได้ก่อสร้างต่อเติมอุโบสถที่ยังสร้างไม่เสร็จ โดยมุ่งหลังคา และจัดงานผูกพัทธสีมาปิดทองฝังลูกนิมิต พ.ศ. 2493

พ.ศ. 2498 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทางชลมารคไปประทับยังประตูน้ำสามชุก เมื่อผ่านมาวัดสามชุก ได้เสด็จขึ้นทรงเยี่ยมวัดสามชุก

พระครูสุนทรานุกิจ ได้พัฒนาวัดสามชุกอย่างต่อเนื่อง และยังบริหารงานคณะสงฆ์อำเภอสามชุก จนกระทั่ง อายุ 89 ปี มรณภาพ เมื่อ วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2530

พ.ศ. 2531 พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต จึงได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส พระครูสุวรรณวิจิตร ปัจจุบัน อายุ 57 ปี 36 พรรษา เป็นเจ้าคณะตำบลสามชุก และพระอุปัชฌาย์วัดสามชุกมีสิ่งที่เป็นหลักฐานว่าเป็นวัดเก่า คือ

1. มณฑป เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้าง ยาวด้านละ 6 เมตร โดยประมาณ หลังคาเป็นทรงจั่วแต่มีสภาพ ค่อนข้างผุพังและทรุดตัวลงมาบางส่วน แต่เดิมภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทโลหะ ซึ่งปัจจุบันย้ายไปเก็บไว้บนศาลาการเปรียญของวัด เมื่อพิจารณารูปร่างของอาคาร สันนิษฐานว่ามณฑปนี้คงสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

2. รอยพระพุทธรูปสำริด เดิมประดิษฐานอยู่ในมณฑป แต่เนื่องจากมณฑปทรุดโทรม และถูกมิชชันนารีลักตัดบางส่วนของรอยพระพุทธรูปบาทไป ทางวัดจึงย้ายมาไว้ที่ศาลาการเปรียญ รอยพระพุทธรูปดังกล่าวมีขนาดกว้าง 85 เซนติเมตร ยาว 200 เซนติเมตร เป็นรอยพระพุทธรูปซ้อนกัน 4 รอย (อันหมายถึงการประทับรอยพระบาทซ้ำกันของพระพุทธรูปเจ้า 4 องค์ ในภัทรวัดนี้ โดยในแต่ละรอยทำเป็นลายตารางรูปมงคล 108 ประการ อยู่ภายใน)

3. เจดีย์ อยู่ริมถนนด้านหน้าทางเข้าวัดเป็นลักษณะของเจดีย์ทรงกลมสภาพทรุดโทรมมาก

4. พระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานในมณฑป เป็นพระพุทธรูปหินทรายสมัยอยุธยา ปัจจุบันปฏิสังขรณ์และนำมาประดิษฐานเป็นพระประธานบนศาลา การเปรียญ

5. หงส์สำริด 1 คู่ อุดมตั้งอยู่หน้ามณฑป จะมีงานปิดทองรอยพระพุทธรูปเป็นงานประจำปี

6. หลวงพ่อธรรมจักร เป็นพระพุทธรูปสมัยอุททอง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่วัดมานาน วัดสามชุกเดิมชาวบ้านเรียกวัด “อัมพวัน” มาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดสามชุกภายหลัง เมื่อได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2481

ปัจจุบันวัดสามชุกเป็นที่ตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลสามชุก มีห้องสมุดชุมชน พิพิธภัณฑ์ชุมชน ที่เปิดให้บริการให้ความรู้แก่เยาวชน (ค่ายพุทธบุตร) และประชาชนทั่วไป

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยสรุปว่าวัดสามชุก หมายถึง ศาสนสถานอันเป็นที่อยู่ของสงฆ์เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยและเผยแพร่ความรู้ทางธรรม เป็นศูนย์การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความพร้อมที่จะพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด ตั้งอยู่เลขที่ 3 หมู่ 1 ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Social science research) เป็นการวิจัยเกี่ยวกับนามธรรม เช่น ความรู้ ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้สังคม สภาพแวดล้อม หรือสถานภาพทางภูมิศาสตร์เป็นห้องทดลอง ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

5.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เวย์ท์ (สิทธิถิษฐ์ ประพุทธนิตสาร. 2545:20; อ้างอิงจาก Whyte. 1991: 20) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนเข้ามาร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา (Problems people) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis; & Mc Taggart. 1990: 5) ได้ให้ความหมาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัย คือผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น การวิจัยนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการวิจัยที่ไม่ได้แตกต่างไปจากงานวิจัยอื่นในเชิงเทคนิค แต่แตกต่างในด้านวิธีการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือการวิจัยที่เป็นการสะท้อนผลการปฏิบัติงานนั้นเป็นวงจรแบบขดลวดโดยเริ่มต้นที่ การวางแผน การปฏิบัติการ สังเกต และการสะท้อนผล เป็นการวิจัยที่จำเป็นต้องอาศัยผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสะท้อนผลเกี่ยวกับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น

มาริสซา โกเศยะโยธิน (2542: 8) ได้ให้ความหมาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนา องค์กร หน่วยงาน และชุมชน ในทิศทางที่ดีขึ้น เป้าหมายในการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของบุคคล รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กร หน่วยงาน และชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ด้วยตนเอง

มะลิ วิมาน (2547: 52) ได้ให้ความหมาย การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าหมายถึง รูปแบบของการวิจัยที่กลุ่มตัวอย่างที่ถูกวิจัยมีบทบาทเป็นผู้ร่วมในการวิจัยตลอดกระบวนการวิจัย นับตั้งแต่การประมวลเหตุการณ์หลักฐานและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลความหมาย ตลอดจนการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนโดยชุมชนนั้น

สรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการการศึกษาหาความรู้จากสภาพแวดล้อม และปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมเพื่อค้นหาปัญหาและวิธีดำเนินการแก้ไข

5.2 แนวคิดพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เออร์วิน (Erwin. 1976: 138) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เคียท (Keith. 1972: 136) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

โคเฮิน และอัฟฮอฟ (Cohen; & Uphoff. 1980: 213) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

รัตติยา คีตานนท์ (2549: 5) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมว่าหมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่สมาชิกของชุมชนมีความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และมีความเกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจและอารมณ์ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบร่วมกัน

อัจจรียา ศักดิ์นรงค์ (2549: 4) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐในท้องถิ่นร่วมจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมต่าง ๆ ในตำบลหนองตะพาน โดยมีลักษณะในการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ประเมินผล รับผลประโยชน์ร่วมกัน และมีได้ถูกบังคับ

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544: 61) ได้เขียนบทความเพื่อเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR) สรุปได้ว่า PAR สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับ

ปัจเจกบุคคลและระดับสังคม หัวใจของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้เป็นแนวทางความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้กระบวนการวิจัยต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบ สถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความต้องการของตน

มาริสซา โกลเศเยโยธิน (2542: 9 - 13) ได้กล่าวถึง แนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เริ่มเป็นที่รู้จักของนักวิจัยในประเทศไทย โดยหลายฝ่ายที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาต่างก็ให้ความสนใจนำวิธีนี้มาปฏิบัติและประยุกต์ใช้กันมากขึ้น ระเบียบวิธีวิจัยนี้มีคำสำคัญอยู่ 2 คำคือ การมีส่วนร่วม (Participation) และปฏิบัติการ (Action) ซึ่งการวิจัยในลักษณะดังกล่าวเป็นการนำเอาระเบียบวิธีวิจัยทั้ง 2 ลักษณะรวมกันกล่าวคือ เป็นทั้งการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และได้เสนอแนวคิดพื้นฐานสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการพลวัตและมีชีวิต กล่าวคือ เป็นเรื่องที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การวิจัยเริ่มต้นจากสภาพการที่เป็นจริง ทำการค้นหว่าปัญหาคืออะไร มีสาเหตุมาจากอะไร สืบเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมหรือความเชื่อต่อจากนั้นมุ่งไปยังจุดที่ควรจะเป็นไปได้ในอนาคตซึ่งไม่สามารถทำนายได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะสำคัญ คือ

- ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้
- ไม่สามารถกำหนดเวลาที่แน่นอนได้
- ไม่มีการกำหนดกิจกรรม (โดยเฉพาะปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา)

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้เมื่อผู้วิจัยและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า

- ทุกคนมีศักยภาพความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อคุณภาพของชีวิตที่ดีขึ้น
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญเช่นเดียวกับภูมิปัญญาของผู้วิจัยนักวิชาการหรือนักพัฒนา
- ทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน ทั้งเรื่องของความรู้ ความชำนาญ ทรัพยากรที่มีอยู่และที่จะหามาได้ในอนาคตจะต้องได้รับการจัดสรรให้เท่าเทียมกัน

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะต้องเริ่มจากความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อปัญหาหรือความต้องการของชุมชน จากนั้นนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตนเอง และชุมชน ทั้งในด้านมิติแห่งปัญญา จิตใจและกายภาพ

4. กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดใน 1 วงจร แต่เป็นเพียงการเริ่มเพื่อนำสู่วงจรใหม่ซึ่งเป็นวงจรที่ประกอบด้วย การแสวงหาความรู้และการกระทำ วงจรนี้จะคงอยู่และดำเนินต่อไปตราบเท่าที่ประชาชน ชาวบ้าน สมาชิกชุมชนยังสามารถรวมกลุ่มกันได้

5. ผลที่เกิดจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีต่อชุมชนและผู้วิจัยมีดังต่อไปนี้

- ชาวบ้าน ประชาชน จะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้นสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้และเกิดการพัฒนายั่งยืน

- ปัญหาหลักปัญหาสำคัญ ในชุมชนได้รับการแก้ไข การจัดสรรทรัพยากร และผลประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชนจะมีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งความรู้และข้อมูลข่าวสารซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

- ผู้วิจัยและนักพัฒนา จะได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจในชุมชนได้ดีขึ้นและเกิดแนวคิดในการพัฒนาที่แท้จริง

- นักวิจัยได้ทำงานพัฒนาตามอุดมคติของตนเอง

มะลิ วิมาน (2547: 52) ได้กล่าวถึง แนวคิดของ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็น การสร้างความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อหาทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต ผู้ร่วมวิจัย จึงต้องให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิปัญญาของชุมชน โดยยอมรับว่าชุมชนมีความรู้ และมีการสร้าง ความรู้ของตนเอง ไม่นำประสบการณ์จากภายนอกของตนไปชี้แนะให้กับชาวบ้านโดยตรง ควรส่งเสริม ให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขา และแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ในการมองปัญหา ของชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาตลอดจนแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

5.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นผู้ อยู่กับปัญหาเข้าร่วมกันศึกษา ความเป็นจริงของปัญหา ศึกษาวิธีการแก้ปัญหา และ ร่วมกันแก้ปัญหา โดยชุมชน มาริสา โกเศยะโยธิน (2542: 13) ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1. เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของตนเองและเกิดความ ตระหนักในบทบาทความรับผิดชอบของตน มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหของตนเอง และชุมชน

2. เพื่อดำเนินการวิจัยโดยเน้นการวิเคราะห์การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่าง เป็นวิทยาศาสตร์เพื่อช่วยในการตัดสินใจ การกำหนดปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหารวมทั้งการ ดำเนินการในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่ความ รับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ

3. เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคม
 4. เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน
- อีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินได้อย่างต่อเนื่อง

5.4 องค์ประกอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544: 61) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าจากความหมายของ Participatory action research (PAR) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงคำสำคัญอยู่ 3 คำ คือ การมีส่วนร่วม และการเปลี่ยนแปลงหรือการกระทำ กระบวนการวิจัย ซึ่ง 3 คำนี้เป็นองค์ประกอบของ PAR

องค์ประกอบแรก ได้แก่ การมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยในการวิจัยโดยตระหนักยอมรับคุณค่าของผู้เข้าร่วมปฏิบัติ (Practitioners) สมาชิกชุมชน ประชาชน ผู้ปฏิบัติงานและอาสาสมัครต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มผู้มีส่วนร่วมได้เสียในทุกผลประโยชน์

องค์ประกอบที่ 2 ได้แก่ การกระทำ (Action) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการวิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงความพยายามต่างๆ ของผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์เฉพาะจึงมีการกระทำต่าง ๆ เกิดขึ้น

องค์ประกอบที่ 3 ได้แก่ การวิจัย (Research) ซึ่งเป็นความพยายามอย่างมีระบบที่จะสร้างองค์ความรู้ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการในสถานการณ์เฉพาะ

วงจรของการกระทำและวงจรของการวิจัยได้เชื่อมโยงเข้าด้วยกันในแนวคู่ขนาน ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการวิจัยจะเป็นตัวเสริมสร้างให้ข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกลมกลืนกับลักษณะของการกระทำ (การเปลี่ยนแปลง) และในแต่ละขั้นตอนนั้น การมีส่วนร่วมเกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การสร้างองค์ความรู้ (ได้จากกระบวนการวิจัย) และผลที่ได้ระยะยาว (มาจากการกระทำ) มีความถูกต้องและเป็นไปได้ (นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544: 62-63; อ้างอิงจาก Walton; & Gaffney. 1991: 122 – 123) ดังแสดงในภาพประกอบ 3

วงจรกิจกรรมกระทำ	วงจรกิจ	
(ได้ผลที่ต้องการในระยะยาว)	(ได้องค์ความรู้)	
1. ระบุปัญหาที่จะแก้ไขและโอกาสอื่น ๆ ปัจจัยเชิงสาเหตุ ข้อจำกัดจากสภาพแวดล้อม และแนวปฏิบัติที่ตรงประเด็น	←————→	1. กำหนดหัวข้อที่จะศึกษาและ ทบทวนความรู้ที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดการเปลี่ยนแปลง และการนำไปใช้	←————→	2. กำหนดสมมติฐาน
3. ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ที่เป็นเป้าหมาย	←————→	3. เลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา
4. ประเมินการเปลี่ยนแปลง และการนำไปใช้	←————→	4. เลือกวิธีการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล และเสนอข้อค้นพบ
5. เสริมสร้างจัดให้เป็นระบบและเผยแพร่ ในเรื่องการเปลี่ยนแปลง	←————→	5. เผยแพร่ในเรื่องทฤษฎีและการปฏิบัติ

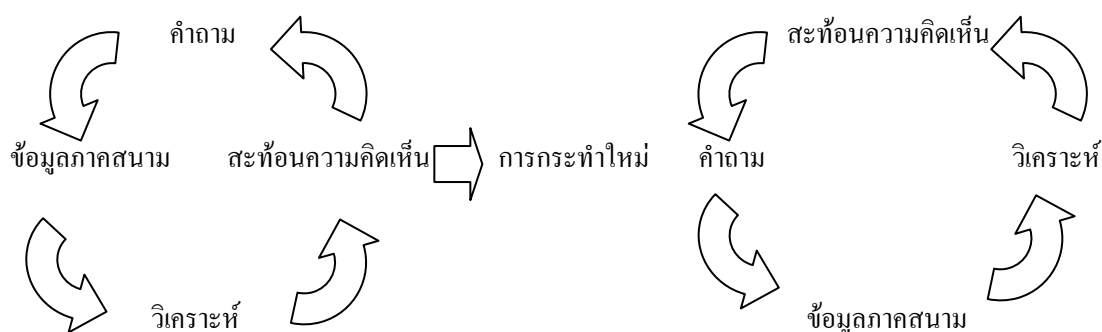
ภาพประกอบ 3 ความเชื่อมโยงของการกระทำ กับ การวิจัย

ที่มา: นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. หน้า 63;

อ้างอิงจาก Walton; & Gaffney. (1991).

5.5 จุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการวิจัยแบบดั้งเดิมจะมีแบบจำลองเป็นเส้นตรง (Linear model) โดยเริ่มจากการมี สมมติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปผล ในขณะที่ PAR มีแบบจำลองเป็นวงจร (Cyclical Model) พิจารณาความสำเร็จของการแสวงหาความจริง ซึ่งสมมติฐานจะต้องมีประโยชน์และตรงประเด็น นอกจากนี้มี การตรวจสอบข้อค้นพบ ซึ่งต้องการการทดสอบในการปฏิบัติจึงจะได้รับการยอมรับ แบบจำลองเป็น วงจรแสดงดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 วงจรกระบวนการวิจัย

ที่มา: นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. หน้า 64;
อ้างอิงจาก Wadsworth. (1998).

จากแบบจำลอง PAR จะนำผลการศึกษาไปใช้ และก่อให้เกิดผลระยะยาวในทางที่ดีแก่คนในสังคมชุมชนและองค์กรเมื่อนำ PAR เข้ามาอยู่ในกระบวนการวิจัย จะก่อให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น

1. ทำให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยและข้อค้นพบมีความตรง (Validity) มากขึ้นเพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อไปใช้แก้ไขปัญหา โดยอยู่บนพื้นฐานที่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้

2. ทำให้มีโอกาสเพิ่มมากขึ้นที่จะสร้างนวัตกรรม และการใส่สิ่งสอดแทรกต่าง ๆ (Intervention) เพราะ PAR สะท้อนคุณค่าในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลง

3. ทำให้มีความร่วมมือเพิ่มมากขึ้นระหว่างนักวิจัยและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย ผู้มีส่วนร่วมหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจะมีบทบาทเป็นผู้กระทำดำเนินการหรือเป็นสมาชิกชุมชน เพื่อสร้างสังคมและเป็นคนของสังคม (นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544: 65; อ้างอิงจาก Champbell. 1995)

5.6 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

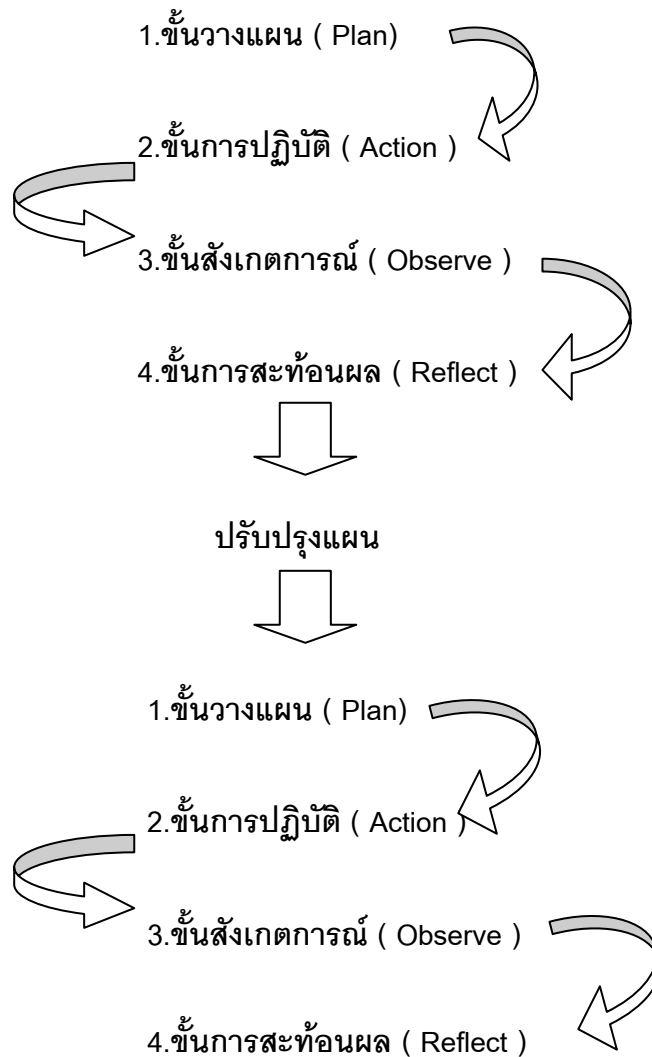
เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis; & Mc Taggart. 1990) ได้เสนอขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบบ PAR ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติการอย่างมีระบบ โดยผู้วิจัย และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ และวิเคราะห์วิจารณ์ผลการปฏิบัติ เป็นวงจรแบบขดลวด 4 ขั้นตอน (ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. 2537) ดังแสดงในภาพประกอบ 5 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. **ขั้นวางแผน (Plan)** เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาที่ต้องการให้มีการแก้ไข นักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ร่วมกัน วางแผนด้วยกันสำรวจสภาพการณ์ของปัญหาว่า ปัญหาที่ต้องแก้ไขคืออะไร ปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับใครบ้าง วิธีแก้ไขต้องปฏิบัติอย่างไร การแก้ไขต้องมีการแก้ไขในเรื่องใดบ้าง วิเคราะห์สภาพการปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการหาโครงสร้างของปัญหาอย่างมีระบบ ทบทวนแง่มุมปัญหา ถกปัญหาอย่างกว้างขวางกับผู้ร่วมวิจัยหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้เห็นปัญหาอย่างชัดเจน

2. **ขั้นการปฏิบัติ (Action)** เป็นการกำหนดแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมในขั้นวางแผนมาดำเนินการ เมื่อลงมือปฏิบัติต้องใช้การวิเคราะห์วิจารณ์ประกอบไปด้วยโดยรับฟังจากผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งจากการปฏิบัติจะเป็นข้อมูลย้อนกลับว่า แผนที่วางไว้เป็นอย่างดีนั้นปฏิบัติได้ดีมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคอย่างไรบ้างในการปฏิบัติ ดังนั้นแผนงานที่กำหนดไว้อาจจะยืดหยุ่นได้โดยผู้วิจัยต้องใช้วิจารณญาณ และการตัดสินใจที่เหมาะสม และมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนที่วางไว้

3. **ขั้นสังเกตการณ์ (Observe)** ขณะที่การวิจัยดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่วางไว้ต้องมีการสังเกตการณ์ควบคู่ไปด้วย พร้อมจดบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดที่คาดหวังและไม่คาดหวัง โดยสิ่งที่สังเกตก็คือ กระบวนการปฏิบัติการ (The action process) และผลของการปฏิบัติการ (The effects of action) การสังเกตนี้จะรวมถึงการรวบรวมผลการปฏิบัติที่เห็นด้วยตา การได้ฟัง การได้ใช้เครื่องมือ เซาว์ แบบทดสอบ เป็นต้น ซึ่งขณะที่การปฏิบัติการวิจัยกำลังดำเนินการไปควบคู่กับการสังเกตผลการปฏิบัติ ควรใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาช่วยในการรวบรวมข้อมูลด้วย

4. **ขั้นการสะท้อนผล (Reflect)** เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ ปัญหา หรืออุปสรรคต่อการปฏิบัติการซึ่งผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ต้องตรวจสอบกระบวนการ ปัญหา หรือ อุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ซึ่งผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ โดย ผ่านการถก – อภิปรายปัญหาซึ่งจะได้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเป็นพื้นฐานข้อมูลนำไปสู่การปรับปรุงและวางแผนการปฏิบัติต่อไป โดยวงจร 4 ขั้นตอนดังกล่าว จะมีลักษณะการดำเนินการเป็นขั้นบันไดเวียน (Spiral) การทำซ้ำตามวงจรจนกว่าจะได้ผลงานวิจัย และแสดงให้เห็นแนวทาง หรือรูปแบบปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ปัญหาในสิ่งที่ศึกษานั้น ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงเป็นการวิจัยที่จำเป็นต้องอาศัยผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสะท้อนผลเกี่ยวกับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น ส่วนเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือการวิเคราะห์ข้อมูลก็ไม่ได้แตกต่างไปจากงานวิจัยอื่น แต่วิธีการต่างออกไป คือการเข้าใจความหมายและตีความในสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างทำวิจัย

ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนการวิจัยแบบ PAOR

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยสรุปว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า PAR หมายถึง การศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างน้อย 3 ฝ่าย ฝ่ายแรกคือ กลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหา ได้แก่ แกนนำชุมชนและชาวบ้าน ฝ่ายที่สอง นักพัฒนาที่มีภารกิจในในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ฝ่ายที่สาม นักวิชาการหรือนักวิจัย โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ วางแผน ปฏิบัติตามแผน สังเกต และ สะท้อนผล และ นำผลสะท้อนมาพัฒนางานที่ปฏิบัติ

6. การสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวและวิเคราะห์ SWOT

6.1 การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องศึกษาทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อทำความเข้าใจและนำมาวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และศักยภาพความเหมาะสมใช้เป็นองค์ประกอบในการวางแผนปฏิบัติการ จึงต้องใช้เครื่องมือในการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว สำหรับเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว ก็อดเฟรย์และคลาร์ก (Godfrey; & Clarke. 2000: 83 - 88) ได้เสนอตารางตรวจสอบทรัพยากร (Resource Audit) มีองค์ประกอบจำนวน 8 ตารางดังนี้

- รายการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิทัศน์และภูมิอากาศ พืชเฉพาะถิ่น สวนผลไม้ ฤดูกาล สัตว์เฉพาะถิ่น และแหล่งน้ำธรรมชาติ

- รายการวัฒนธรรม เป็นการสำรวจความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ มรดกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น มรดกศาสนา สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การแสดงที่สื่อถึงศิลปะชาติพันธุ์

- รายการมหรหรรรม ปรากฏการณ์ ได้แก่ งานมหรหรรรม งานกีฬา งานแสดงสินค้า ธุรกิจ เทศกาล งานเฉลิมฉลอง งานแสดงอื่น ๆ

- รายการทรัพยากรด้านกิจกรรม ได้แก่ นันทนาการ บริการ เช่น ร้านค้าปลีก จัดค่าย สถานที่แสดงงานศิลปะ สิ่งอำนวยความสะดวก

- รายการทรัพยากรด้านบริการ ได้แก่ การขนส่งการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พักผ่อนหรือค่าย แผนที่ เอกสารประชาสัมพันธ์ ของที่ระลึก มัคคุเทศก์ท้องถิ่น การต้อนรับบริการอื่น ๆ

- รายการงานมหรหรรรมและเหตุการณ์สำคัญในรอบปี

- รายการประเมินคุณสมบัติ ความโดดเด่น และอำนาจดึงดูดใจ ได้แก่ ธรรมชาติ วัฒนธรรม มหรหรรรม กิจกรรม บริการ

- รายการจัดอันดับความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติวัฒนธรรม มหรหรรรม กิจกรรม บริการ

โดยทั่วไปของการสำรวจเพื่อประเมินและจัดอันดับต้องมีความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของทรัพยากร อันที่จะใช้เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งระยะสั้นและระยะยาว อีกทั้งพัฒนาศักยภาพ ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ สนับสนุนกิจกรรมในอนาคต เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีคำถามสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณา ดังนี้

1. อะไรที่นักท่องเที่ยวสามารถเห็นและสนใจ
2. อะไรที่แตกต่างและสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

3. ชนิดของบริการที่นักท่องเที่ยวควรจะเรียกร้อง
4. ระหว่างที่นักท่องเที่ยวพักอยู่มีกิจกรรมอะไรที่มีความแตกต่างจากที่อื่น
5. ถ้าพักค้างคืน มีอะไรเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก

การจัดทำรายการทรัพยากรโดยแยกเป็นรายการดังนี้

1. รายการของทรัพยากรธรรมชาติ นั้น ทำบัญชีลักษณะเฉพาะของสิ่งแวดล้อมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ โดยพิจารณาจากคำถามสำคัญ ดังนี้
 - 1.1. ทรัพยากรที่สร้างขึ้นมีลักษณะเฉพาะในพื้นที่
 - 1.2. ความพร้อมของการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรร่วมกัน
 - 1.3. ศักยภาพที่ยังคงอยู่มีความหมายความสำคัญอย่างไร
2. รายการของทรัพยากรวัฒนธรรม นั้น ทำบัญชีลักษณะเฉพาะของสิ่งปลูกสร้างสิ่งแวดล้อมและกลุ่มวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจศึกษา โดยพิจารณาจากคำถามสำคัญ ดังนี้
 - 2.1. สิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะเฉพาะในพื้นที่
 - 2.2. วัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อนเกี่ยวกับสังคม
 - 2.3. ศักยภาพที่ยังคงอยู่มีความหมายความสำคัญอย่างไร
3. รายการของทรัพยากรที่เป็นเหตุการณ์สำคัญ รายการนี้รวมถึง เทศกาลและประเพณีกิจกรรมที่เป็นเหตุการณ์ปกติ โดยพิจารณาจากคำถามสำคัญ ดังนี้
 - 3.1. อะไรที่เป็นเหตุการณ์ที่สร้างขึ้นมีลักษณะเฉพาะ
 - 3.2. เหตุการณ์ที่ดึงดูดคนภายนอกมาร่วมกระทำ
 - 3.3. เหตุการณ์ที่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันในท้องถิ่น
 - 3.4. ความถี่ของเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้น
4. รายการของทรัพยากรที่เป็นกิจกรรม รายการนี้รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก วัตถุประสงค์สร้างเพื่อจูงใจ ผ่อนคลาย รื่นรม และบริการอื่น ๆ เพื่อนักท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากคำถามสำคัญ ดังนี้
 - 4.1. จุดมุ่งหมายของกิจกรรมมีลักษณะเฉพาะอย่างไร
 - 4.2. ทำให้จูงใจคนภายนอกมาใช้กิจกรรม
5. รายการของทรัพยากรบริการ รายการนี้จะมีศักยภาพค่อนข้างใหญ่รวมความหลากหลายในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ การคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวก ความพึงพอใจ ความเป็นมิตร และบริการพื้นฐานของชุมชน รายการทรัพยากรดังกล่าวให้ความสำคัญ กับข้อมูลในปัจจุบัน เช่น ใครใช้ทรัพยากร ใช้เมื่อใด จำนวนที่ใช้ และวัตถุประสงค์ที่ใช้

การประเมินค่าทรัพยากรมีดังต่อไปนี้

1. ประเมินคุณภาพของทรัพยากร คำถามที่คิดเมื่อประเมินคุณภาพ
 - 1.1. ทรัพยากรที่สร้างขึ้นอะไรดีหรือไม่ดีกว่าที่อื่น
 - 1.2. อะไรคือจุดอ่อนหรือความเปราะบาง
 - 1.3. ยังมั่นคงอยู่หรือเปล่า
 - 1.4. คุณสมบัติสอดคล้องกับบริการ
 - 1.5. สามารถปรับปรุงทรัพยากรได้อย่างไร
 - 1.6. อะไรคือข้อเสียเปรียบของการพัฒนา
2. ประเมินลักษณะเฉพาะของทรัพยากร คำถามสำคัญที่คิดเมื่อประเมินลักษณะเฉพาะ
 - 2.1. อะไรคือทรัพยากรที่สร้างพิถีพิถันเป็นพิเศษ
 - 2.2. อะไรที่สร้างขึ้นแล้วแตกต่างจากที่อื่น
 - 2.3. ทรัพยากรสะท้อนความรู้สึกอย่างไร
3. ประเมินการดึงดูดของทรัพยากร สามส่วนประกอบพื้นฐานที่เป็น คำถามสำคัญที่คิดเมื่อประเมินการดึงดูดของทรัพยากร คือ
 - 3.1. มีหน้าที่กิจกรรมอะไรในความร่วมสมัยกับนักท่องเที่ยว (เป็นหนึ่งในหรือเป็นรอง)
 - 3.2. ใช้ประเมินหรือชี้วัดนักท่องเที่ยวอย่างไร
 - 3.4. สามารถที่จะสร้างทรัพยากรอย่างไรให้ดึงดูด

นอกจากการทำบัญชีรายการและประเมินทรัพยากรเพื่อการสำรวจโดยใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากรของ ก๊อดเฟรย์ และคลาร์กแล้วผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพด้วย

6.2 การวิเคราะห์ SWOT

SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) เป็นเครื่องมือในการประเมินสภาพธรรมชาติของชุมชนหรือองค์กรที่จะพัฒนาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนา และถือเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์ SWOT จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อเนื่องจากการได้ข้อมูลจากการสำรวจทรัพยากร

ได้มีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรได้กล่าวถึงความหมายของการวิเคราะห์ SWOT ดังนี้

วิวัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ (2546: 90) กล่าวถึงการวิเคราะห์ SWOT ว่าหมายถึง การวิเคราะห์ Strengths - Weaknesses - Opportunities - Threats โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผลการประเมินสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายในระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อน และผลการประเมินสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายนอกระหว่างโอกาสและอุปสรรค โดยกำหนดสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายในระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อนว่ามีสถานภาพโน้มเอียงไปในทางเด่นหรือด้อย และกำหนดสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายนอกระหว่างโอกาสและอุปสรรคว่ามีสถานภาพโน้มเอียงไปในทางเอื้อหรือไม่เอื้อ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545: 30 - 33) ได้กล่าวถึงความหมายของ SWOT ว่า หมายถึง การประเมินค่าสภาพการณ์ของบริษัทหรือสิ่งที่เราต้องการจะประเมิน เป็นการค้นหาจุดได้เปรียบ เสริมสร้างความแข็งแกร่ง การวิเคราะห์ในโอกาสและการวิเคราะห์อุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเป็นสิ่งที่ขัดขวางกลยุทธ์ หลักในการวิเคราะห์มี 4 ประเด็นคือ

1. จุดแข็ง (Strengths) จะเป็นจุดที่องค์กรมีความชำนาญเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น เราจะแข็งแกร่งเมื่อมีความชำนาญมากกว่า จุดแข็งนี้จะเป็นความแข็งแกร่งที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายใน เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสมการตลาด (4Ps) จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต และจุดแข็งในการบริหารงาน
2. จุดอ่อน (Weaknesses) จะเป็นจุดที่องค์กรอาจขาดไป มีน้อยหรือด้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น ๆ จุดอ่อนหรือจุดด้อยมักจะเป็นปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายในด้านต่าง ๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีแก้ปัญหานั้น
3. โอกาส (Opportunities) เป็นข้อได้เปรียบซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่บริษัทอาจแสวงหาโอกาสจากสิ่งแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งมากำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้น สิ่งแวดล้อมภายนอกบริษัทประกอบด้วยสภาพการณ์แข่งขัน ตลาดและลูกค้า ประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม
4. อุปสรรค (Threats) เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ตามตลาดให้สอดคล้องและแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยสรุป การวิเคราะห์ SWOT ว่าเป็นการ วิเคราะห์ถึงปัจจัยทั้งภายใน ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน และภายนอก ได้แก่ โอกาส อุปสรรค ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อวางแผนรับมือและแก้ปัญหากับสิ่งที่จะเกิดขึ้นระหว่างการพัฒนา

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงนำสาระสำคัญมาอ้างอิง ดังนี้

7.1 กิตติวัฒน์ รัตนดิถก ณ ภูเก็ต (2542: 20 - 29) ได้เสนอ แนวทางจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสาระสำคัญ ดังนี้ แนวทางในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นเรื่องเจตนาธรรมณ์ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และการใกล้ชิดธรรมชาติเพื่อรู้จักและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติให้มากขึ้น สิ่งเหล่านี้ถ้าหากทุกกลุ่มทุกฝ่ายไม่ให้ความร่วมมือกันในการทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด ตลอดจนช่วยกันระดมความคิดและประสานความร่วมมือกัน ถ้าต่างฝ่ายต่างทำหรือค้ำหนึ่งถึงแต่ประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงกลุ่มอื่น ๆ แล้วความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ยาก สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ

การส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะต้องคำนึงถึงเสมอว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีความงดงามเป็นธรรมชาติทั้งยังมีธรรมชาติที่บริสุทธิ์อยู่มาก ถ้าส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยไร้ทิศทางจริงจัง ปราศจากการเอาใจใส่ ระวังระวัง รอบคอบและหรือความตั้งใจจริงในการควบคุมดูแลรักษาพื้นที่ธรรมชาติแล้ว คุณค่าของพื้นที่ก็จะถูกทำลายไปอย่าง น่าเสียดาย ทั้งยังเป็นการน่าละอายอย่างยิ่งที่เราไม่สามารถเก็บรักษาธรรมชาติเหล่านี้ไว้ให้ลูกหลานได้ดูได้เห็นอีกต่อไปในอนาคต

7.2 เจ็ดศักดิ์ ชูมนุม (2540: 11) ทำการศึกษาวิจัยเรื่องกรณีศึกษาโดยใช้รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนในโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ วิธีการหลักคือการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกระบวนการหลักของชุมชนเพื่อรับฟังปัญหาและตอบสนองต่อเป้าหมายของชุมชนผลการนิเทศและวิจัยปรากฏว่า ชุมชนได้มีความรู้สึกที่ดีขึ้นต่อโรงเรียนและการจัดการศึกษาของโครงการ โดยสังเกตจากการแสดงออกในทางที่ดีของสมาชิกในชุมชน การให้ข้อเสนอแนะและการบอกกล่าว การร่วมมือในการปรับปรุงโรงเรียนและจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นกระบวนการของการปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียน

7.3 มาริสสา โกเศยะธิน (2542: 134) ได้ทำการศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติและการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านบริเวณโครงการทับทิมสยาม 02 (เป็นโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี ตั้งอยู่บริเวณศูนย์อพยพที่ 8 หมู่ที่ 3 บ้านเขาตังกอง ตำบลคลองไถ่เถื่อน อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยราชการในพื้นที่อำเภอคลองหาดจำนวน 8 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 8 คน และเกษตรกรที่ร่วมโครงการจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้คือการสัมภาษณ์แนวลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบสอบถาม วิธีการที่ใช้ คือ การประชุมเสวนา การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อย และเพิ่มสะสมงานสถิติที่ใช้ได้แก่ สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและฐานนิยม การวิจัยพบว่า การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนสามารถเรียนรู้และแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่มีผลสืบเนื่อง ทำให้เชื่อได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความคงทนในการเรียนรู้ และการพัฒนาด้านอื่น ๆ

7.4 ศิริวรรณ เต็มสุข (2547: 3 – 4) ได้ทำการศึกษา ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาตำบลเจ้าเจ็ด อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาศักยภาพของชุมชน ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษาให้เป็นผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชน โดยทำการศึกษา

ความคิดเห็นจากประชาชนในหมู่บ้านและบุคคลภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือด้านการท่องเที่ยว ในชุมชนแห่งนี้ กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ คือ ผู้แทนประชากรในชุมชนและผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในส่วนรับผิดชอบ จำนวน 180 คน โดยใช้วิธีการได้ตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามใช้สถิติพรรณนา ซึ่งประกอบด้วย การกระจายความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาจากบริบทพร้อมทั้งนำปัจจัยต่าง ๆ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ผลที่ได้ คือ ชุมชนตำบลเจ้าเจ็ดมีศักยภาพเพียงพอทั้งการเข้าถึง ความปลอดภัย การมีที่พักอาศัยค้างแรม และจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และยังมีความเหมาะสมด้านระบบนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชนที่ยังมีคุณภาพและดึงดูดใจ

7.5 มะลิ วิมาโน (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลจังหวัดสระบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพเครือข่ายในการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล และเพื่อศึกษาผลการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายในการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล ด้วยชุดพัฒนาทักษะมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน และเจตคติต่อเครือข่ายในการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพ ที่เน้นกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แหล่งข้อมูลที่ศึกษาเป็นการศึกษาในพื้นที่การดูแลของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ได้มาด้วยความสมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 4 สถานีอนามัย หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการวิจัยรวม 4 หมู่บ้าน จำนวนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้าร่วมโครงการ 12 คน และได้รับการพัฒนา โดยเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นเวลา 2 วัน การฝึกอบรมประกอบด้วย การระดมความคิดเห็น การอภิปรายกลุ่ม กรณีศึกษา และการบรรยาย กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกต และการประเมินผลศักยภาพเครือข่าย ผลจากการสนทนากลุ่มในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมีการประสานงานกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีการประชุมเพื่อให้ข้อมูลสุขภาพอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยเดือนละครั้งเพื่อให้ อสม.นำไปเผยแพร่และจัดกิจกรรมในชุมชน จากการปฏิบัติงานที่มีการประสานงานกับชุมชนน้อยและไม่ได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ผลการศึกษานำไปสู่การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ด้วยชุดพัฒนาเจตคติต่อเครือข่ายในการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพและมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน

ผลจากการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายในการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ได้รูปแบบการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย ประกอบด้วยกระบวนการปฏิบัติงาน 10 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การเตรียมบุคลากรสาธารณสุขเข้าร่วมโครงการ
- 2) การประชุมชี้แจงนโยบายและการวางแผนจัดกิจกรรมในชุมชน
- 3) การสำรวจข้อมูลสุขภาพประจำครอบครัว
- 4) การประชุมผู้นำชุมชนเพื่อ

วิเคราะห์ปัญหา 5) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของประชาชน ได้แก่ การตรวจร่างกาย ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ การสร้างสุขภาพ ยาเสพติด อุบัติเหตุ ธรรมโศกณณ์การรับประทานอาหารเพื่อการหายใจคลายเครียดและออกกำลังกาย 6) การจัดคลินิก ตรวจรักษา / เยี่ยมบ้าน 7) การจัดประชุมเพื่อศึกษาความต้องการในการแก้ปัญหาของผู้นำชุมชน 8) การจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะในการป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพ 9) ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพ 10) การประเมินผลภาวะสุขภาพของประชาชน

7.6 อัจฉรียา ศักดิ์นรงค์ (2549: 66 - 70) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม กรณีศึกษา ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลมี 2 ชิ้น ได้แก่ แบบสอบถาม ใช้ในการเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และ แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของ ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในท้องถิ่น ตอบแบบสอบถาม 357 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001 - 10,000 บาท ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนในหมู่บ้าน มีสถานะเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กร มีส่วนร่วมในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมระดับปานกลาง ด้านการตลาดในระดับปานกลาง และด้านบริการการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง และได้ให้ข้อเสนอแนะ สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้ ควรทำการศึกษาถึงความต้องการ และทัศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยว รวมถึง ทำการศึกษาถึงผลกระทบของการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งในด้านบวกและด้านลบเพื่อประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

7.7 รัตติยา คีตานนท์ (2549: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา การเสนอแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงคราม ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน โดยมีความมุ่งหมาย 3 ประการ คือ 1) เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม 2) เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ภายนอก โอกาส อุปสรรค 3) เพื่อเสนอแนวทางในการสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ระเบียบวิธีวิจัยจากการสำรวจและใช้แบบสอบถามจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า

1. การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในอำเภอเมือง 6 แห่ง คือ นาเกลือ ดอนหอยหลอด ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วัดศรีทธาวาราม วัดเพชรสมุทรวรวิหาร ตลาดร่มหุบ แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในอำเภอ อัมพวา มี 8 แห่ง คือ วัดจุฬามณี วัดบางกะพ้อม ตลาดน้ำยามเย็น อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วัดอัมพวันเจติยาราม วัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดเขายี่สาร และบ้านเบญจรงค์ แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจในอำเภอบางคนที มี 4 แหล่ง คือ อาสนวิหารแม่พระบังเกิด ค่ายบางกุ้ง วัดเจริญสุขารามวรวิหาร และเตาตาล

2. วิเคราะห์สภาพแวดล้อม ภายใน ภายนอก โอกาส และอุปสรรค

จุดแข็ง เป็นเมืองที่ใกล้กรุงเทพมหานคร มีสภาพล้อมที่ดี มีเรื่องราวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวมาก ตลอดจนเป็นเมืองอาหารทะเลและผลไม้ปลอดสารพิษ

จุดอ่อน ขาดการวางแผนบูรณาการ ขาดการวางแผนยุทธศาสตร์ด้านการตลาดและมีการสูญเสียป่าชายเลน

โอกาส พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเชิงอนุรักษ์ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวพำนักระยะยาวและพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมอาหารทะเล

อุปสรรค มลภาวะทางน้ำจากจังหวัดใกล้เคียง ขาดความคล่องตัวในการเชื่อมโยงการคมนาคมระดับภูมิภาคโดยรวม ปัญหาในการจัดการกับระบบนิเวศ 3 น้ำ

3. เสนอแนวทางในการสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

วิสัยทัศน์ เป็นศูนย์กลางการพักผ่อนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงเกษตร ดินแดนประชาชนรักถิ่นกำเนิด เมืองบุคคลสำคัญ พัฒนาเป็นศูนย์กลางอาหารทะเลและผลไม้ปลอดสารพิษ การดำรงไว้ซึ่งเป็นระบบนิเวศ 3 น้ำ การใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

ประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัด

1. ส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางการพักผ่อนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงเกษตร
2. ปลุกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดรักถิ่นกำเนิด เมืองบุคคลสำคัญ
3. สนับสนุนให้เป็นเมืองอาหารและผลไม้ปลอดสารพิษ
4. จะดำรงรักษาความเป็นเมืองระบบนิเวศ 3 น้ำ และใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

7.8 เนตรนภา เหลืองสอาด (2550: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา การวางแผนและการจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดและสถานที่ปฏิบัติธรรม ศึกษาการจัดการของเจ้าของสถานที่ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการและความพึงพอใจของผู้มาปฏิบัติธรรม และนำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณในจังหวัดกาญจนบุรี โดยคัดเลือกวัดตัวอย่าง 4 วัด ได้แก่ วัดใหม่เจริญผล วัดมโนธรรมาราม วัดท่าเสด็จ และวัดสุนันทวนาราม ผลการวิจัยพบว่า วัดใหม่เจริญผลมีสถานที่ปฏิบัติธรรมที่สงบและร่มรื่น วัดมโนธรรมาราม มีทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ วัดท่าเสด็จอยู่ติดกับแม่น้ำลำภาชีซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่นในการปฏิบัติธรรม วัดสุนันทวนารามเป็นวัดป่า มีพระอาจารย์ชาวกู๋ปุ่นเป็นผู้สอนธรรมะ มีธรรมชาติเงียบสงบ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์

และแบบสอบถาม จากการศึกษาการจัดการของเจ้าของสถานที่พบว่า มีการวางแผนจัดทำตารางการปฏิบัติธรรมเป็นระยะเวลา 3 วัน 5 วัน และ 9 วัน ซึ่งกิจกรรมได้แก่ การปฏิบัติธรรมและฟังธรรม โดยส่วนมากจะมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการและความพึงพอใจของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการด้านบรรยากาศสงบร่มรื่นและบุคลากรให้คำแนะนำดีระดับมากที่สุด และต้องการมีการคมนาคมที่สะดวกระดับมากที่สุด ส่วนความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจด้านกิจกรรมสวดมนต์ ไหว้พระ การรักษาศีล 5 และ ศีล 8 ระดับมากที่สุด และความพึงพอใจด้านการบริการ เกี่ยวกับที่พัก อาหาร และห้องสุขา ในระดับมาก และได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณ ในจังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

วิสัยทัศน์ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณระดับประเทศ

ภารกิจ ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด พัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณให้เป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งสำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติ

กลยุทธ์ ได้แก่ 1) พัฒนาการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป 2) สร้างศูนย์การศึกษาด้านการปฏิบัติธรรม 3) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว 4) สร้างสื่อด้านการประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย 5) ส่งเสริมให้ประชาชนหันมาสนใจการเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมมากขึ้น และ 6) เตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติ

นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาที่ชาวต่างชาติได้เขียนถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ ดังนี้

7.9 รอส และวอลล์ (Ross; & Wall. 2001) ได้ศึกษาถึงการพัฒนาแนวคิด Biogeographic เพื่อประยุกต์ใช้ในประเทศอินโดนีเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสุราเวซี (Surawasi) ผลการศึกษาพบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของประเทศอินโดนีเซียมีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศนี้ถูกมองว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่นผู้ซึ่งมีชีวิตอยู่กับระบบนิเวศนั้น

7.10 ซินดิगा (Sindiga. 1999) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative tourism) และการพัฒนาที่ยั่งยืน ในประเทศเคนยา ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมีส่วนช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ ซึ่งนำมาเพื่อใช้อนุรักษ์ และพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่มีความจำเป็นที่ต้องเป็นการพัฒนาในพื้นที่ที่มีขนาดเล็ก หรือการเป็นเจ้าของกิจการการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นส่วนหนึ่งในรูปแบบการพัฒนา ผลการศึกษายังพบอีกว่า การพัฒนาการ

ห้องเที่ยวทางเลือกใหม่ให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นเจ้าของในการจัดการ และในการมีบทบาทในทางธุรกิจ การท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น

ตามที่คุณวิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงควรใช้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือ เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็น การศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติจากสังคมที่เป็นจริงในปัจจุบันกับผู้ที่อยู่กับปัญหาและร่วมกันคิด วิธีการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็น แล้วยังได้กระบวนการแก้ปัญหาไว้เป็นต้นแบบ ในการจัดการกับปัญหาอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้อีกต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR) โดยมุ่งศึกษา ผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกเป็นวิถีวิจัยเชิงพัฒนา ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่บริเวณวัดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และชุมชนใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาชุมชน
2. พัฒนาศักยภาพของชุมชน
3. ประเมินผลการพัฒนาร่วมกับชุมชน
4. การจัดการทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ศึกษาชุมชน

การศึกษชุมชน มีขั้นตอนปฏิบัติดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาศักยภาพของชุมชน วิเคราะห์ความต้องการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยปฏิบัติดังนี้

1.1.1 ผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยโดยผนวกตัวเองเป็นหุ้นส่วนของสังคมร่วมกิจกรรมในชุมชน เรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต สร้างการยอมรับ และเตรียมความพร้อม

1.1.2 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์พระภิกษุที่มีบทบาทในกิจกรรมของวัดสามชุก แกนนำชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก

1.1.3 ผู้วิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเองเพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก (Resource audit) โดยใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากรของ ก๊อดเฟรย์ และคลาร์ก (Godfrey; & Clarke. 2000) มีองค์ประกอบจำนวน 8 รายการ ดังนี้

- รายการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิทัศน์และภูมิอากาศ พืชเฉพาะถิ่น สวนผลไม้ ฤดูกาล สัตว์เฉพาะถิ่น และแหล่งน้ำธรรมชาติ

- รายการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นการสำรวจความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ มรดกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น มรดกศาสนา สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การแสดงที่สื่อถึงศิลปชาติพันธุ์

- รายการทรัพยากรมหกรรม ปราชญ์ภูมิปัญญา ได้แก่ งานมหกรรม งานกีฬา งานแสดงสินค้า ธุรกิจ เทศกาล งานเฉลิมฉลอง งานแสดงอื่น ๆ

- รายการทรัพยากรด้านกิจกรรม ได้แก่ นันทนาการ บริการ เช่น ร้านค้าปลีก จัดค่าย สถานที่แสดงงานศิลปะ สิ่งอำนวยความสะดวก
- รายการทรัพยากรด้านบริการ ได้แก่ การขนส่งการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พักผ่อนหรือค่าย แผนที่ เอกสารประชาสัมพันธ์ ของที่ระลึก มัคคุเทศก์ท้องถิ่น การต้อนรับ บริการอื่น ๆ
- รายการงานมหกรรมและเหตุการณ์สำคัญในรอบปี
- รายการประเมินคุณสมบัติ ความโดดเด่น และอำนาจดึงดูดใจ ได้แก่ ธรรมชาติ วัฒนธรรม มหกรรม กิจกรรม บริการ
- รายการจัดอันดับความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติวัฒนธรรม มหกรรม กิจกรรม บริการ

นอกจากการทำบัญชีรายการและประเมินทรัพยากรเพื่อการสำรวจโดยใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากรของ ก๊อดเฟรย์ และคลาร์กแล้วผู้วิจัยใช้วิธีการบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพด้วย

1.2.การวิเคราะห์ SWOT

ผู้วิจัยดำเนินการโดย นำผลการสำรวจทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก มาร่วมกันวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกโดยการประชุม ประกอบด้วย พระสงฆ์วัดสามชุกกับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก และผู้วิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจร่วมกัน โดยวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

จุดแข็ง (Strengths) ได้แก่ จุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก เช่น ความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของโบราณสถานและทัศนียภาพ ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมที่ทางวัดสามชุกจัด

จุดอ่อน (Weaknesses) ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสะดวกของนักท่องเที่ยวในเรื่องลำดับขั้นตอนการเที่ยวชม การมีส่วนร่วมของชุมชน

โอกาส (Opportunities) ได้แก่ การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงกับวัดสามชุกที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน กองทุนรายได้สนับสนุน เช่น เงินบริจาค ผ้าป่า กฐิน

อุปสรรค (Threats) ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมสภาพแวดล้อมใกล้วัดสามชุกงบประมาณด้านการท่องเที่ยวที่ภาครัฐควรสนับสนุน

2. พัฒนาศักยภาพของชุมชน

ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจรขดลวด 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis; & Mc Taggart. 1990) ดังต่อไปนี้

2.1 ขั้นวางแผน (Plan) ประกอบด้วย

การสนทนากลุ่มโดย ผู้วิจัยนำผลการศึกษาร่วมกันมาใช้ในการสนทนากลุ่ม เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและโครงการ และทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งเพื่อกำหนดขั้นตอนที่สำคัญในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจ ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดวิสัยทัศน์

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้วิธีระดมความคิด พระสงฆ์วัดสามชุกกับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายและทิศทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก

2. กำหนดงานหลักที่ต้องปฏิบัติ

โดยผู้วิจัยนำ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น มาร่วมกันวิเคราะห์ และใช้ในการกำหนดงานหลัก ว่าควรเริ่มงานใดก่อนหลังตามความสำคัญ

3. กำหนดภาระหน้าที่

โดยผู้วิจัย พระสงฆ์วัดสามชุกกับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกทำการตกลงในเรื่องบทบาทตามความเหมาะสม ความพอใจและความถนัด ของแต่ละฝ่าย

4. กำหนดวิธีดำเนินการ

หลังจากกำหนดภาระหน้าที่แล้ว ผู้วิจัย พระสงฆ์วัดสามชุกกับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ร่วมกันกำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องและไม่ซ้ำซ้อนกัน

2.2 ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action)

หลังจากที่ได้กำหนดเป้าหมายและวิธีในการดำเนินงานแล้ว คณะทำงานทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ พระสงฆ์วัดสามชุกกับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก และผู้วิจัย ร่วมกันดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นได้โดยพิจารณาของคณะทำงาน

2.3. ขั้นสังเกตการณ์ (Observe)

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้วิธีสังเกตการแบบมีส่วนร่วม โดยบันทึกการปฏิบัติงาน สถานการณ์ทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ด้วยภาพถ่าย เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสังเกต ในขณะที่การวิจัยดำเนินการอยู่ การสังเกตนี้จะรวมถึงการรวบรวมผลการปฏิบัติด้วยตาเห็น การได้ฟัง และแบบสอบถาม

2.4 ขั้นสะท้อนผล (Reflection)

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำบันทึกการปฏิบัติงานมาร่วมกันวิเคราะห์ ประเมินผล เพื่อทราบปัญหาของการปฏิบัติงาน และกระบวนการแก้ไข โดยผ่านการอภิปรายปัญหาซึ่งจะเป็นแนวทางของการพัฒนาและเป็นพื้นฐานข้อมูลนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาวางแผนและปฏิบัติต่อไป

กระบวนการ PAOR ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจะกระทำ 4 รอบ ตามโอกาสที่เหมาะสมแต่ต่อเนื่อง เพื่อสรุปเป็นผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก

3. ประเมินผลการพัฒนาร่วมกับชุมชน

การประเมินผลการพัฒนาแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1 ประเมินผลกระบวนการขั้นตอนการพัฒนา ได้แก่ ประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน ความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ การปฏิบัติตามขั้นตอน โดยสร้างแบบสังเกต การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพในวัดสามชุก

3.2 ประเมินผลการพัฒนา ได้แก่

- ประเมินการบรรลุเป้าหมาย โดยการบันทึกความเปลี่ยนแปลงจากภาพถ่าย เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสังเกต ทุกหนึ่งเดือนเริ่มตั้งแต่มีการประชุมเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก

- ประเมินความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยใช้การสัมภาษณ์ใช้แบบสอบถามและการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม

4. การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทำใน 2 ลักษณะดังนี้

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

4.1.1 ข้อมูลด้านการตรวจสอบศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากร (Resource audit) ดัดแปลงจาก ก๊อด เฟรย์ และคลาร์ก (God Frey; & Clarde)

4.1.2 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางศักยภาพที่ได้จากการสังเกต ภาพถ่ายและการสัมภาษณ์ โดยพูดคุยกับแกนนำที่ให้ความร่วมมือ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นข้อมูลเพื่ออธิบายเสริมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก ในเรื่อง จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในวัดสามชุก เวลาที่นักท่องเที่ยวอยู่ที่วัดสามชุก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมของคนในชุมชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รายได้ของชุมชน รายได้ของวัดสามชุก เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ร้อยละ (Percentage)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมุ่งศึกษา ผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่บริเวณวัดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และชาวบ้านหมู่ 1 ที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ได้ผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาชุมชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาชุมชน ตั้งแต่ 15 เมษายน 2550 ถึง 22 ธันวาคม 2550 ได้ผลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 ศักยภาพของชุมชน

1.1.1 จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนและคัดกรองผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเลือกคนที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติ ด้วยการสังเกตการแสดงออกตามธรรมชาติของผู้ร่วมกิจกรรม โดยผนวกตัวเองเป็นหุ้นส่วนของสังคมร่วมกิจกรรมในชุมชน ผู้วิจัยร่วมเป็นผู้จัดรายการวิทยุชุมชนทุกวันเสาร์ปลายเดือน ชื่อรายการ “ของฝากจากกรุงเทพ” รูปแบบของรายการ เน้นให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (100.35 เมกกะเฮิร์ต) และผู้วิจัยได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต โดยการสังเกตและสัมภาษณ์ สร้างการยอมรับ และเตรียมความพร้อม พบว่า ความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัดสามชุก เป็นไปอย่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยวัดสามชุก มีหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชน มีหลวงพ่อบุญรอด (เจ้าอาวาส) เป็นผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็ง วัดสามชุกมีพระ 25 รูป เณร 3 รูป แม่ชี 5 รูป ตั้งแต่พระครูบุญรอดวิจิตร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วิสัยทัศน์ของวัดสามชุก คือ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมและศูนย์เผยแผ่ศีลธรรม จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น จัดงานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน จัดงานปฏิบัติธรรมประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน จัดอบรม ศีลธรรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร) ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบัน จัดรายการวิทยุเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2546

ในด้านของการท่องเที่ยว ชุมชนวัดสามชุกมีแนวคิดด้านการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเชื่อมโยงกับตลาดสามชุกเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มานมัสการหลวงพ่อธรรมจักรกับรอยพระพุทธรูปช้อนกัน 4 รอย แวะเข้าชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและอยู่เที่ยวที่วัดสามชุกเพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และ โบราณสถาน

1.1.2 จากการที่ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ แบบสัมภาษณ์ ศึกษาชุมชน สรุปได้ดังนี้

ด้านประชากรศาสตร์ ชุมชนวัดสามชุก มีประชากร 1,306 คน 374 ครอบครัว เพศชาย 600 คน เพศ หญิง 706 คน ปกครองดูแลโดย ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ คุณ ขวัญตา ศักดิ์ เข้ารับตำแหน่งวันที่ 22 พฤศจิกายน 2549 และมีรองผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คือ นายสมนึก สุระจิตราพร และ นายแพง อันแสน สำหรับวัดสามชุกมีพระที่ประจำอยู่วัดสามชุก 25 รูป เณร 3 รูป และ แม่ชี 5 คน

สำหรับประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดสามชุกนั้น เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ความเป็นมาของบ้านสามชุก เล่าสืบกันว่า แม่น้ำสุพรรณตอนหนึ่งตรงหน้าวัดสามชุกฝั่งตะวันตก มีท่าสำหรับชาวบ้านนำโคกระบือลงน้ำ เป็นท่าใหญ่โต เกวียนล้อขึ้นลงได้สะดวก แต่ก่อนเรียก “ท่ายาง” ที่ปากท่าหาดทรายตื้นมาก ฤดูแล้งน้ำแห้งขาดตอน เรือแพสัญจรไปมาไม่ได้ ต้องขนถ่ายสินค้า พวกรชาป่า ลาว กะเหรี่ยง เอาสินค้าบรรทุกเกวียนมาขายให้ชาวเรือ ถ้าพ่อค้าชาวเรือกับพ่อค้าเกวียนพบกัน ก็ซื้อ ขายกันสะดวก ถ้าครั้งใดไม่พบกัน ฝ่ายที่มาก่อนก็ต้องรอ แล้วขนถ่ายสินค้าลงกองไว้ ส่วนชาวป่าก็นำกระซุกหรือสามชุกลงจากเกวียนแล้วใส่สินค้าที่นำมาจากป่าเก็บไว้ในกระซุกของตน ท่ายางในสมัยนั้นได้กลายเป็นชุมชนการค้าที่ใหญ่ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างก็ลั่งไหลมาทำการซื้อขายกัน โดยที่กระซุกหรือสามชุกเป็นภาชนะใส่ของ ซึ่งเป็นที่นิยมในขณะนั้น นักการค้าทั้งหลายจึงนำมาไว้เป็นภาชนะเก็บสินค้าตลอดมา ทำเลการค้าแห่งนี้จึงถูกเรียกว่า บ้านกระซุก หรือ บ้านสามชุก สำหรับเหตุการณ์สำคัญที่ คนสามชุกไม่มีวันลืม นั่นคือ วันที่ 20 กันยายน 2498 เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จทางชลมารคเพื่อทรงตรวจเยี่ยมราษฎร และได้ทรงเสด็จแวะเยี่ยม วัดสามชุก

ภาพที่ 1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9
และพระบรมราชินีนาถ เสด็จทรงตรวจเยี่ยมราษฎร
ที่วัดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: ภาพถ่ายจากพิพิธภัณฑ์ของวัดสามชุก

ชุมชนสามชุกเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีนทั้งสองฝั่งมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ขนาดใหญ่ใต้ถุนสูงและอาศัยใต้ถุนบ้านที่ยกสูงเป็นที่ทำกิจกรรมตอนกลางวันและเป็นการแก้ปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ประชากรส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันเป็นแบบครอบครัวขยายแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสายโลหิต

ด้านสุขภาพอนามัย ชุมชนวัดสามชุก อยู่ในเขตเทศบาลตำบลสามชุก ห่างจากเทศบาลประมาณ 2.5 กิโลเมตร ห่างจากโรงพยาบาลสามชุกประมาณ 5 กิโลเมตร ในชุมชนมีอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นผู้ประสานงานและดูแลสุขภาพเบื้องต้น หากเกินกำลังจะจัดส่งผู้ป่วยไปสาธารณสุขใกล้เคียง การดูแลรักษาของประชากร ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ คือ บัตรทอง บัตรผู้สูงอายุ เป็นต้น

ด้านการศึกษา ก่อนที่จะมีโรงเรียน ชาวสามชุกที่ไปศึกษา ส่วนที่เป็นชายจะบวชเรียนที่วัดสามชุก ผู้ที่มีฐานะก็จะไปเรียนที่อื่น บุคคลที่บวชที่วัดสามชุกและนำความรู้นำหลักธรรมไปประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงเป็นตัวอย่างที่คนสามชุกกล่าวถึง คือ คุณมงคล หอมระรื่น นักร้องเพลงลูกทุ่ง เจ้าของเพลง น้ำตาลกันแก้ว (ก้าน แก้วสุพรรณ) จนกระทั่ง วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2472 จึงมีโรงเรียนวัดสามชุก

ด้านหลังจากจัดตั้งโรงเรียนวัดสามชุกแล้ว ชาวสามชุกก็ส่งลูกหลานไปเรียนตาม หลักสูตรภาคบังคับ โดยมีพระวัดสามชุกร่วมบริหารจัดการตามอัธยาศัย เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ศึกษา ต่อก็ต้องไปประกอบอาชีพตามแนวทางที่บรรพบุรุษทำไว้ บางส่วนก็ไปศึกษาต่อที่อื่นตามกำลังทรัพย์

ด้านประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต มีการทำบุญร่วมกันในเทศกาลต่าง ๆ ส่งลูกหลาน ร่วมกิจกรรม ค่ายพุทธบุตร บวชนกขัมมะ (เนกขัมมะ คือ การปวารณาตัวถือศีลโดยผู้ชายนุ่งห่มผ้าขาว ไม่โกนผม กินอาหารมื้อเดียวเฉพาะช่วง 11.00 น.) ลงแขก ลงแรง อนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำอย่างเข้มแข็ง เพราะคนในชุมชนเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหมด มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ การเมือง ชาวชุมชนวัดสามชุกมีรายได้จากสินค้าเกษตร จากการรับจ้าง และอาชีพส่วนตัว เช่น ทำสวนไม้ ทำดอกไม้จัน ร้อยพวงมาลัย สอนดนตรีไทย (ประเทือง ดวงทองคำ)

ด้านการติดต่อสื่อสาร (แหล่งกระจายข่าว) วัดสามชุกมีสถานีวิทยุท้องถิ่น ภาคเอฟเอ็ม 100.35 เมกกะเฮิร์ต มีหน้าที่เผยแพร่คำสอน และให้ข่าวสารความรู้ที่จำเป็นต่อชุมชนวัดสามชุกและ ชุมชนใกล้เคียง รวมถึงการพบปะกันในวันพระหรือวันที่ทางวัดมีการจัดงานสำคัญทางศาสนาและ เทศกาลต่าง ๆ

ด้านความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น มีกลุ่มออมทรัพย์ที่ชุมชนสามชุกใช้ชื่อว่า กองทุน สัจจะ มีการนำเงินมารวมกันและจัดสรรทุกวันที 5 ของเดือน และ กลุ่มกิจกรรมพัฒนาวัดสามชุกที่ เกิดขึ้นตามความถนัดของผู้เกี่ยวข้องและความสำคัญของกิจกรรมนั้น ๆ เช่น การบูรณะ มณฑป ก็จะมี คณะทำงานที่จัดตั้งเพื่อความเหมาะสมและตามความสมัครใจ

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนสามชุก โดดเด่นในเรื่องสิ่งประดิษฐ์ เนื่องจากมีวัดอุดิดิ อยู่ชุมชน ได้แก่ ร้อยมาลัย เพราะมีกลุ่มที่ปลูกมะลิเพื่อส่งขายให้ผู้ที่ร้อยมาลัยจนมีชื่อว่าดงมะลิ มี การทำดอกไม้จันทน์ส่งขาย

ด้านเกษตรกรรม ที่สามชุกมีส่วนไม้ ที่มีไม้หลากหลายสายพันธุ์ให้ศึกษาและนำมาทำ ผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับไม้ โดยมีวิทยากรที่ให้ความรู้เกี่ยวกับไม้ คือ คุณ สุพรรณ เมธสาร “สวนไม้ศรีสุพรรณ”

ด้านศิลปะ สามชุกมีวงดนตรีไทยชุมชนบ้านสามชุก (โดย คุณประเทือง ดวงทองคำ) และ มรดกเพลงพื้นบ้านรวมถึงประวัติศาสตร์ชุมชน (คุณลุงศิริ สรหงส์)

ในเรื่องปัญหาและความต้องการของชุมชนรวมถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ ได้กล่าวถึงปัญหาของชุมชนว่า ในหมู่บ้านมีเด็กและผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ เพราะคนวัยทำงานมักจะไปทำงานนอกพื้นที่ ในเรื่องสาธารณูปโภค ยังมีปัญหาบ้างในเรื่อง น้ำประปา และ ไฟฟ้า เพราะชุมชนเริ่มขยายตัวโดยไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าไว้

ในเรื่องการวางแผนพัฒนาชุมชนสามชุกมีการวางแผนพัฒนาในรูปแบบ เิงอนรุักษ์ เช่น

1. อยากรจัดทำเขตกอภัยทาน
2. พิพิธภัณฑ์ชุมชน
3. กลุ่มพัฒนาชุมชน
4. วิฑยชุมชน

แหล่งข้อมูล ได้แก่ หลวงพ่อสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) คุณลุง ศิริ สรหงส์ ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ ครู กิตติยา เสริมสุข นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ (ผู้วิจัย) และ หนังสือสวดมนต์ วัดสามชุก (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ)

ผลการศึกษาชุมชนโดยใช้แบบสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชุมชนได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุตามกระแสของความจำเป็นบางอย่าง เช่นเมื่อต้องมีการสัญจรทางบกมากกว่าทางน้ำก็ต้องมีพาหนะตามความเหมาะสมและกำลังซื้อของครอบครัว ต้องใช้น้ำประปาเพราะไม่สะดวกที่จะไปตักน้ำจากแม่น้ำมาใช้ โดยใช้น้ำจากแม่น้ำก็เพื่อรดน้ำต้นไม้ เมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทความจำเป็นเรื่องข่าวสารบ้านเมือง ของใช้ในครัวเรือนที่ต้องใช้ไฟฟ้าเป็นพลังงานจึงจำเป็นมากขึ้น ชุมชนเริ่มขยายตัวอย่างไม่ได้มีการวางแผนไว้จึงกลายเป็นปัญหาเล็ก ๆ ที่ซ่อนอยู่ในชุมชน บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกบดบังจนแทบจะเลือนหายแต่ก็ยังมีอีกด้านหนึ่งที่ถ่วงดุลความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ให้สังคมเปลี่ยนไปอย่างไม่มีทิศทาง นั่นคือ ความเป็น “บวร” ซึ่งหมายถึงความเข้มแข็งของ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัดสามชุก และ โรงเรียนวัดสามชุก ที่ช่วยกันกอบกู้ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีงามและเป็นเอกลักษณ์ไว้ด้วยการรักษากิจกรรมทางสังคมเอาไว้ โดยมีการจัดกิจกรรมตามโอกาสและเทศกาลที่เหมาะสม แต่จะทำได้นานแค่ไหนจะมีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดหรือไม่ ยังคงเป็นคำถามที่สำคัญ

1.1.3 จากการศึกษาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก (Resource audit) โดยใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากรของ ก๊อดเฟรย์ และคลาร์ก (Godfrey; & Clarke. 2000) องค์ประกอบจำนวน 8 รายการ จากการศึกษาได้ผล ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์และภูมิอากาศ พืช สัตว์ แหล่งน้ำ ภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันตกของวัดสามชุก ติดกับแม่น้ำท่าจีน บริเวณริมตลิ่งมีการทำเขื่อนกันน้ำเซาะ มีแพสำหรับจอดเรือของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว เป็นสถานที่พักผ่อนนักท่องเที่ยวและทำบุญให้อาหารปลา มีสะพานแขวน (สะพานเฉลิมพระเกียรติครองราชย์ 50ปี สร้างเมื่อ 19 สิงหาคม 2538) เพื่อเชื่อมกับชุมชนหมู่ 2

ภาพที่ 2 ภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันตกของวัดสามชุก
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ภาพที่ 3 ด้านทิศเหนือของวัดสามชุก เป็นโรงเรียน วัดสามชุก
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ด้านทิศตะวันออกเป็นทางเข้าออกจากถนนสาย สุพรรณบุรี-ชัยนาท จากถนนถึงคุ้ม
ประตูวัดสามชุก ระยะทาง 600 เมตร

ภาพที่ 4 ภูมิทัศน์ด้านทิศตะวันออกของวัดสามชุก
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

สภาพบ้านเรือนด้านทิศใต้ของวัดสามชุก ติดพื้นที่ชาวบ้านหมู่ 1

ภาพที่ 5 สภาพบ้านเรือนด้านทิศใต้ของวัดสามชุก
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ภูมิอากาศ เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล สภาพน้ำท่วมวัดสามชุกในเดือน ตุลาคม 2549
เป็นระยะเวลา 26 วัน

ภาพที่ 6 สภาพน้ำท่วมวัดสามชุก

ที่มา : แพ้มสะสมภาพของพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก)

พืช ที่พบได้แก่ ไม้ประดับ ชาดัด ตะโก มะขาม สะเดา ราชพฤกษ์ สวนป่า

ภาพที่ 7 พืชที่พบในวัดสามชุก

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

สัตว์น้ำ ที่พบบ่อยบริเวณทำนน้ำวัดสามชุกได้แก่ ปลาสวาย ปลาสิงฆาวาส ปลาตะเพียน
 สัตว์บก ที่พบบ่อยได้แก่ สุนัข แมว (“วัว” ชาวบ้านเลี้ยง)
 สัตว์ปีก ที่พบบ่อยได้แก่ นกเอี้ยง นกสาริกา นกพิราบ นกกระยาง

ภาพที่ 8 ภาพสัตว์ที่พบบ่อยที่วัดสามชุก
 ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

แหล่งน้ำธรรมชาติที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพันธุ์และสัตว์น้ำ รวมถึงเส้นทางคมนาคม
 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ แม่น้ำท่าจีน

ภาพที่ 9 ภูมิทัศน์ริมแม่น้ำท่าจีน
 ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

2. วัฒนธรรม ประกอบด้วย มรดกวัฒนธรรม มรดกศาสนา ศิลปะชาติพันธุ์

มรดกวัฒนธรรม ที่พบได้แก่ การบวชเณรภาคฤดูร้อน ค่ายพุทธบุตร บวชเนกขัมมะ ลงแขก ลงแรง อนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำอย่างเข้มแข็ง

มรดกศาสนา ที่พบได้แก่ มณฑป เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้าง ยาวด้านละ 6 เมตร โดยประมาณ หลังคาเป็นทรงจั่วแต่มีสภาพ ค่อนข้างผุพังและทรุดตัวลงมาบางส่วน แต่เดิมภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทโลหะ ซึ่งปัจจุบันย้ายไปเก็บไว้บนศาลาการเปรียญของวัด เมื่อพิจารณารูปทรงของอาคาร สันนิษฐานว่ามณฑปนี้คงสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 10 มณฑปและแท่นประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทสี่รอย
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

รอยพระพุทธรบาทสำริด เดิมประดิษฐานอยู่ในมณฑป แต่เนื่องจากมณฑปทรุดโทรม และถูกมิชชันนารีลักตัดบางส่วนของรอยพระพุทธรบาทไป ทางวัดจึงย้ายมาไว้ที่ศาลาการเปรียญ รอยพระพุทธรบาทดังกล่าวมีขนาดกว้าง 85 เซนติเมตร ยาว 200 เซนติเมตร เป็นรอยพระพุทธรบาทซ้อนกัน 4 รอย (อันหมายถึงการประทับรอยพระบาทซ้ำกันของพระพุทธเจ้า 4 องค์ ในภัทรกัลป์นี้ โดยในแต่ละรอยทำเป็นลายตารางรูปมงคล 108 ประการ อยู่ภายใน)

ภาพที่ 11 รอยพระพุทธรบาท

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

เจดีย์ อัญมณนด้านหน้าทางเข้าวัดเป็นลักษณะของเจดีย์ทรงกลมสภาพทรุดโทรมมาก

ภาพที่ 12 เจดีย์ อัญมณนด้านทิศตะวันออกทางเข้าวัดสามชุก

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

พระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานในมณฑป เป็นพระพุทธรูปหินทรายสมัยอยุธยา ปัจจุบัน
ปฏิสังขรณ์และนำมาประดิษฐานเป็นพระประธานบนศาลาการเปรียญ

ภาพที่ 13 พระพุทธรูปหินทราย
ที่มา : ภาพถ่ายจากบนศาลาการเปรียญ

หงส์สำริด 1 คู่ อุดมตั้งอยู่หน้ามณฑป ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของวัดสามชุก

ภาพที่ 14 หงส์สำริด
ที่มา : ภาพถ่ายจากพิพิธภัณฑ์ของวัดสามชุก

หลวงพ่อธรรมจักร เป็นพระพุทธรูปสมัยอุทอง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่วัดมานาน

ภาพที่ 15 หลวงพ่อธรรมจักร

ที่มา : ภาพถ่ายจากหอสมุดมนต์วัดสามชุก

ศิลปชาติพันธุ์ จากประวัติศาสตร์ของบ้านสามชุกกล่าวเพียงว่าเคยมีชาวลาวและชาว
กะเหรี่ยงมาค้าขายที่บ้านสามชุก แต่ปัจจุบันอาจกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันไปแล้ว

3. มหกรรม ไม่ปรากฏ
4. ทรัพยากรด้านกิจกรรม

นันทนาการ บริการห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ภาพที่ 16 ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มาศึกษาปฏิบัติธรรม คือ ห้องน้ำ

ภาพที่ 17 ห้องน้ำ

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

5. รายการทรัพยากรด้านบริการ

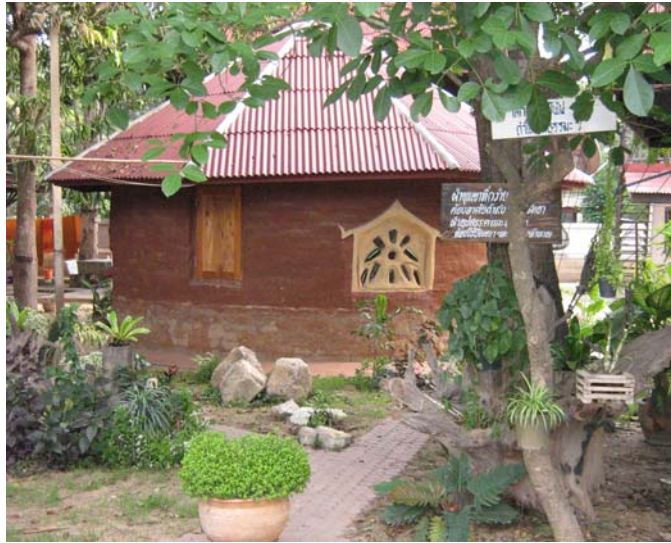
การขนส่ง มีสองทาง ได้แก่ ทางบกด้านทิศตะวันออก โดยใช้รถส่วนตัว จากถนนสายสุพรรณบุรี-ชัยนาท ระยะทาง 600 เมตร และทางแม่น้ำท่าจีนทิศตะวันตก โดย เรือพานักท่องเที่ยวที่พักแรม ได้แก่ ที่พักผู้มาปฏิบัติธรรม (ศาลาปฏิบัติธรรม)

ภาพที่ 18 ที่พักผู้มาปฏิบัติธรรม

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

การต้อนรับ ได้แก่ บ้านดินสำหรับผู้มาพักเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมและต้องการความเป็น
ส่วนตัว

ภาพที่ 19 บ้านดิน
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

บริการอื่น ๆ ได้แก่ ศูนย์นวดแผนไทยและบริการทำอาหารเลี้ยงผู้มาเที่ยววัดสามชุก

ภาพที่ 20 ศูนย์นวดแผนไทยและโรงครัว
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

6. เหตุการณ์สำคัญในรอบปี มีงานบวชเณรภาคฤดูร้อนเพื่ออบรมเด็กและเยาวชนทุก ๆ ช่วงโรงเรียนปิดเทอมใหญ่ มีการบวชชีพรหมณ์ บวชเนกขัมมะ ในช่วงเดือนมีนาคม ของทุกปี เป็นสถานที่คัดเลือกทหารช่วงต้นเดือนเมษายน และการทอดกฐินแบบเชิงอนุรักษ์ทางเรือเมื่อ วันที่ 18 พ.ย. 2550 อบรมเยาวชนปฏิบัติธรรมถวายกุศลวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินี ในวันที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคมของ ทุกปี

ตาราง 1 เหตุการณ์สำคัญในรอบปี

เหตุการณ์สำคัญ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทอดกฐินเชิงอนุรักษ์											18พ.ย.50	
บวชชีพรหมณ์			21-25									
บวชเนกขัมมะ			21-25									
บวชเณรภาคฤดูร้อน				5-25								
งานมุทิตาจิต			22มี.ค.51									
คัดเลือกทหาร				2เม.ย.51								
รดน้ำดำหัวขอพรผู้สูงอายุในชุมชน				16เม.ย.51								
อบรมปฏิบัติธรรมถวายกุศลวันแม่								12 ส.ค.				
อบรมปฏิบัติธรรมถวายกุศลวันพ่อ												5 ธ.ค.

หมายเหตุ มีค่ายพุทธบุตร ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ถึง เดือน ธันวาคม ของทุกปีซึ่งเป็นช่วงระหว่างเทอมการศึกษาของนักเรียน ช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะมีโรงเรียนมาติดต่อให้อบรมนักเรียน และจะพานักเรียนมาอบรมกลุ่มละประมาณ 4 วัน ส่วนมากจะเป็นวัน พุธหัสบดี ถึง วันอาทิตย์ เกือบทุกเดือน

7. ประเมินคุณสมบัติ ความโดดเด่น อำนาจดึงดูดใจ และอันดับความสำคัญของ ทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ธรรมชาติ วัฒนธรรม มหกรรม กิจกรรม บริการ พบว่า

อันดับ 1 กิจกรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น จัดงานบรรพชา สามเณรภาคฤดูร้อน ในช่วงเดือน มีนาคม ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 จนถึงปัจจุบัน จัดงานปฏิบัติธรรมประจำ ทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน จัดอบรม ศิลปกรรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร) ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบัน จัดรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2546

ภาพที่ 21 ภาพการจัดอบรมเยาวชน

ที่มา : แฟ้มสะสมภาพของพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส)

อันดับ 2 วัฒนธรรม ได้แก่ บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เนื่องจากการบรรพชา สามเณรภาคฤดูร้อนมีการทำเป็นประจำต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี 2526 จนกระทั่งปัจจุบัน

อันดับ 3 ธรรมชาติ ได้แก่ ความร่มรื่นที่ได้จากแม่น้ำท่าจีน

อันดับ 4 มหกรรม ได้แก่ บวชชีพราหมณ์ และบวชเนกขัมมะประจำปี เดือน มีนาคม การทอดกฐินแบบเชิงอนุรักษ์ทางเรือ 18 พฤศจิกายน 2550

ภาพที่ 22 งานรทอดกฐิน 18 พฤศจิกายน 2550

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

อันดับ 5 บริการ ได้แก่ ที่พักแรมผู้มาปฏิบัติธรรม มีทั้งแบบพักรวมและแบบบ้านดิน ซึ่งพักได้เพียง 2-3 คนต่อหนึ่งหลัง มีสถานีวิฑูชุมชนเพื่อเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนาในภาค เอฟเอ็ม 100.35 เมกกะเฮิรต์

ภาพที่ 23 ป้ายสถานีวิฑูชุมชน

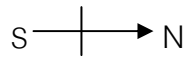
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ผลจากการตรวจสอบทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากร สรุปได้ว่า

1. ในด้านพื้นที่ วัดสามชุก มีพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด มีประวัติศาสตร์ที่ซ่อนอยู่กับสิ่งปลูกสร้าง
2. ในด้านการจัดการ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างยั่งยืน
3. ในด้านกิจกรรม มีการจัดกิจกรรมที่เน้นความตระหนักและเข้าใจในความสำคัญของศาสนา เช่น มีค่ายพุทธบุตร มีการบวชเณรภาคฤดูร้อน มีการบวชเนกขัมมะ มีการบวชชีพรามณ์
4. ในด้านการมีส่วนร่วม วัดสามชุก ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดีในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง สำหรับในด้านของการจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวในวัด อย่างเป็นระบบระเบียบทางวัดสามชุกยังไม่มีจัดการระบบ ทั้งที่มีทรัพยากรสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวมากมาย แต่ขาดแผนการจัดการและหลักวิธีการในการสื่อความหมาย

ศาลาริมแม่น้ำท่าจีน

โรงครัว

ศาลาการเปรียญ/สถานีวิทย์

อาคารฉันรวม

ที่พักผู้มาปฏิบัติธรรม

พิพิธภัณฑ์

อาคารดิน

โถงสัณฑ์

มณฑา

โรงเรียนวัดสามชุก

ห้องสมุด

ซุ้มประตูทางเข้าวัดสามชุกด้านทิศตะวันออก

พื้นที่ว่างภายในกำแพงวัด

ภาพที่ 24 แผนผังบริเวณวัดสามชุก

ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

1.2. การวิเคราะห์ SWOT

ผู้วิจัยนำผลการสำรวจทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกมาร่วมกัน วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยการประชุม ประกอบด้วย พระสงฆ์วัดสามชุก ได้แก่ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) พระสมุห์ไส ดิग्ขวีโต (ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวัด) กับแกนนำชุมชนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ได้แก่ คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก หน้าที่เป็น ประธานฝ่ายชาวราสในการประชุม) ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ (ประสานงาน) หลวงตาสมุห์ไส ดิग्ขวีโต (ฝ่ายพัฒนาพิพิธภัณฑ์) คุณพิชญ บัวจันทร์ (ฝ่ายช่าง) คุณบุญเลิศ พวงนิล (ฝ่ายช่าง) อาจารย์แสวง คำสระน้อย (บัญชี) ป้าสด ดวงทองคำ คุณมงคล วัชชพันธ์ ป้าทุเรียน คำแหงกุล ป้าประดิษฐ์ จันทร์เรือง คุณเขาวลิต เริ่มรัตน์ (ลิต) คุณสุพรรณ เมธสาร (ชิน) และนายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ (ผู้วิจัย) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำความเข้าใจร่วมกัน ได้ผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

จุดแข็ง (Strengths) วัดสามชุกมีจุดแข็งด้านโบราณสถานเก่าแก่ ภูมิประเทศเป็นธรรมชาติร่มรื่น มีกิจกรรมทางด้านศาสนาที่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็ง

จุดอ่อน (Weaknesses) วัดสามชุกยังอ่อนเรื่องการประชาสัมพันธ์ ทำให้นักท่องเที่ยวยังไม่รู้จักดี

โอกาส (Opportunities) วัดสามชุกเป็นทางผ่านสู่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และใกล้ตลาดสามชุก สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง

อุปสรรค (Threats) ชุมชนยังไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ผลการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

ตั้งแต่ 22 ธันวาคม 2550 ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจรตลอด 4 ขั้นตอนตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาท (Kemmis; & Mc Taggart. 1990) ได้ผล ดังต่อไปนี้

รอบที่ 1 ของกระบวนการศึกษาการพัฒนาวัดสามชุก

1.1 ชั้นวางแผน (Plan) ประกอบด้วย

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาชุมชน ผลจากการสำรวจทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผลจากการวิเคราะห์ SWOT มาใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) วันที่ 22 ธันวาคม 2550 โดยมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่คัดกรองแล้ว ได้แก่ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) พระสมุห์ใส ตึกขวีโร (ผู้ช่วยเจ้าอาวาสและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในวัด) กับแกนนำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ได้แก่ คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานกรรมการตลาดสามชุก) ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ (ประสานงาน) หลวงตาสมุห์ใส ตึกขวีโร (ฝ่ายพัฒนาพิพิธภัณฑ์) คุณพิษณุ บัวจันทร์ (ฝ่ายช่าง) คุณบุญเลิศ พวงนิล (ฝ่ายช่าง) อาจารย์แสวง คำสระน้อย (บัญชี) ป้าชด ดวงทองคำ คุณมงคล วัชชพันธ์ ป้าทุเรียน กำแพงกุล ป้าประดิษฐ์ จันทร์เรือง คุณเขาวลิต เจริมรัตน์ (ลิต) คุณสุพรรณ เมธสาร (ชิน) คุณลุงดำรง ปฏิทัศน์ และนายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ (ผู้วิจัย) เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจ ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอนดังนี้

1) กำหนดวิสัยทัศน์

จากการระดมความคิด ประกอบกับแผนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของชุมชนสามชุกหมู่ 1 ซึ่งมี 6 ด้าน มาประชุมร่วมกันเพื่อเลือกพัฒนาให้สอดคล้องกับวัดสามชุก โดยแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านมีดังนี้

1. แผนงานสร้างการเรียนรู้และความสามารถในการจัดการชุมชน
2. แผนงานกำหนดตำแหน่งการพัฒนาอาชีพของชุมชนภายใต้ระบบและกลไกตลาด
3. แผนงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน
4. แผนงานสนับสนุนชุมชนให้มีบทบาทรองรับความอ่อนแอของครอบครัวไทย
5. แผนงานดูแลความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
6. อื่นๆ อันเกี่ยวข้องกับสาธารณูปโภคและสาธารณูปโภคประโยชน์

และสรุปว่า วิสัยทัศน์ของวัดสามชุก คือ เป็นสำนักอบรมปฏิบัติธรรมรวมทั้งศูนย์เผยแพร่ศีลธรรม และ แหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด

2) กำหนดงานหลักที่ต้องปฏิบัติ

จากการประชุม วันที่ 22 ธันวาคม 2550 เรื่องการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดย คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ทำหน้าที่ประธานในการประชุม และเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเลือกกระหว่าง การทาสี ซ่อมแซมโบสถ์ กับ บูรณะมณฑป เป็นประเด็นหลักในการประชุม และที่ประชุมร่วมกันแสดงความคิดเห็น และลง

ความเห็นร่วมกันว่า จะบูรณะมณฑป ด้วยเหตุผลที่ว่า มณฑป ทรวดโทรมมาก และกำลังจะพังลงมา ในขณะที่โบสถ์ยังมีความแข็งแรงอยู่จะจืดจางก็เพียงสีเท่านั้น เมื่อบูรณะมณฑปแล้ว ก็จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมที่วัดสามชุกมากขึ้น ซึ่งอาจได้รับเงินบริจาคทำบุญจากนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาทาสีและซ่อมแซมโบสถ์ได้ในโอกาสต่อไป จึงได้กำหนดโครงการ บูรณะมณฑปเป็นงานหลักขึ้น และกำหนดภาระหน้าที่

3) กำหนดภาระหน้าที่

สำหรับบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุก ได้กำหนดบทบาทตามความสมัครใจ ตามความเหมาะสม และความถนัด ของแต่ละฝ่าย โดยแต่ละคนมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

คณะทำงานโครงการบูรณะ มณฑป

พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) ประธานฝ่ายสงฆ์

1. คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานฝ่ายฆราวาส)
2. ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ (ประสานงาน)
3. พระสมุห์ใส ดิग्ขวีโร (ฝ่ายพัฒนาพิพิธภัณฑ์)
4. คุณพิษณุ บัวจันทร์ (ฝ่ายช่าง และบัญชี)
5. อาจารย์แสวง คำสระน้อย (ประชาสัมพันธ์ และบัญชี)
6. คุณสุพรรณ เมธสาร (ฝ่ายพิธีกรรมการบวงสรวง)
7. ป้าชด ดวงทองคำ (กรรมการ)
8. คุณมงคล วัชชพันธ์ (กรรมการ)
9. ป้าทุเรียน กำแหงกุล (กรรมการ)
10. ป้าประดิษฐ์ จันทร์เรือง (กรรมการ)
11. คุณชาวลิต เจริมรัตน์ (กรรมการ)
12. คุณ บุญเลิศ พวงนิล (กรรมการ)
13. คุณลุงดำรง ปฏิทัศน์ (กรรมการ)
14. นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ (บันทึกความก้าวหน้าปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ)
15. ว่าที่ร้อยตรีหญิงทศพร ทรัพย์อินทร์ (ผู้ช่วยบันทึกภาพ)

4) กำหนดวิธีดำเนินการ

หลังจากกำหนดภาระหน้าที่ของ โครงการบูรณะมณฑปแล้ว โดยเบื้องต้น คุณพิษณุ บัวจันทร์ รับผิดชอบนำช่างฝีมือมาตีราคาค่าแรงงานค่าวัสดุ และนำมารายงานพระครูสุวรรณวิจิตรในวันที่ 25 ธันวาคม 2550 คุณสุพรรณ เมธสาร ติดต่อ อาจารย์วีระ มีเหมือน ผู้ทำพิธีพราหมณ์ เพื่อดำเนินการเรื่อง พิธีกรรม บวงสรวง มณฑปก่อนบูรณะ

1.2 ชั้นลงมือปฏิบัติ (Action)

หลังจากที่ได้กำหนดเป้าหมายและวิธีในการดำเนินงานเพื่อโครงการบูรณะมณฑปแล้ว จึงดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1.2.1 ปรับภูมิทัศน์บริเวณใกล้เคียง

ตาราง 2 แผนปรับภูมิทัศน์

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
ตัดต้นไม้ที่บังทัศนียภาพและ รากไม้ที่ส่งผลให้มณฑปร้าว รวมถึง การล้างทำความสะอาด สะอาดมณฑป และ บริเวณใกล้เคียง	คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิษณุ บัวจันทร์ ผู้ใหญ่ ขวัญตา ศักดิ์ พระสมุห์ใส ดิग्ขวีโร ประดิษฐ์ จันทร์เรือง ป่าสด ดวงทองคำ ป่าทุเรียน กำแหงกุล ชาวบ้านที่มาช่วยตาม เวลาที่สะดวก	น้ำใจ ความสมัครใจ ในเวลาที่สะดวก	วันที่ 16 มกราคม 2551 เวลา 09.00 ถึง 18.30

ผลการดำเนินการ

การดำเนินการปรับภูมิทัศน์เริ่มเวลาประมาณ 09.00 โดยมีแกนนำและชาวบ้านมาช่วยกัน แบบ ลงแขกประมาณ 10 คน บางส่วนกวาดพื้น บางส่วนล้างมณฑป บางส่วนขุดตัดรากของต้นไม้ที่ที่แทรกเข้าไปในใต้ฐานมณฑป เสร็จงานประมาณ 18.30 น.ผลการดำเนินการประสบความสำเร็จ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านสามชุกเป็นอย่างดี

1.2.2 พิธีสงฆ์

ตาราง 3 แผนการทำพิธีสงฆ์

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
10.00 น. นิมนต์พระทำพิธีสวดมนต์ ทำทักษิณานุประทานเพื่อบอกกล่าว ขอขมาอดีตเจ้าอาวาส บรรพชนผู้สร้างมณฑปที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อแบ่งส่วนกุศลและขออนุญาตหรือ มณฑปเพื่อซ่อมแซมครั้งใหญ่	คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิชญ บัวจันทร์ ผู้ใหญ่ ขวัญตา ศักดิ์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดสามชุก. สมควร เณรจาที	ค่าใช้จ่าย 5000 บาท ซึ่งเป็นทุนได้มาจาก ผู้มีจิตศรัทธาและ อาหารคาวหวานที่ ชาวบ้านนำมา ร่วมทำบุญ	วันที่ 17 มกราคม 2551 เวลา 10.00 ถึง 12.00
11.00 น. พระรับถวายภัตตาหารเพล			
12.00 น. พระให้พรหลังจากฉันเสร็จ จากนั้นเริ่มเตรียมงานบวงสรวงในวันถัดไปด้วยการจัดสถานที่เตรียมจัดดอกไม้โดยมีคณะทำงานคือชาวบ้านที่มีศรัทธา			

ผลการดำเนินการ

วันนี้เป็นวันที่ชาวสามชุก หมู่ 1 มารวมกันที่วัดสามชุกมากถึง 200กว่าคนโดยประมาณ ประกอบด้วยนักเรียนที่วัดสามชุก 100 กว่าคน และชาวบ้านที่มาร่วมกันถวายภัตตาหารเพลแต่ภิกษุที่บริเวณหน้ามณฑป คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิชญบัวจันทร์ จัดการด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับสงฆ์ ผู้ใหญ่ ขวัญตา ศักดิ์ และชาวบ้านจัดการอาหารถวายพระ ผอ.สมควร เณรจาที นำนักเรียนโรงเรียนวัดสามชุกมาร่วมกิจกรรมเพื่อให้เด็กนักเรียนเรียนรู้ประเพณี 10.00 น พิธีเริ่ม นิมนต์พระมาฉันเพล ที่บริเวณมณฑป และ สวดมนต์ให้พรเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้สร้างมณฑปเสร็จพิธีสงฆ์ 12.00 น.ผลการดำเนินการประสบความสำเร็จ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านสามชุกเป็นอย่างดี จากนั้นแกนนำโครงการบูรณะมณฑป ก็เริ่มดำเนินการจัดเตรียมงานบวงสรวงในวันถัดไป โดยเตรียมสถานที่จัดดอกไม้ เตรียมเครื่องเซ่นไหว้

1.2.3 พิธีบวงสรวง

ตาราง 4 แผนการทำพิธีบวงสรวง

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
1.เตรียมเครื่องสังเวทย์ ได้แก่ หัวหมู 2 หัว เป็ด 2 ตัว ไก่ 2 ตัว ไข่ 20 ฟอง ขนมต้มแดงต้มขาว บายศรีปากชาม ผลไม้ 8 อย่าง	คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิษณุ บัวจันทร์ โดยมีคณะทำงาน ชาวชุมชนวัดสามชุก	15000 บาท โดย การสนับสนุนจาก ชุมชนวัดสามชุก และวัดสามชุก	วันที่ 18 มกราคม 2551 เวลา 07.00 ถึง 12.00
2.เตรียมเครื่องมือช่าง เชิญหงส์สาริด รอยพระบาท 4 รอย เพื่อทำพิธี บวงสรวงร่วมกัน	อาจารย์ วีระ มีเหมื่อน เป็นผู้ดำเนินพิธี บวงสรวง		
3.คุณประเทือง ดวงทองคำ เตรียม ดนตรีไทยชั้นสูงเพื่อบรรเลง เชิญ รับและส่งเทพในงานพิธีบวงสรวง			
4.เริ่มพิธี 07 00 น. โดยอาจารย์ วีระ มีเหมื่อน ทำพิธีอัญเชิญเทพ รับรู้ ขอขมาขออนุญาตทำการบูรณะ ขอความเป็นสิริมงคลเสร็จแล้วทำพิธี ส่งเทพ โดยมีดนตรีไทยบรรเลงรับส่ง ตลอดพิธี เสร็จพิธี 12.00 น			

ผลการดำเนินการ

วันนี้งานเริ่มตั้งแต่เช้าคณะทำงานจัดพื้นที่จัดของเช่นไหว้ต้องทำให้เสร็จก่อน 07.00 น. เพราะพิธีต้องเริ่มแต่เช้า วันนี้มีดนตรีไทยบรรเลงโดยคณะดนตรีของชาวสามชุกซึ่งก็เป็นคนชุดเดียวกับคนที่ทำการบูรณะมณฑปโดย คุณประเทือง ดวงทองคำ นักเรียนจากโรงเรียนวัดสามชุก นำโดย ผอ.สมควร เณรจากที่ ชาวบ้านมาร่วมงานมากเช่นเดียวกับวันที่ทำพิธีสงฆ์ เพราะพิธีนี้ไม่มีกันบ่อยนักและยังมีความรู้สึกที่ดีของชาวบ้านสามชุกที่กำลังจะได้ร่วมกันฟื้นฟูบูรณะวัดอุทธรรณที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ของวัดสามชุก ผู้ดำเนินการทำพิธีพราหมณ์ คือ อาจารย์วีระ มีเหมื่อน คุณสุพรรณ เมธสาร เป็นผู้เชิญ ท่านมาทำพิธีบวงสรวงมณฑป เพื่อขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขอทำการบูรณะมณฑป เสร็จพิธี 12.00 น. ผลการดำเนินการประสบความสำเร็จ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านสามชุกเป็นอย่างดี

ภาพที่ 25 ภาพประกอบงานบวงสรวงมณฑป
ที่มา : เพิ่มสะสมภาพของโรงเรียนวัดสามชุก

1.2.4 ดำเนินการบูรณะมณฑป

ตาราง 5 แผนการบูรณะมณฑป

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
บันทึกภาพต้นแบบเดิมของมณฑป สร้างนั่งร้าน เพื่อถอดหลังคามณฑป และเลือกสรรชิ้นส่วนที่ใช้ได้และ เสียหายเพื่อวางแผนออกแบบ ทดแทน	คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิษณุ บัวจันทร์ ผู้ใหญ่ ขวัญตา ศักดิ์ คุณประเทือง ดวงทองคำ คุณบุญชู ผ่องโสภาส คุณชะลอ สรหงส์ คุณ บุญส่ง ต้านซัง คุณสมิต พลัฒาทอง	ความสมัครใจของ ชาวสามชุก	เริ่มตั้งแต่ วันที่ 21 มกราคม 2551 คุณพิษณุ บอกกับผู้วิจัยว่า จะพยายามให้ เสร็จในเดือน มิถุนายน 2551

ตาราง 6 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข รอบที่ 1

ปัญหา อุปสรรค	วิธีแก้ไข
1. เนื่องจากแนวคิดในการบูรณะมณฑป ต้องการ ให้คงสภาพเดิมให้มากที่สุดจึงเป็นปัญหาเรื่องของไม้ ที่ใช้สำหรับบูรณะ เพราะไม้เก่าผุพังชำรุดมาก	1. จำเป็นต้องหาซื้อไม้เก่าหรือขอจากวัดใกล้เคียง แต่ในเบื้องต้นก็ทำสำเร็จ เพราะไม้บางส่วน ได้รับบริจาคจาก วัดลำพญา ซึ่งเป็นวัด ใกล้เคียงกันและอุปถัมภ์ซึ่งกัน
2. ระหว่างปฏิบัติงานบูรณะมณฑป ช่างผู้ทำการบูรณะ มณฑปได้รับบาดเจ็บ 2 คน เนื่องจากขึ้นบนหลังคา มณฑปแล้วสภาพที่เก่าทำให้รับน้ำหนักไม่ได้จึงตกลง มาได้รับบาดเจ็บ	2. คณะทำงานช่วยกันนำผู้บาดเจ็บส่ง โรงพยาบาลและติดตามผลการรักษาจนหาย

1.3 ชั้นสังเกตการณ์ (Observe) รอบที่ 1

จากการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม โดยบันทึกการปฏิบัติงาน สถานการณ์ทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ด้วยภาพถ่าย เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสังเกต ในขณะที่การวิจัยดำเนินการอยู่ การสังเกตนี้จะรวมถึงการรวบรวมผลการปฏิบัติด้วยตาเห็น การได้ฟัง และแบบสอบถามพบว่า ประสิทธิภาพในการทำงาน ความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ การปฏิบัติตามขั้นตอน ของผู้ดำเนินกิจกรรม ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่ คณะกรรมการทำงานบูรณะมณฑป ร่วมมือกันเป็นอย่างดีโดยศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องการผสมปูนแบบโบราณเพื่อจะทำให้ มณฑปคงสภาพเดิมให้มากที่สุด โดยจะใช้วิธีแบบโบราณ เช่น นำปูนขาวผสมน้ำอ้อยและน้ำต้มกับหนังควายมาผสมและฉาบมณฑป แม้ว่าคนส่วนมากจะมีความรู้เรื่องนี้น้อยแต่ก็พยายามเชิญผู้มีความรู้มาให้คำปรึกษา

1.4 ชั้นสะท้อนผล (Reflection) รอบที่ 1

ผู้วิจัยนำผลจากการนำบันทึกการปฏิบัติงานมาร่วมกันวิเคราะห์ ประเมินผล เพื่อทราบปัญหาของการปฏิบัติงาน และกระบวนการแก้ไข โดยผ่านการอภิปรายปัญหาซึ่งจะเป็นแนวทางของการพัฒนา และเป็นพื้นฐานข้อมูลนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนางานวางแผนและปฏิบัติต่อไป พบว่า ในระยะแรกของการดำเนินการ (16 มกราคม 2551 เป็นต้น) ชุมชนมีการกระตือรือร้นเรียนรู้สิ่งใหม่ ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน เปิดใจรับรู้มากขึ้นทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด และสมัครใจให้ร่วมมือกันเพื่อให้โครงการบูรณะมณฑป บรรลุตามเป้าหมาย โดยช่วยเหลือกันตามความถนัดและเวลาอันเหมาะสมที่จะปลีกตัวมาช่วยงานได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างทำงาน คือ เกิดอุบัติเหตุกับคนทำงานเพราะหลังคามณฑปชำรุดมาก จึงทำให้คนหรือ พลัดตกลงมาบาดเจ็บ อีกประการหนึ่งไม้ที่จะใช้ซ่อมแซมมณฑปก็ต้องขอบริจาคจากวัดที่มีไม้เหลือจากการใช้ ความตั้งใจจะใช้การผสมปูนโดยวิธีโบราณก็ไม่สามารถทำได้เพราะเนื้อปูนเก่ามากกับเนื้อปูนใหม่ไม่เข้ากัน ความเสียหายจากการรื้อมณฑปสร้างความไม่สบายใจกับแกนนำนักอนุรักษ์บางคนแต่ก็ต้องทำต่อไปเพราะเริ่มแล้วหยุดไม่ได้ สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจจริงของคนในชุมชนสามชุก

ผลการดำเนินการรอบที่ 1

เนื่องจากการบูรณะซ่อมแซม มณฑป จำเป็นต้องใช้ช่างที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมและเป็นคนท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับวัดสามชุก ซึ่งก็เป็นคนชุดเดียวกับที่เป็นนักดนตรีไทยของชาวสามชุก นำโดยคุณ ประเทือง ดวงทองคำ การดำเนินการจึงช้าเพราะคณะทำงานต้องไปทำภารกิจอื่นด้วย เมื่อว่างจึงมาทำมณฑปได้ ประกอบกับปัญหาโครงสร้างมณฑปเดิมเมื่อรื้อแล้วเสียหายผู้ฟังไม่สามารถนำประกอบแบบเดิมได้ จึงต้องหา วัสดุที่มีความแข็งแรงมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับของเดิมมาทำ และยังมีปัญหาเรื่อง คนทำงานได้รับบาดเจ็บจากการตกลงมาจากหลังคามณฑป

แต่ปัญหาดังกล่าวก็ได้รับการแก้ไขโดย ในเรื่องคนที่ตกจากหลังคา มณฑปก็ได้รับการรักษา โดยได้รับเงินช่วยเหลือค่ารักษาจากทางวัดสามชุก ส่วนในเรื่องไม้ที่จะทำมณฑปได้รับความช่วยเหลือจากวัดลำพญา และวัดใกล้เคียงบริจาคไม้บางส่วนประกาศบอกต่อกันเพื่อขอซื้อไม้เก่าที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสามารถประกอบกับของเดิมแล้วเข้ากันได้ จากผลการดำเนินการและปัญหาที่พบในรอบที่ 1 ทำให้ได้ข้อมูลในการประชุมเพื่อวางแผนพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกในรอบต่อไป

รอบที่ 2 ของกระบวนการศึกษาการพัฒนาวัดสามชุก

2.1 วางแผน (Plan)

จากผลการสะท้อนใน รอบที่ 1 พบปัญหาเรื่อง การรื้อมณฑปทำให้เกิดความเสียหายรูปทรง แต่คณะทำงานก็เข้าใจว่า ไม้รื้อก็เสียหายและอาจเสียหายมากกว่านี้ ในเรื่องการใช้วิธีการแบบโบราณ ผสมปูนก็พบว่าไม่สามารถทำได้เพราะไม่เข้ากันกับของเดิมด้วยอายุของวัสดุ แต่การทำงานบูรณะมณฑป จะต้องดำเนินต่อไป โดย คณะทำงานชุดเดิม จึงได้แก้ปัญหาโดย ทำความเข้าใจร่วมกันว่าวัตถุประสงค์ของเราคือดำรงไว้เท่าที่จะทำได้ สิ่งใดที่เสียก็ต้องเข้าใจและยอมรับด้วยหลักแห่งธรรมชาติว่าการเสื่อมเป็นธรรมดา

2.2 ลงมือปฏิบัติ (Action)

2.2.1 ดำเนินการบูรณะ มณฑป ต่อเนื่อง

ตาราง 7 แผนดำเนินการบูรณะมณฑป ต่อเนื่อง

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
ปรับพื้นที่บริเวณรอบ มณฑป เทคาน รอบมณฑปเพื่อเพิ่ม ความแข็งแรง	คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิชญ์ บัวจันทร์ ผู้ใหญ่ขวัญตา ศักดิ์ คุณประเทือง ดวงทองคำ คุณบุญชู ผ่องโสภาส คุณชะลอ สรหงส์ คุณ บุญส่ง ต้านขัง คุณสมิต พลัปลาทอง	ปูนสำหรับเทคาน ค่าตอบแทน วัดสามชุกใช้เงิน กองกลางประมาณ 50,000 บาท	ตั้งแต่วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551 ถึง วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2551

ตาราง 8 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข รอบที่ 2 (คุณพิษณุ บัวจันทร์ ให้สัมภาษณ์)

ปัญหา อุปสรรค	วิธีแก้ไข
1. มีความไม่เข้าใจกันในเรื่องโครงสร้างเดิมของมณฑลที่ซ้ำซ้อนมากเมื่อมีการรื้อถอน จึงเสียหายมากและไม่สามารถทำให้เหมือนเดิมได้ทุกชิ้นส่วน	1. ทำความเข้าใจร่วมกันยอมรับสภาพความเสียหายเป็นธรรมดาพยายามหาวัสดุที่เก่ามีอายุใกล้เคียงกับมณฑลมาดัดแปลงทำ และประกอบเข้า วัสดุที่ใช้แทน เช่น ไม้เก่าจากวัดใกล้เคียง
2. สำหรับเรื่องเงินค่าใช้จ่าย ยังไม่ปัญหาโดยตรงแต่คุณพิษณุ บัวจันทร์ ยังไม่ต้องการเอาเงินกองกลางของวัดสามชุกมาใช้ เพราะต้องการเก็บไว้เป็นเงินสำรอง	2. คุณพิษณุ บัวจันทร์ ได้พยายามประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินส่วนอื่นมาใช้ก่อนเพื่อจะกันเงินส่วนกลางที่ทางวัดมีไว้ในเวลาที่ไม่มีเงินบริจาคมาช่วย

2.3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) รอบที่ 2

จากการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม พบว่า ประสิทธิภาพในการทำงาน ความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ การปฏิบัติตามขั้นตอน ของผู้ดำเนินกิจกรรม ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่ คณะกรรมการทำงานบูรณะมณฑล ลดลงเนื่องจาก การรื้อถอนมณฑลทำให้วัสดุเก่าที่เป็นองค์ประกอบของมณฑล เช่น หลังคา เสียหายและบางอย่างซ่อมแซมไม่ได้จึงต้องทำขึ้นมาใหม่จึงทำให้แกนนำที่ต้องการอนุรักษ์ทุกอย่างไว้ รู้สึกไม่สบายใจ และกล่าวกับผู้วิจัยว่า “เสียตายนานฝีมือที่คนรุ่นก่อนทำไว้และเราก็ไม่สามารถรักษาไว้ได้ทั้งหมด”

ส่วนทางด้านค่าใช้จ่าย คุณพิษณุ บัวจันทร์ กล่าวว่า จะใช้เงินจากศรัทธาที่ชาวบ้านและนักท่องเที่ยว มาสนับสนุนการสร้างมณฑลก่อน ถ้าไม่พอก็จะเบิกทางวัด สำหรับเรื่องการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ มีปัญหาบ้างเล็กน้อย เป็นเรื่องของความรู้สึกเสียตายนี่เกิดจากความเสียหายจากการรื้อหลังคา มณฑล แต่ก็ผ่านไปได้ด้วยการที่ทุกคนคิดว่าเป็นเรื่องปกติของการทำงานร่วมกัน การปฏิบัติตามขั้นตอนก็ยังคงต่อเนื่องแต่ช้าลงเพราะคณะทำงานต้องปรับความเข้าใจเรื่องโครงสร้างมณฑลไปพร้อม ๆ กับซ่อมแซม

2.4 สะท้อนผล (Reflection) รอบที่ 2

สำหรับการสะท้อนผลในรอบที่ 2 ผู้วิจัยนำผลจากการนำบันทึกการปฏิบัติงานมาร่วมกันวิเคราะห์ พบว่า มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องแต่ช้าเพราะปัญหาด้านการสื่อสารอันเกิดจากผลการรื้อหลังคา ทำให้มีความรู้สึกไม่สบายใจบ้าง แต่ก็ปรับความเข้าใจกันได้ และ การมีกิจกรรมอื่นแทรก

เพราะคณะทำงานบูรณะมณฑปเป็นนักดนตรีไทย “วงดนตรีไทยชุมชนบ้านสามชุก” ทำให้มีเวลาทำงานบูรณะมณฑปไม่เต็มที่ สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านสามชุก มีความผูกพันเชื้ออาทรให้อภัยซึ่งกันและกัน รักชุมชนและอยากรักษามรดกทุกอย่างไว้เท่าที่จะทำได้

ในทิศทางของการพัฒนา จึงได้ประชุมถึงเรื่องความเป็นไปได้ในการพัฒนาให้ยั่งยืนอีกระดับหนึ่งและเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ทำอยู่ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องแม้จะไม่เร็ว ที่ประชุมเห็นว่าการบูรณะมณฑปไม่สามารถทำเสร็จในเร็ววันจึงร่วมกันคิดกระตุ้นเพื่อไม่ให้ความคิดในการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุกขาดช่วงจึงเกิด โครงการหาแนวร่วมด้านสื่อความหมายในการท่องเที่ยว เป็นเรื่องสำคัญ จึงร่วมกัน จัดกิจกรรมแนะนำหลักการสื่อความหมาย ให้แก่ พระสงฆ์ เณร แกนนำชุมชน และผู้สนใจ ในเรื่องการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อความหมายเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูปหลวงพ่อธรรมจักร

ผลการดำเนินการรอบที่ 2

จากการสำรวจผลการดำเนินการวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2551 พบว่า เนื่องจากคณะทำงานบูรณะ มณฑป เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องของดนตรีไทยด้วย จึงมีภารกิจหลักที่จะต้องแบ่งเวลามาทำตามจังหวะที่เหมาะสม การดำเนินงานซ่อมแซมบูรณะมณฑปจึงต้องค่อยๆทำไป ในระหว่างที่ดำเนินการซ่อมแซมมณฑป เพื่อพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการประชุมเพื่อศึกษาผลอยู่บ่อยๆ ที่ประชุมได้มีการพูดคุยกันถึงคนที่จะมีบทบาทในการแนะนำนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดสามชุก จึงเกิดประเด็นการประชุมต่อเนื่อง ในการจัดกิจกรรมในรอบที่ 3 ตามมา

รอบที่ 3 ของกระบวนการศึกษาการพัฒนาวัดสามชุก

3.1 วางแผน (Plan)

ในระหว่างร่วมกันพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยพัฒนาโบราณสถานอันได้แก่ การบูรณะมณฑป เพื่อให้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ผู้วิจัย กับพระสงฆ์ ได้แก่ พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) และคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับวัดสามชุก ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ คุณสุพรรณ เมธสาร คุณพิษณุ บัวจันทร์ อาจารย์แสวง คำสระน้อย อาจารย์ละม่อม คำสระน้อย อาจารย์พงษ์นรินทร์ อมรรัตนา ได้ประชุมถึงเรื่องความเป็นไปได้ในการพัฒนาให้ยั่งยืนอีกระดับหนึ่งและเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ทำอยู่ เห็นว่าการสื่อความหมายเป็นเรื่องสำคัญ จึงร่วมกัน จัดกิจกรรมแนะนำหลักการสื่อความหมาย ให้แก่ พระสงฆ์ เณร แกนนำชุมชน และผู้สนใจ ในเรื่อง การสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อความหมายเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่นพระพุทธรูป ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 ณ.วัดสามชุก บริเวณใต้ศาลาการเปรียญ

3.2 ลงมือปฏิบัติ (Action)

หลังจากได้ข้อตกลงจากการประชุมแล้วจึงกำหนดบทบาทในการดำเนินการจัดกิจกรรม แนะนำ การให้ความรู้ทางด้านการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว โดย พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) เป็น ผู้อำนวยการด้านสถานที่ นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ ดำเนินการทางด้านหลักวิชาการและเชิญแกนนำ ชุมชนที่สนใจ ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ ดำเนินการ ด้านติดต่อประสานงานและจัดเลี้ยง ฯลฯ

3.2.1 กิจกรรมแนะนำการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว

ตาราง 9 แผนการจัดกิจกรรมแนะนำการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว

ขั้นตอน	<p>ในเบื้องต้น นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ เตรียมเอกสารความรู้เบื้องต้นด้านการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ความรู้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์ จัดเตรียมอาหารน้ำดื่ม คณะทำงานเบื้องหลังทั้งหมดและพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) อำนวยการเรื่องสถานที่ ดำเนินการสอบถามผู้สนใจเข้าร่วมฟังและแลกเปลี่ยนความรู้ และประสานงานในเรื่องจำนวนผู้เข้าฟัง จนกระทั่งถึงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 วันดำเนินการกิจกรรมแนะนำ ความรู้ด้านการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว</p>
ผู้รับผิดชอบ	<p>พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) พระภิกษุพฤษชาติ สุนทรวิภาต นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ (ด้านการจัดสถานที่และติดต่อประสานงาน) นางสาวมัจฉา นงนพ นงนพ นงนพ (ตั๋ย) สุขสำราญ แม่ชี พยาและคณะแม่ชีวัดสามชุก (ช่วยรับผิดชอบด้านอาหารและน้ำดื่ม)</p>
ต้นทุน	<p>ค่าอาหารจัดเลี้ยงถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุและเณร 11 รูป และ อาหารสำหรับผู้ร่วมฟังบรรยาย 5,000 บาท จัดจ่าย โดย ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์</p>
วันเวลา	<p>17 กุมภาพันธ์ 2551 เวลา 09.30 – 11.20 น.</p> <p>08.00 น. พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) อำนวยการจัดสถานที่ ได้ศาลาการเปรียญ เป็นที่บรรยาย โดยมี พระภิกษุพฤษชาติ พระและ เณรวัดสามชุก ชาวบ้านในชุมชน ใกล้วัดสามชุกที่มาร่วมกิจกรรม นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ คุณทศพร ทรัพย์อินทร์ ช่วยกันจัดสถานที่</p> <p>09.30 น. ผู้ใหญ่บ้าน ขวัญตา ศักดิ์ กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมฟังการบรรยายและเปิดงาน</p> <p>09.40 น. นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ เริ่มการแนะนำเรื่อง การสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว และชวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงความคิดเห็น โดยมีหัวข้อ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การสื่อความหมายคือ การอธิบายถึงความหมายลึกซึ้งที่สุดของ วัตถุประสงค์สถานที่ 2. การอธิบายพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปสมัยใด ปางใด ขนาดเท่าใด ประวัติ และความหมายของปางพระพุทธรูป 3. หลักนำชมของสถานที่ เช่น ให้ความรู้ ให้ความบันเทิง ปลูกจิตสำนึก 4. การนำชมธรรมชาติ เกี่ยวกับผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย <p>11.20 ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำชุมชน และผู้วิจัย ร่วมกัน ถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุ</p>

ภาพที่ 26 ภาพกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ตาราง 10 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข รอบที่ 3

ปัญหา อุปสรรค	วิธีแก้ไข
<p>เนื่องจากวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 เป็นวันอาทิตย์ และทางวัดสามชุกเป็นวัดที่เปิดกว้างในเรื่องให้ความร่วมมือกับทุกฝ่ายในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ในวันดังกล่าวจึงเกิดเรื่องที่ไม่คาดฝันขึ้น คือ ทางอำเภอสามชุกขออนุญาตใช้พื้นที่วัดสามชุก เพื่อระดมชาวบ้านมารับแจกผ้าห่ม จำนวน 500 ผืน ในเวลา 13.30 น. แต่ชาวบ้านมารับผ้าห่มก่อนเวลาจึงเข้ามาร่วมฟังการบรรยายด้วยในระหว่างที่รอและที่สำคัญกว่านั้นร่วมรับประทานอาหาร ด้วยจึงเป็นปัญหาทั้งเรื่องเอกสารไม่พอแจกและอาหารที่ต้องทำเพิ่ม</p>	<p>ทางด้านกิจกรรมแนะนำการสื่อความหมาย ดำเนินต่อเนื่องผู้ที่ได้รับเชิญก็ถอนตัวไปเอง สำหรับเรื่องอาหารผู้ใหญ่บ้านก็จัดเพิ่มทันทีโดยได้รับความร่วมมือจากแม่ครัวและแม่ชีวัดสามชุก</p>

3.3 ชั้นสังเกตการณ์ (Observe) รอบที่ 3

จากการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม พบว่า ประสิทธิภาพในการทำงาน ความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ การปฏิบัติตามขั้นตอน ของผู้ดำเนินกิจกรรม ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจในเรื่อง วิธีการเล่าเรื่องเพื่อนำชมวัดสามชุก หรือนำชมของสถานที่ เช่น ให้ความรู้ ให้ความบันเทิง ปลูกจิตสำนึก การนำชมธรรมชาติ การชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในวัดสามชุก

3.4 สะท้อนผล (Reflection) รอบที่ 3

จากการดำเนินกิจกรรมในรอบที่ 3 ผู้วิจัยได้ใช้โอกาสพูดคุยสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแบบเป็นกันเอง พบว่า แกนนำชุมชนมีความคิดว่าควรมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้วิธีการต่างๆ ในการนำเสนอข้อมูลทางการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นการสร้างกระแสพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญขนานคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรหรือการบูรณะวัตถุทางศาสนาของวัดสามชุกสะท้อนให้เห็นว่า แกนนำชุมชนสามชุกตระหนักถึงความสำคัญของมรดกของชาวสามชุกเพิ่มขึ้น

ผลการดำเนินการรอบที่ 3

จากการสัมภาษณ์พูดคุยแบบเป็นกันเองและสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดสามชุกมากขึ้นเพราะมีการกล่าวถึงอดีตของพื้นที่วัดสามชุกและบริเวณใกล้เคียง วิพากษ์วิจารณ์จุดเปลี่ยนของบ้านสามชุก มีความรู้สึกเป็นเจ้าของรักและหวงแหน มรดกและวัฒนธรรมมากขึ้นมีความคิดที่จะทบทวนค้นหาความหมายของทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดสามชุก และรู้ว่าคนที่เล่าเรื่องได้ดีควรจะเป็นคนพื้นที่ เมื่อถึงขั้นนี้ชาวสามชุกก็เริ่มมีความคิดในการที่จะรักษามรดกของชุมชนให้ยั่งยืน มีแนวคิดในการฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านที่เด่นชัดขึ้น และส่งผลให้เกิดกิจกรรมในรอบที่ 4

รอบที่ 4 ของกระบวนการศึกษาการพัฒนาวัดสามชุก

4.1.วางแผน (Plan)

จากการดำเนินการทั้ง 3 รอบที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่ รอบที่ 1 เริ่มเข้าสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วันที่ 22 ธันวาคม 2550 ถึง วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551 ผลที่ได้คือกระแสการพัฒนาวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกกระตุ้น รอบที่ 2 เริ่มตั้งแต่ 2 กุมภาพันธ์ 2551 ถึง 11 กุมภาพันธ์ 2551 ผลที่ได้คือความคิดที่จะพัฒนาคนท้องถิ่นเพื่อเป็นภาคีภาคีแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวและเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับทรัพยากรและมรดกของชาวสามชุกเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้จึงเป็นต้นเหตุของกิจกรรมในรอบที่ 3 ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำในวันเดียวแต่เป็นการตั้งใจไว้สำหรับชาวสามชุกในขั้นต่อไป คือ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 กิจกรรมแนะนำการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวของวัดสามชุก ผลที่ได้ในรอบที่ 3 คือเรื่องเล่าของชาวสามชุกจุดเปลี่ยนในอดีตได้รับการยกขึ้นมาพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้ชาวสามชุกตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดสามชุกมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงของปัญหาที่ซับซ้อนแตกต่างกันตลอดมาแต่ทุกปัญหาต้องอาศัยการคิดร่วมกันของคนสามชุกเริ่มด้วยการมองปัญหาทางเดียวกันหาหนทางแก้ปัญหาร่วมกัน โดยปัญหาหลักในการพัฒนาคือ รายได้ของวัด และการประชาสัมพันธ์ ในครั้งนี้ จึงมีการประชุมเพื่อกำหนดกิจกรรมประชาสัมพันธ์วัดสามชุกพร้อมกับกิจกรรมประจำปีที่มีอยู่แล้ว คือ งานบวชชีพราหมณ์ และบวชเนกขัมมะประจำปีของวัดสามชุกซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 20 มีนาคม 2551 ถึง 25 มีนาคม 2551 ณ.วัดสามชุก

ประกอบกับ โอกาสที่ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานสมณศักดิ์ให้ เทียบเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก จึงได้ร่วมกันวางแผนจัดงานฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัตถุยาพัชยศ ในวันที่ 22 มีนาคม 2551 เพื่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยววัดสามชุก รู้จักวัดสามชุกมากขึ้น และอาจส่งผลถึงการได้รับความช่วยเหลือจากนักท่องเที่ยวมาช่วยสนับสนุนบูรณะมณฑป ให้เสร็จโดยเร็วโดยมีการประชุม (วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2551) โดยแกนนำการดำเนินการ ได้แก่

แก่นำดำเนินการจัดงานฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาพัทยศ

และมุขิตาจิตพระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต

พระครูวิบูลกิตติวัฒน์	ประธานคณะกรรมการอำนวยการ
นายพิษณุ บัวจันทร์	ประธานคณะกรรมการฝ่ายสถานที่
ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์	ประธานคณะกรรมการฝ่ายอาหาร
ครูวิภาศศิ ข้างทอง	ประธานคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
ผอ.แสวง คำสระน้อย	ประธานคณะกรรมการฝ่ายต้อนรับ
พระภิกษุพฤษชาติ สุนทรวิภาต	ประธานคณะกรรมการฝ่ายศาสนพิธี
ครูสุมาลี เกิดบงกช	ประธานคณะกรรมการฝ่ายการเงิน
พระครูติลก ปัญญาภร	ประธานคณะกรรมการฝ่ายของที่ระลึก
ผอ.วัชรภรณ์ จิตอนุกุล	ประธานคณะกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
ครูสุเมธ สุวรรณประทีป	ประธานคณะกรรมการบันทึกภาพ
นายประเทือง ดวงทองคำ	ประธานคณะกรรมการฝ่ายดนตรีไทย
ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์	ประธานคณะกรรมการฝ่ายแสงเสียง
นายสุพรรณ เมธสาร	ประธานคณะกรรมการฝ่ายประสานงาน
ผอ.แสวง คำสระน้อย	ประธานคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ
ผอ.สมควร เณรจาที	กรรมการ/เลขานุการ
ครูกิตติยา เสริมสุข	กรรมการ/เลขานุการ

4.2.ลงมือปฏิบัติ (Action)

หลังจากการประชุมกำหนดบทบาทแล้วจึงดำเนินการตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของทุกคน
ดังตารางที่ 10

4.2.1. งานฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัดยศ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตฺโต และ
ประชาสัมพันธ์ วัดสามชุก

ตาราง 11 แผนงานฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัดยศ พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตฺโต

ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ต้นทุน	เวลา
เวลา 09.39 น. พระเถรานุเถระ 100 รูป ทักษิณมานุปาทานถวายอดีต เจ้าอาวาสบูรพาจารย์และ ผู้มีพระคุณ	พระครูวิบูลกิตติวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอสามชุก เจ้าอาวาสวัดวิมลโกศาราม พระภิกษุพยุชาติ สุทธวิภาต ผู้ใหญ่ขวัญตา ศักดิ์	ประมาณ 40,000 บาท แต่ทางวัดสามชุก ได้รับเงินร่วม ทำบุญจากผู้ที่มา	วันที่ 22 มีนาคม 2551 เวลา 09.00 ถึง 12.00
เวลา 10.19 น. พระเถรานุเถระ 15 รูป เจริญพระพุทธมนต์	นายสุพรรณ เมธสาร ผอ.วิชาภรณ์ จิตอนุกุล นายประเทือง ดวงทองคำ	ประมาณ 40,000 บาท จึงเท่ากับต้นทุน	
เวลา 10.49 น. ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนา จังหวัดสุพรรณบุรี อ่านแต่งตั้งเลื่อนสมณศักดิ์ สัญญาบัตรเทียบเจ้าคณะ อำเภอชั้นเอกพระเถรานุเถระ เจริญชัยมงคล	นายพิษณุ บัวจันทร์ ครูวิภาศศิ ข้างทอง ผอ.แสวง คำสระน้อย ครูสุมาลี เกิดบงกช พระครูดิถก ปัญญาภร ครูสุเมธ สุวรรณประทีป		
เวลา 11.00 น. ถวายภัตตาหารเพลแต่ พระเถรานุเถระ			
เวลา 12.00 น. ถวายน้ำสรง มุขิตาจิต พระครูสุวรรณวิจิตร แขกผู้ร่วมงานร่วมรับประทานอาหาร			

ตาราง 12 ปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไข ในรอบที่ 4

ปัญหา อุปสรรค	วิธีแก้ไข
<p>การทำงานสำคัญและงานใหญ่ย่อมมีปัญหาอุปสรรค ในรายละเอียดอย่างแน่นอน เช่น ความไม่พอดีของ เวลา ความเหนื่อยล้าของผู้ดำเนินการ ที่เริ่มทำงานตั้งแต่ขั้นเตรียมการจัดสถานที่จัด นิทรรศการ การจัดดอกไม้ เตรียมที่จอดรถ ให้ผู้มาร่วมงาน ตั้งโต๊ะอาหาร และและจัดคิวคนเข้า กราบมุขิตาจิต หลวงพ่อสุวรรณวิจิตร สมจิตโต</p>	<p>จากปัญหาพื้นฐานดังกล่าว ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกงานแน่ๆ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ทุกคนที่เกี่ยวข้องเข้าใจดี และ ไม่เห็นเป็นอุปสรรคที่สำคัญ จึงช่วยกันดำเนินการอย่างเต็มใจ สะท้อนให้เห็นว่าทุกคนเคารพและ ทุกคนทำเพื่อพระครูสุวรรณวิจิตร</p>

ภาพที่ 27 ภาพกิจกรรมงาน มุชิตาจิต พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตุโต
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

4.3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) รอบที่ 4

งานพิธีฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัดยศเทียบเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก และการแสดงมุทิตาจิตเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต ถือเป็นงานสำคัญของวัดสามชุกที่ไม่ได้มีบ่อยครั้งและนับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์วัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ข้อสังเกตการจัดงานของทางวัดสามชุกคือไม่มีมหรสพ เช่น ลิเก ดนตรี หรืองานออกกัณฑ์ เพื่อจะได้รักษาไว้ซึ่งเจตนารมณ์ ของทางวัดสามชุก คือเป็นสำนักอบรมปฏิบัติธรรม เป็นศูนย์เผยแพร่และแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4 สะท้อนผล (Reflection) รอบที่ 4

จากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ซึ่งชาวสามชุกถือว่าเป็นงานสำคัญมากที่ไม่มีการจัดงานพิธีฉลองอันเป็นมงคลแบบนี้มานานแล้วสะท้อนให้เห็นการรวมพลังทางสังคมโดยมีผู้นำทางศาสนาเป็นแกนกลางและความผูกพันของชาวสามชุกที่มาร่วมกันช่วยกันจัดงานให้สำเร็จด้วยดีตรงตามวัตถุประสงค์ของชาวสามชุกและวิสัยทัศน์ของสามชุกและสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าเป็นวัดที่ต้องการความสงบและต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาและประวัติศาสตร์ รวมทั้งตระหนักในความสำคัญของการมาทำกิจกรรมที่วัดสามชุก

ผลการดำเนินการรอบที่ 4

เนื่องจากการดำเนินการในครั้งนี้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความตั้งใจที่จะแสดงความกตัญญูที่มีต่อพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) โดยถือโอกาสนี้ยื่นความจำนงที่จะเข้ามาช่วยงานในหน้าที่ต่าง ๆ ตามความถนัดของตน ตัวอย่างเช่น คุณมงคล หอมระรื่น (นักร้องเพลงลูกทุ่ง เจ้าของผลงานเพลงน้ำตาลกันแก้ว ใช้ชื่อในการร้องเพลงว่า ก้าน แก้วสุพรรณ) มาทำหน้าที่บรรยายประวัติของวัดสามชุก และทำหน้าที่พิธีกรเชิญชวน และประชาสัมพันธ์จัดลำดับการทำกิจกรรมหน้างาน ทำให้งานมีบรรยากาศสนุกเพิ่มขึ้น

สรุปผลการดำเนินการในรอบที่ 4 ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดสามชุก จากการใช้โอกาสพิเศษเป็นกลไกเชื่อมโยงให้คนมารวมกัน มีการพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด ทบทวนอดีตจนได้แนวคิดเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาวัดสามชุก ผู้วิจัยจึงสรุปว่า การจัดกิจกรรมเป็นไปตามแผน ที่วางไว้ด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนสามชุกที่มีจิตศรัทธา พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต (เจ้าอาวาส) และยังได้ประชาสัมพันธ์วัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3. ประเมินผลการพัฒนาร่วมกับชุมชน

การประเมินผลการพัฒนาโดยผู้วิจัยสร้างแบบสังเกต การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพในวัดสามชุก แบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1 ประเมินผลกระบวนการขั้นตอนการพัฒนา 4 รอบ

รอบแรก 22 ธ.ค.2550 – 2 ก.พ. 2551 ในระยะแรกของการดำเนินการ (16 มกราคม 2551 เป็นต้น) ชุมชนมีการกระตือรือร้นเรียนรู้สิ่งใหม่ ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน เปิดใจรับรู้มากขึ้นทางด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด และสมัครใจให้ร่วมมือกันเพื่อทำให้โครงการบูรณะมณฑป อันเป็นการอนุรักษ์มรดกของศาสนาพุทธ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดสามชุก บรรลุตามเป้าหมาย โดยชาวสามชุกช่วยเหลือกันตามความถนัดและเวลาอันเหมาะสมที่จะปลีกตัวมาช่วยงานได้

รอบสอง 2 ก.พ. 2551- 11 ก.พ. 2551 มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องแต่ช้าเนื่องจาก การมีกิจกรรมอื่นแทรกเพราะคณะทำงานบูรณะมณฑปเป็นนักดนตรีไทย วงดนตรีไทยชุมชนบ้านสามชุก ทำให้มีเวลาทำงานบูรณะมณฑปไม่เต็มที่ และต้องปรับความเข้าใจกันในเรื่องของการใช้วัสดุซ่อมแซมส่วนที่เสียหายจากการรื้อมณฑป

รอบสาม 11 ก.พ. 2551- 25 ก.พ. 2551 ผลผลิตจากการจัดกิจกรรมแนะนำแลกเปลี่ยนความรู้ในการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 ปรากฏว่า มีการพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของวัดสามชุกในอดีตมีการกล่าวถึงจุดเปลี่ยนของวัดสามชุก และคุณพิชญ บัวจันทร์ กล่าวไว้ว่า จากนี้ไปควรมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้วิธีการต่างๆ ในการนำเสนอข้อมูลทางการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นการสร้างกระแสพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญขนานคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรหรือการบูรณะวัตถุทางศาสนาของวัดสามชุก

รอบสี่ 25 ก.พ. 2551- 22 มี.ค 2551 งานพิธีฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัดยศเทียบเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก และการแสดงมุทิตาจิตเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต ถือเป็นงานสำคัญของวัดสามชุกที่ไม่ได้มีบ่อยครั้งและนับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์วัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ข้อสังเกต การจัดงานของทางวัดสามชุกคือไม่มีมหรสพ เช่น ลิเก ดนตรี หรืองานออกร้าน เพื่อจะได้รักษาไว้ซึ่งเจตนารมณ์ ของทางวัดสามชุก คือเป็นสำนักอบรมปฏิบัติธรรม เป็นศูนย์เผยแพร่และแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าเป็นวัดที่ต้องการความสงบและต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาและประวัติศาสตร์ รวมทั้งตระหนักในความสำคัญของการมาทำกิจกรรมที่วัดสามชุก

สรุปผลการประเมินขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ของผู้ดำเนินกิจกรรม ประชาชนผู้เกี่ยวข้อง และเจ้าหน้าที่ ด้วยแบบสังเกตการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัดสามชุก ได้ว่า จากการดำเนินการพัฒนาโดยใช้ขั้นตอนการวิจัย

แบบ PAOR ของเคมมิส และแมกทากาด ทั้งหมด 4 รอบ เริ่มตั้งแต่ 22 ธันวาคม 2550 ถึง 22 มีนาคม 2551 ผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านสามชุกเริ่มมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนขึ้นในทุกกรอบของการปฏิบัติการตามแผนมีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น และคนส่วนใหญ่เข้าใจไปในทิศทางเดียวกันว่า วัดสามชุกไม่ได้เป็นเพียงวัดที่มีแต่ักปฏิบัติธรรมจะเข้ามาปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อีกโดยเชื่อมโยงจากแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ตลาดสามชุก และยังเกิดแนวคิดในการพัฒนาวัดสามชุกและชุมชนสามชุกอย่างยั่งยืน โดยมีแนวคิดในการพัฒนาคนรุ่นต่อไปให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสามชุก และกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของสามชุก ผู้วิจัยสรุปว่า ผลดังกล่าวเป็นไปตามแผนที่แกนนำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันคิดไว้และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของวัดสามชุก ที่ว่า วิสัยทัศน์ของวัดสามชุก คือ เป็นสำนักอบรมปฏิบัติธรรมรวมทั้งศูนย์เผยแพร่ศีลธรรม และ แหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัด

3.2 ประเมินผลการพัฒนาผู้วิจัยจำเป็นต้องประเมินตามโอกาสที่มีกิจกรรม รอบแรก 22 ธ.ค. 2550 – 2 ก.พ. 2551 รอบสอง 2 ก.พ. 2551- 11 ก.พ. 2551 รอบสาม 11 ก.พ. 2551- 25 ก.พ. 2551 และ รอบสี่ 25 ก.พ. 2551- 22 มี.ค. 2551

3.2.1 ประเมินการบรรลุเป้าหมาย โดยการนำบันทึกความเปลี่ยนแปลงจากภาพถ่าย เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสังเกต

ภาพที่ 28 ภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบริเวณทางเข้าวัดสามชุก
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

ภาพมณฑปวันที่ 26 พฤษภาคม 2550

ภาพมณฑปวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551

ภาพมณฑปวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2551

ภาพที่ 29 ภาพการเปลี่ยนแปลงมณฑประหว่างการพัฒนา
ที่มา : ภาพถ่ายจากสถานที่จริง

3.2.2. ประเมินความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยใช้แบบสอบถาม
ด้านสังคม สิ่งแวดล้อม

ตาราง 13 ข้อมูลพื้นฐานของผู้แสดงความคิดเห็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก

ข้อมูลพื้นฐาน		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	43	53.75
	หญิง	37	46.25
รวม		80	100.00
อายุ	15-20	7	8.75
	20-29	14	17.50
	30-39	21	26.25
	40-49	8	10.00
	50-59	20	25.00
	60 ขึ้นไป	10	12.50
รวม		80	100.00

จากตาราง 13 แสดงว่า ผู้แสดงความคิดเห็นเรื่องการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุกที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามมีจำนวน 80 คน เป็นชาย 43 คน คิดเป็นร้อยละ 53.75 เป็น หญิง 37 คน คิดเป็นร้อยละ 46.25 กลุ่มอายุของผู้ตอบส่วนใหญ่ มีอายุ 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.25 และ 50-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.00

ตาราง 14 สถานภาพในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พระในวัดสามชุก	25	31.25
บุคลากรในวัดสามชุก	5	6.25
แกนนำชุมชนสามชุก	5	6.25
ผู้อาศัยใกล้วัดสามชุก	38	47.50
ผู้ค้าขายใกล้วัดสามชุก	4	5.00
อื่นๆ คนที่ตลาดสามชุก	3	3.75
รวม	80	100.00

จากตาราง 14 แสดงว่า สถานภาพในชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นผู้อยู่อาศัยใกล้วัดสามชุก จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 47.5 รองลงมาเป็นพระสงฆ์ในวัดสามชุก 25 รูป คิดเป็นร้อยละ 31.25

ตาราง 15 ระดับความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก
เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระดับของความ เปลี่ยนแปลง	มาก		ปานกลาง		น้อย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. มีนักท่องเที่ยวเพิ่ม	22	27.50	52	64.00	4	5.00
2. เวลาที่นักท่องเที่ยวอยู่ที่วัดสามชุก	7	8.75	56	70.00	17	21.20
3. ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	38	47.50	37	46.20	4	5.00
4. ประเพณีและวัฒนธรรม	37	46.20	34	42.50	9	10.12
5. ค่านิยมของคนในชุมชน	30	37.50	39	48.70	9	10.12
6. ความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน	21	26.20	45	56.20	12	12.00
7. รายได้ของชุมชน	10	12.50	64	80.00	3	3.70
8. รายได้ของวัด	25	31.20	54	67.50	-	-

จากตาราง 15 แสดงว่า ส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนา ในระดับมาก ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม และมีความเห็นในระดับ ปานกลาง เรื่อง รายได้ของชุมชน เวลาที่นักท่องเที่ยวอยู่ที่วัดสามชุก รายได้ของวัด การมีนักท่องเที่ยวเพิ่ม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ค่านิยมของชุมชน

ตาราง 16 ระดับความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก
เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระดับของความ พอใจ	มาก		ปานกลาง		น้อย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. มีนักท่องเที่ยวเพิ่ม	24	30.00	36	45.00	20	25.00
2. เวลาที่นักท่องเที่ยวอยู่ที่วัดสามชุก	24	30.00	41	51.20	12	15.00
3. ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	33	41.20	37	46.20	5	6.20
4. ประเพณีและวัฒนธรรม	29	36.20	35	45.70	13	16.20
5. ค่านิยมของคนในชุมชน	21	26.20	48	60.00	9	10.12
6. ความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สิน	12	15.00	51	36.70	15	18.70
7. รายได้ของชุมชน	6	7.50	64	80.00	8	10.00
8. รายได้ของวัด	14	17.50	58	72.50	5	6.20

จากตาราง 16 แสดงว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงใน
ระดับปานกลาง ทุกเรื่อง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งมุ่งศึกษา ผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกเป็นวิถีวิจัยเชิงพัฒนา ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่บริเวณวัดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และชุมชนใกล้เคียงวัดสามชุก ได้แก่ ชาวบ้านหมู่ 1 ที่ได้รับผลกระทบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจศักยภาพของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก
2. เพื่อวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT) ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวัดสามชุก
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก โดยใช้กระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) โดยมุ่งศึกษา ผลการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุกเป็นวิถีวิจัยเชิงพัฒนา ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในพื้นที่บริเวณวัดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และชุมชนใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาชุมชน และ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ในการพัฒนาวัดสามชุก
2. พัฒนาศักยภาพของวัดสามชุก ผู้วิจัยใช้กระบวนการ PAOR ซึ่งเป็นการวิจัยที่สะท้อนผลการปฏิบัติงานเป็นวงจรตลอด 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ เคมมิส และแมกทากาด (Kemmis; & Mc Taggart. 1990) ดังต่อไปนี้ ขั้นวางแผน (PLAN) ขั้นลงมือปฏิบัติ (ACTION) ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) และขั้นสะท้อนผล (Reflection)
3. ประเมินผลการพัฒนาร่วมกับชุมชน การประเมินผลการพัฒนาแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้
 - 3.1. ประเมินผลกระบวนการขั้นตอนการพัฒนา ได้แก่ ประสิทธิภาพในการทำงาน ร่วมกันความเต็มใจในการปฏิบัติงาน ความสามารถในการสื่อสาร มนุษย์สัมพันธ์ การปฏิบัติตามขั้นตอนโดยสร้างแบบสังเกต การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพในวัดสามชุก

3.2. ประเมินผลการพัฒนา ได้แก่

- ประเมินการบรรลุเป้าหมาย โดยการนำบันทึกความเปลี่ยนแปลงจากภาพถ่าย เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสังเกต ทุกหนึ่งเดือนเริ่มตั้งแต่มีการประชุมเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก
- ประเมินความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยใช้การสัมภาษณ์แบบสอบถามและการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม

4. การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

4.1.1 ข้อมูลด้านการตรวจสอบศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้ตารางตรวจสอบทรัพยากร (Resource audit)

4.1.2 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางศักยภาพที่ได้จากการสังเกต ภาพถ่ายและการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นข้อมูลเพื่ออธิบายเสริมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ความพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก ในเรื่อง จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในวัดสามชุก เวลาที่นักท่องเที่ยวอยู่ที่วัดสามชุก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมของคนในชุมชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รายได้ของชุมชน รายได้ของวัดสามชุกเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา ใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ร้อยละ (Percentage)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า วัดสามชุกมีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เนื่องจากมีจุดแข็งทางพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ มีศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงสภาพเดิม และชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ในระยะแรก มีการปรับปรุงโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม ในระยะที่สอง ปรับแผนการบูรณะโบราณสถาน ระยะที่สาม สร้างความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ระยะที่สี่ จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลพบว่า ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับมาก ในเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม โดยมีความพอใจในการเปลี่ยนแปลงในระดับ ปานกลาง

อภิปรายผล

เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้กระบวนการขดลวด (PAOR) ของ เคมีสและแมกทากาด เป็นการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างน้อย 3 ฝ่าย ฝ่ายแรกคือกลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหา ได้แก่ แกนนำชุมชนและชาวบ้าน ฝ่ายที่สอง นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ฝ่ายที่สาม นักวิชาการหรือนักวิจัย โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ วางแผน ปฏิบัติตามแผน สังเกต และ สะท้อนผล และนำผลสะท้อนมาพัฒนาแผนงานกิจกรรมในรอบต่อไป จากปฏิบัติการดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัต จนกระทั่งได้ผลการพัฒนาศักยภาพ

จากผลการสำรวจวัดสามชุก ที่พบว่า เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเนื่องจาก มีธรรมชาติสภาพแวดล้อม อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ รมรื่น สวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ มีแม่น้ำท่าจีนซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ด้านอุปโภค มีศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ ได้แก่ มีการจัดงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในเดือนมีนาคมของทุกปี อบรมศีลธรรมเยาวชน มีงานปฏิบัติธรรมประจำปี ซึ่งมีไม่มากนักในบริเวณวัดใกล้เคียง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงสภาพเดิม ชุมชนยังคงมีจิตสำนึก ร่วมกันในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไว้อย่างเหนียวแน่น มีทรัพยากรที่เป็นมรดกทางศาสนา คือ มณฑป รอยพระพุทธรบาท สี่รอยซ้อนกัน หลวงพ่อธรรมจักร และมรดกทางสังคม คือ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่สะสมวัตถุุมงคลและเครื่องมือเครื่องใช้อันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และ มีการจัดการกับพื้นที่โดยทางวัดมีนโยบายเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ที่ดีมีการเกื้อกูลกันระหว่างวัดกับบ้าน และโรงเรียนโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นงานบุญ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า พื้นที่วัดสามชุกสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เนื่องจากมีทุนทางวัฒนธรรมมากเพียงพอ ทั้งทุนทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางด้านศิลปวัฒนธรรม มีข้อสังเกตว่าการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดสามชุกโดยเฉพาะพื้นที่วัฒนธรรมทางน้ำ (แม่น้ำท่าจีน) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ ในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับตลาดสามชุก

ในด้านของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ก่อนที่ผู้วิจัยจะได้เริ่มกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงต้องใช้เวลา 8 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน 2550 ถึง วันที่ 22 ธันวาคม 2550 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัดสามชุก และคัดกรองผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเลือกคนที่เป็น ผู้นำตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยใช้วิธีสังเกตการณ์แสดงออกตามธรรมชาติของผู้ร่วมกิจกรรม ในระยะแรกของการศึกษาชุมชน ผู้วิจัย พบว่า แต่ชุมชนและวัดสามชุกไม่ได้คิดเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพราะไม่ได้คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อวัดสามชุกทั้งที่ทางวัดสามชุกมีทรัพยากร

เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากมาย จนกระทั่ง วันที่ 22 ธันวาคม 2550 เมื่อผู้วิจัยได้รับโอกาสจากแกนนำชุมชน ได้แก่ พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) คุณขวัญตา ศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานกรรมการบริหารตลาดสามชุก) ผอ.แสวง คำสระน้อย ร่วมประชุมเพื่อศึกษาทิศทางการพัฒนาวัดสามชุก จึงได้นำเสนอแนวคิดในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และคิดที่จะพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยคัดเลือกทรัพยากรสำคัญที่ต้องบูรณะเป็นลำดับแรกเพื่อบูรณะให้เป็น สถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งเพื่อเป็นมรดกสืบทอดต่อคนรุ่นต่อไป จึงเกิดการเคลื่อนไหว และเกิดแผนพัฒนาวัดสามชุกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น

โครงการแรกที่เกิดขึ้นในวันที่ 22 ธันวาคม 2550 อันเนื่องมาจากการประชุมร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกโดยเริ่มที่ โครงการบูรณะมณฑปของวัดสามชุก ผู้วิจัยถือโอกาสนับเป็นรอบที่ 1 ของการวิจัยที่ใช้กระบวนการขดลวด (PAOR) ของเคมมิสและแมกทากาด

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก ในระยะแรก มีการปรับปรุงโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม ผลการดำเนินงาน ชุมชนมีการกระตือรือร้นเรียนรู้สิ่งใหม่ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนอันเป็นผลมาจากการเริ่มโครงการบูรณะมณฑป เปิดใจรับรู้ และสมัครใจให้ร่วมมือในทุกขั้นตอนของโครงการ ตั้งแต่เริ่มทำความเข้าใจ เคลียร์พื้นที่ จัดพิธีกรรมบวงสรวง เพื่อขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนทำการถอดรื้อเพื่อซ่อมแซม โดยช่วยกันตามความถนัดและเวลาสะดวกและเหมาะสมของแต่ละคน

สืบเนื่องจากการดำเนินการบูรณะมณฑป ในรอบที่ 1 เป็นไปอย่างต่อเนื่องแต่ช้าเพราะปัญหาคนดำเนินการ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยด้วย จึงมีงานด้านดนตรีที่ต้องทำ ประกอบกับงาน บูรณะมณฑปเป็นงานที่ต้องทำอย่างประณีตจึงต้องปล่อยให้เป็นไปอย่างช้า ด้วยเหตุผลดังกล่าว ในระยะที่สองจึงมีการปรับแผนการบูรณะโบราณสถาน เมื่อมีการประชุมกันถึงเรื่อง การพัฒนาวัดสามชุกให้ต่อเนื่อง จึงมีการกล่าวถึง ความสำคัญของคนที่บอกรับความหมายและชี้หน้านักท่องเที่ยวเมื่อมาเที่ยววัดสามชุก ที่ประชุมจึงเห็นว่าการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญ จึงร่วมกันวางแผนจัดกิจกรรมแนะนำหลักการสื่อความหมาย ให้แก่ พระภิกษุสงฆ์ เณร แกนนำชุมชน และผู้สนใจ ในเรื่อง การสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อความหมายเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ในรอบที่ 3 สร้างความร่วมมือร่วมใจของชุมชน จึงมีการดำเนินการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้เสนอความคิดเห็นในการแนะนำนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดสามชุก ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกล่าวถึงสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดสามชุกมากขึ้น วิพากษ์วิจารณ์ และให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดสามชุกมากขึ้น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของรักและหวงแหน มรดกและวัฒนธรรมมากขึ้นมีความคิดที่จะค้นหาความหมายของทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดสามชุก และรู้ว่าคนที่เล่าเรื่องได้ดีควรจะเป็นคนพื้นที่

ระยะที่สี่ จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น จากผลการดำเนินการในรอบที่ 3 ชาวสามชุกได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวมากขึ้นมีการสืบค้นประวัติศาสตร์ของวัดสามชุกและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดสามชุกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้ประชุมและนำเลือกเหตุการณ์สำคัญ มาเป็นกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์วัดสามชุก และลงความเห็นว่า จะจัดงานฉลอง เลื่อนสมณศักดิ์พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) และแสดงมุขิตาจิตเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี ขึ้น การดำเนินการครั้งนี้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีความตั้งใจที่จะแสดงความกตัญญูที่มีต่อพระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาส) โดยถือโอกาสนี้ยื่นความจำนงที่จะเข้ามาช่วยงานในหน้าที่ต่าง ๆ ตามความถนัดของตน งานพิธี ฉลองเลื่อนสมณศักดิ์สัญญาบัตรพัดยศเทียบเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก และการแสดงมุขิตาจิตเนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต ถือเป็นงานสำคัญของวัดสามชุกที่ไม่ได้มีบ่อยครั้งและนับว่าเป็นการประชาสัมพันธ์วัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงสำเร็จด้วยดี และผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การจัดงานของทางวัดสามชุกคือไม่มีมหรสพ เช่น ลิเก ดนตรี หรืองานออกร้าน เพื่อจะได้รักษาไว้ซึ่งเจตนารมณ์ ของทางวัดสามชุก คือเป็นสำนักอบรมปฏิบัติธรรม เป็นศูนย์เผยแพร่และแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากผลการวิจัยที่ใช้กระบวนการขดลวด(PAOR) ของ เคมีซิสและแมกทากาด โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการนี้ 4 รอบ จะพบว่าชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับมาก ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจาก การพัฒนาในครั้งนี้มุ่งการบูรณะโบราณสถาน ได้แก่ มณฑป จึงมีการปรับปรุงพื้นที่และสิ่งแวดล้อมเป็นเหตุให้ชาวบ้านเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมนั้นได้มีการฟื้นฟูกิจกรรมทางศาสนาได้แก่ การทอดกฐินทางเรือ ซึ่งมีได้ทำมาเป็นเวลานานแล้ว นอกจากนี้ยังมีประเพณีบวงสรวงเจ้าที่และบรรพบุรุษซึ่ง ชาวบ้านมาร่วมกันอย่างคับคั่ง ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนสามชุก

สำหรับความพอใจในการเปลี่ยนแปลงในระดับ ปานกลาง นั้นเพราะชาวบ้านยังไม่มั่นใจในผลการพัฒนา ที่มุ่งเน้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางที่ดีหรือไม่ดี อีกทั้ง ยังเป็นช่วงเริ่มแรกของการพัฒนาจึงยังไม่เห็นผลตอบแทนที่ชัดเจน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล สุคประเสริฐ. (2540). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กิตติวัฒน์ รัตนดิกลง ภูเก็ต. (2542). *แนวทางจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. คณะ วิทยาการจัดการ. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). *รายงานการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ*. กรุงเทพฯ ฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ชมชาติ เทพชัย. (2543). *แนวทางในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรมในวัด*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ ฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- จุฑามาศ ไชยศร. (2536). *การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด แม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จุฑาทิพย์ เจริญลาภ และ วิษวี ชูรักษา. (2549). *แนวโน้มการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. ใน เอกสารประกอบการบรรยาย สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ ฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- เจดศักดิ์ ชุมนุม. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่องกรณีศึกษาโดยใช้รูปแบบการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : การพัฒนายุทธศาสตร์โดยวิธีการทางคุณภาพโรงเรียนบ้านท่ามะขาม ต.ตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ. ราชบุรี*. กรุงเทพฯ ฯ: เนติกุลการพิมพ์.
- ฉัตรชัย ดั่งจาด. (2545). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาความคิดเห็นชุมชนคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (รัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ชูชีพ ชีพอุดม. (2548). *เอกสารประกอบการสอนวิชา พ.ท. 461 การจัดการนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. มหาวิทยาลัยแม่โจ้ – แพร่ เฉลิมพระเกียรติ.
- ธรรมศักดิ์ โจรนสุนทร. (2542). *สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ ฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์ ปีที่ 27*. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- เนตรนภา เหลืองสะอาด. (2550). *การวางแผนและการจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตวิญญาณในจังหวัดกาญจนบุรี*. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พะจิต ตามประทีป. (2549). *การวางแผนกลยุทธ์แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน จังหวัดชัยนาท*. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ภารเดช พยัฆวิเชียร. (2543). *การอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมในวัดและการท่องเที่ยว*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- มาริสสา โกเศยะโยธิน. (2542). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมและการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านบริเวณโครงการทับทิมสยาม 02. กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ*
- มานิตย์ ศิริวรรณ. (2543). *ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด*. ใน เอกสารประกอบการสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2545). *เอกสารการสอนชุดวิชากลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว หน่วยที่ 9-15. นนทบุรี: สาขาวิชาวิทยาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*.
- มะลิ วิมาน. (2547). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย การปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จังหวัดสระบุรี*. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- ยาใจ พงษ์ปริญญา. (2537). การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน. ใน *เอกสารประกอบการบรรยายการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 26 – 28 กันยายน 2537 โรงแรมแก่นอิน.
- สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2550. จาก <http://eclass.net.kku.ac.th>
- รัตติยา คีตานนท์. (2549). *การเสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงคราม* ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม.(การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. (2529). *ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อมรดกศิลปวัฒนธรรม*. จุลสารการท่องเที่ยว กรุงเทพฯ ฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วรรณภา วงษ์วานิช. (2539). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์.
- วัฒนา วงศ์เกียรติสินธุ์; และคณะ. (2546). *การวางแผนกลยุทธ์ปะการกำหนดแผนองค์การสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ ฯ.
- วิมล จิโรจพันธุ์; ประชิต สกฤษะพัฒน์; และ อุดม เขยทิวังศ์. (2548). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติ* การท่องเที่ยวประเทศไทย. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด.
- ออนไลน์. (2550). *วัด*. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2550, จาก www.sssns.com
- ศรีศักร วิลลิโกดม. (2543). *คุณค่าของวัดในเชิงศิลปวัฒนธรรมและในเชิงจิตใจต่อสังคมไทย*. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด*. สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริวรรณ เต็มสุข. (2547). *ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ* เป็นผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาตำบลเจ้าเจ็ด อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร. (2545). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. โครงการวิชาการเพื่อเด็กและชุมชน คณะสังคมศาสตร์ เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. (2547). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2547-2549*. กรุงเทพฯ ฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- สิริกร เลิศลักษณ์ธาร. (2550). *การวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวทางน้ำอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา แม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี*.
 ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม).
 กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต. (2549). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*.
 สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2549, จาก www.msu.ac.th
- อัชญรียา คักดีนรงค์. (2549). *การมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม กรณีศึกษา ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง*.
 ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม).
 กรุงเทพฯ ฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ออนไลน์. (ม.ป.ป.). *แผนที่จังหวัดสุพรรณบุรี* สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2550,
 จาก www.geocities.com/suphantown
- ออนไลน์. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสุพรรณบุรี*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2550 ,
 จาก www.suphan.net
- Boo, E. (1991). *Making Ecotourism Sustainable : Recommendations for Planning, Development, and Management, In Nature Tourism ; Managing for The Environment*. Washington D.C. : Island Press.
- Cohen; & Uphoff Norman T. (1980) . *Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity* : World Development. April.
- Ceballos Lascurain. (1991). *ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*.
 สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2549, จาก www.msu.ac.th
- Erwin William. (1976). *Participation Management : Concept, Theory and Implementation*.
 Atlanta, Ga : Georgia State University.
- Godfrey, Kerry ; & Clarke, Jackie. (2000). *The Tourism Development Handbook*. London : Cassell.
- Keith Davis. (1972). *Human Behavior of Work – man Relations and Organization Behavior*. New York : McGrawHill Book Co.
- Kemmis, S; & Mc Taggart, R. (1990). *The action research planner*. 3rd ed.
 Victoria : Deakin University press
- Richardson , Janet. (1993). *Ecotourism & Nature based holidays*. Sydney :
 Australian Print group

- Ross, S ; & Wall, G. (2001, April). *Wallace's Line : Implications for Conservation and Ecotourism in Indonesia*. *Tourism and the less developed world : issues and case studies*. 43 ref ; 223 – 233.
- Sindiga, I. (1999, 1 April). Alternative Tourism and Sustainable Development in Kenya. *Journal of Sustainable Tourism*. 7 (2):108 – 127 (20).
- The Ecotourism Society. (1991) . *A Collection of Ecotourism Guidelines*. Vern International Ecotourism Society.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บุคลากรเกี่ยวกับวัดสามชุก

ภาพพระและแกนนำ
ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก

พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตโต
(เจ้าอาวาสวัดสามชุก)

พระสมุห์ไส่ ดิถีชีโว
(พัฒนาพิพิธภัณฑ์)

พระบวรภค สุานวโร
(ผู้จัดการสถานีวิทยุ)

พระปรีชา ปริบุญโญ
(ฝ่ายศิลปะของวัด)

พระ พฤกษ์ชาติ สุนทรวิภาต

คุณลุง ศิริ สรหงษ์
ชาวสามชุก

ผู้ใหญ่วัดญตา ศักดิ์
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1

คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์
(ประธานกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก)

อ.วิภาศติ ช้างทอง
(กรรมการสถานีวิทยชุมชน)

พี่สมพร สว่างศรี
(นักจัดรายการข่าวสาร)

คุณดำรง ล้อมลาย
(นักจัดรายการวิทยุท้องถิ่น)

คุณสุพรรณ เมธสาร
(แกนนำบูรณะมณฑป)

คุณพิษณุ บัวจันทร์
(แกนนำบูรณะมณฑป)

อ.แสวง คำสระน้อย
(แกนนำพัฒนาวัดสามชุก)

ภาพกิจกรรม

การประชุมวันที่ 22 ธันวาคม 2550

ประชุมผลการดำเนินการในเบื้องต้นของการบูรณะมณฑป 20 มกราคม 2551

บันทึกการประชุมเพื่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่วัดสามชุก
วันที่ 22 ธันวาคม 2550 (10.00 น.-11.30 น.) ณ.ห้องประชุมวัดสามชุก

ผู้เข้าร่วมประชุม

พระครูสุวรรณวิจิตร (เจ้าอาวาสวัดสามชุก) ประธานฝ่ายสงฆ์

คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานฝ่ายฆราวาส)

ผู้ใหญ่ ขวัญตา ศักดิ์ (ประสานงาน)

พระสมุห์ใส (ฝ่ายพัฒนาพิพิธภัณฑ์)

คุณพิษณุ บัวจันทร์ (ฝ่ายช่าง)

อาจารย์แสง คำสระน้อย (บัญชี)

คุณสุพรรณ เมธสาร (ฝ่ายพิธีกรรมบวงสรวงมณฑป)

คุณบุญเลิศ พวงนิล (กรรมการ)

ป้าชด ดวงทองคำ (กรรมการ)

คุณมงคล วัชชพันธ์ (กรรมการ)

ป้าทุเรียน กำแหงกุล (กรรมการ)

ป้าประดิษฐ์ จันทร์เรือง (กรรมการ)

คุณเขาวลิต เริ่มรัตน์ (กรรมการ)

ป้าสำรวม จันทร์ (อาหารและเครื่องดื่ม)

ป้านศร สุขสำราญ (อาหารและเครื่องดื่ม)

นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์ (ผู้วิจัย)

ว่าที่ร้อยตรีหญิงทศพร ทรัพย์อินทร์ (ช่างภาพ)

เวลา 10.00 น. พระครูสุวรรณวิจิตร กล่าวแนะนำสมาชิก และเปิดการประชุม

วาระที่ 1 เรื่องการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยส่งมอบให้ประธานฝ่ายฆราวาส คือคุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ทำหน้าที่ประชุม และเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดสามชุกด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเลือกการทาสีซ่อมแซมโบสถ์ กับ บูรณะมณฑป เป็นประเด็นหลักในการประชุม และที่ประชุมร่วมกันแสดงความคิดเห็น และลงความเห็นร่วมกันว่า จะบูรณะมณฑป ด้วยเหตุผลที่ว่ามณฑปทรุดโทรมมาก และกำลังจะพังลงมา ในขณะที่โบสถ์ยังมีความแข็งแรง อยู่จะจืดจางก็เพียงสีเท่านั้น เมื่อบูรณะมณฑปแล้ว ก็จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมที่ วัดสามชุกมากขึ้น ซึ่งอาจได้รับเงินบริจาคทำบุญจากนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาทาสี และซ่อมแซมโบสถ์ได้ในโอกาสต่อไป จึงกำหนดโครงการ บูรณะซ่อมแซม มณฑป

วาระที่ 2 ผู้เข้าร่วมประชุม นำโดย คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ เดินสำรวจรอบมณฑป
พร้อมกับพูดคุยแบ่งบทบาทหน้าที่กัน โดยเบื้องต้นคุณพิษณุ บัวจันทร์ รับหน้าที่ตาม
ช่างฝีมือมาตีราคา

เวลา 11.30 น.เปิดการประชุม

นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์

ผู้บันทึก

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551

ฝ่ายสงฆ์

พระครูสุวรรณวิจิตร สมจิตฺโต (เจ้าอาวาส)	พระภิกษุพฤษชาติ สุนทรวิภาต
พระเกรียงไกร จรณธมฺโม	พระสมุห์ใส ดิกขีโร
พระอำนาจ	พระชาติชาย ธมฺมโร
พระพลณาโณ (สุรัักษ์ สุขสำราญ)	
สามเณร อนันต์ จันจະ	สามเณร ตู แซ่ตัน
สามเณร จรณรงค์ธร ฤกษ์สวัสดิ์	สามเณรสันติ สวยสวัสดิ์

ฝ่ายฆราวาส

ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์	นางชด ดวงทองคำ	นางประดิษฐ์ จันทรเรือง
นางทุเรียน กำแหงกุล	นายสุพรรณ เมธสาร	นายพิษณุ บัวจันทร์
นายสมพร สว่างศรี	ครูละม่อม คำสระน้อย	ผอ.แสวง คำสระน้อย
ทนายพงษ์นรินทร์ อมรรัตนา	นางวัฒนา หอมคันทรง	นายบุญเลิศ พวงนิล
นางทองใบ ช่อจำปี	นายแก้ว สรหงส์	นายชะลอ สรหงส์
นายข้าม สรหงส์	นายแสง เทียนนันทดา	นางนิภาพรรณ แสงอินทร์
นายชูชาติ จิตต์ถนอม	นายสังเวียน คู่สุวรรณ	นางอนุธิดา คชคง
คุณ อำพร สว่างศรี	นางทองสุข ลิ่มตระกูล	นางกิมซ้วน สติระ
นางศิริวรรณ อรุณโชติ	คุณวีระชัย เรืองศรี	คุณประจวบ สติระ
นางสาวนภา เทียนศรี	นางมนัส ไม้งาม	นายชิต คงครุฑ
นายเพิ่มศักดิ์ แจ่มจันทร์	นางสาวอรพิน ชาวพันธุ์	

ภาคผนวก ข
เครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์ ศึกษาชุมชนวัดสามชุก

1. ข้อมูลประชากรศาสตร์.....

 แหล่งข้อมูล.....
2. ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....

 แหล่งข้อมูล.....
3. ลักษณะทางกายภาพของชุมชน (ภาพรวม) ทรัพยากรธรรมชาติ
 ทิศที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา.....

 แหล่งข้อมูล.....

4. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

 แหล่งข้อมูล.....
5. สุขภาพอนามัย.....

 แหล่งข้อมูล.....
6. การศึกษา.....

 แหล่งข้อมูล.....

7. ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต.....

- แหล่งข้อมูล.....
- 8.ความเชื่อ ศาสนา.....
-
- แหล่งข้อมูล.....
- 9.เศรษฐกิจ การเมือง.....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
-
- 10.การติดต่อสื่อสาร (แหล่งกระจายข่าว).....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
- 11.ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น (กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกิจกรรม).....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
-
- 12.ภูมิปัญญาท้องถิ่น (อาหาร สิ่งประดิษฐ์).....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
- 13.ปัญหาและความต้องการของชุมชนด้านต่างๆ.....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
- 14.ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
- 15.มีการวางแผนพัฒนาในรูปแบบใด.....
-
-

- แหล่งข้อมูล.....
16. มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนหรือไม่.....
- แหล่งข้อมูล.....
17. มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ
-
- แหล่งข้อมูล.....
18. มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวหรือไม่.....
-
-
- แหล่งข้อมูล.....
19. ความต้องการ อยากให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใด.....
-
- แหล่งข้อมูล.....
20. มีคนเข้าร่วมกิจกรรมในงานสำคัญมากน้อยเพียงใด.....
-
- แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยสำรวจด้วยตนเอง.....

ตารางตรวจสอบทรัพยากร (Resource Audit) จำนวน 8 ตาราง

1. รายการทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากร ธรรมชาติ	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	บริการ นักท่องเที่ยว	ข้อมูล นักท่องเที่ยว	ผู้ติดต่อ
1.1 ภูมิทัศน์ และภูมิอากาศ							
1.2 พืช							
1.3 สัตว์							
1.4 น้ำ							

2. รายการทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากร วัฒนธรรม	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	บริการ นักท่องเที่ยว	ข้อมูล นักท่องเที่ยว	ผู้ติดต่อ
2.1 มรดก วัฒนธรรม							
2.2 มรดก ด้านศาสนา							
2.3 ศิลปะ ชาติพันธุ์							

3. รายการทรัพยากร ด้านมหกรรม ปรากฏการณ์สำคัญ

ทรัพยากร มหกรรม ปรากฏการณ์	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	บริการ นักท่องเที่ยว	ข้อมูล นักท่องเที่ยว	ผู้ติดต่อ
3.1 งาน มหกรรม							
3.2 งานกีฬา							
3.3 งานแสดง สินค้าธุรกิจ							
3.4 งานแสดง อื่นๆ							

4. รายการทรัพยากรด้านกิจกรรม

ทรัพยากร กิจกรรม	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	บริการ นักท่องเที่ยว	ข้อมูล นักท่องเที่ยว	ผู้ติดต่อ
4.1 นันทนาการ							
4.2 บริการ							
4.3 สิ่งอำนวยความสะดวก							

7. การประเมินคุณสมบัติ ความโดดเด่น และอำนาจดึงดูดใจ

ลักษณะของทรัพยากร	คุณภาพ	ความโดดเด่นเมื่อเทียบกับที่อื่น	จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว
1.ธรรมชาติ			
2.วัฒนธรรม			
3.มหกรรม			
4.กิจกรรม			
5.บริการ			

8. การจัดอันดับความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว

ลักษณะทรัพยากร	คุณสมบัติความโดดเด่น	ลูกค้าสำคัญ	โอกาสในการพัฒนา	อุปสรรคต่อการพัฒนา	อันดับ
ธรรมชาติ					
วัฒนธรรม					
มหกรรม					
กิจกรรม					
บริการ					

แบบสังเกตการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ
ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก รอบที่ 1 : 22 ธ.ค 50 ถึง 2 ก.พ 51

ระดับ	ผู้ปฏิบัติ	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
การมีส่วนร่วม	ผู้ดำเนินกิจกรรม	/				
	ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง	/				
	เจ้าหน้าที่	/				
2.เต็มใจในการปฏิบัติงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง	/				
	เจ้าหน้าที่		/			
3.ความสามารถในการสื่อสาร	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่		/			
4. มนุษย์สัมพันธ์	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่		/			
5. การปฏิบัติตามขั้นตอน	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง			/		
	เจ้าหน้าที่		/			

หมายเหตุ : ผู้ดำเนินกิจกรรม หมายถึง ผู้นำในกิจกรรมนั้น ๆ เช่น หัวหน้าช่าง ผู้ทำพิธีบวงสรวง ฯลฯ
ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ที่มาช่วยงานตามโอกาส
เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานตลาดสามชุก

แบบสังเกตการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ
ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก รอบที่ 2 : 2 ก.พ. 51 ถึง 11 ก.พ. 51

ระดับ การมีส่วนร่วม	ผู้ปฏิบัติ	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
1.ประสิทธิภาพ ในการทำงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง				/	
	เจ้าหน้าที่		/			
2.เต็มใจในการ ปฏิบัติงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง				/	
	เจ้าหน้าที่			/		
3.ความสามารถ ในการสื่อสาร	ผู้ดำเนินกิจกรรม					/
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง					/
	เจ้าหน้าที่				/	
4. มนุษย์สัมพันธ์	ผู้ดำเนินกิจกรรม				/	
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง				/	
	เจ้าหน้าที่				/	
5. การปฏิบัติ ตามขั้นตอน	ผู้ดำเนินกิจกรรม				/	
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง				/	
	เจ้าหน้าที่				/	

หมายเหตุ : ดำเนินกิจกรรม หมายถึง ผู้นำในกิจกรรมนั้น ๆ เช่น หัวหน้าช่าง ฯลฯ

ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ที่มาช่วยงานตามโอกาส

เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานตลาดสามชุก

แบบสังเกตการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ
ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก รอบที่ 3 : 11 ก.พ. 51 ถึง 25 ก.พ. 51

ระดับ	ผู้ปฏิบัติ	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
การมีส่วนร่วม	ผู้ดำเนินกิจกรรม				/	
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่		/			
2.เต็มใจในการ ปฏิบัติงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม	/				
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง	/				
	เจ้าหน้าที่	/				
3.ความสามารถ ในการสื่อสาร	ผู้ดำเนินกิจกรรม			/		
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง				/	
	เจ้าหน้าที่		/			
4. มนุษย์สัมพันธ์	ผู้ดำเนินกิจกรรม			/		
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง			/		
	เจ้าหน้าที่			/		
5. การปฏิบัติ ตามขั้นตอน	ผู้ดำเนินกิจกรรม					
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง			/		
	เจ้าหน้าที่			/		

หมายเหตุ : ผู้ดำเนินกิจกรรม หมายถึง ผู้นำในกิจกรรมนั้นๆ ได้แก่ พระครูสุวรรณวิจิตร และ ผู้วิจัย
ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ที่มาช่วยงานตามโอกาส และผู้มาร่วมงาน
เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา คักดี ประธานตลาดสามชุก
 คณะกรรมการชุมชน

แบบสังเกตการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ
ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดสามชุก รอบที่ 4 : 25 ก.พ. 51 ถึง 22 มีนาคม 2551

ระดับ การมีส่วนร่วม	ผู้ปฏิบัติ	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
1.ประสิทธิภาพ ในการทำงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม	/				
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่	/				
2.เต็มใจในการ ปฏิบัติงาน	ผู้ดำเนินกิจกรรม	/				
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่	/				
3.ความสามารถ ในการสื่อสาร	ผู้ดำเนินกิจกรรม	/				
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง	/				
	เจ้าหน้าที่	/				
4. มนุษย์สัมพันธ์	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่		/			
5. การปฏิบัติ ตามขั้นตอน	ผู้ดำเนินกิจกรรม		/			
	ประชาชนและ ผู้เกี่ยวข้อง		/			
	เจ้าหน้าที่		/			

หมายเหตุ : ผู้ดำเนินกิจกรรม หมายถึง ผู้นำในกิจกรรมนั้นๆ เช่น พระครูวิบูลกิตติวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอสามชุก
 เจ้าอาวาสวัดวิมลโกคาราม นายพิษณุ บัวจันทร์ นายสุพรรณ เมธสาร ครูวิชาศศิ ข้างทอง ผอ.แสง คำสระน้อย
 พระภิกษุพฤษชาติ สุนทรวีภาต พระครูติลก ปัญญากร ผอ.วัชรภรณ์ จิตอนุกุล ครูสุเมธ สุวรรณประทีป นาย
 ประเทือง ดวงทองคำ คุณมงคล หอมระรื่น (ก้านแก้วสุพรรณ)
 ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ที่มาช่วยงานตามโอกาส
 เจ้าหน้าที่ หมายถึง เจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านขวัญตา ศักดิ์ ครูสุมาลี เกิดบงกช
 คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ นายกองค์การบริหารตำบลสามชุก ผอ.สมควร เณรจาทิ

แบบสอบถาม
ผลจากการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุก

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน และเขียนข้อความในช่องว่าง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ตอบ

1.เพศ 1) ชาย

2) หญิง

2 .อายุ 1) 15 – 20 ปี

2) 20 – 29 ปี

3) 30 – 39 ปี

4) 40 – 49 ปี

5) 50 – 59 ปี

6) 60 ปี ขึ้นไป

3 สถานภาพในชุมชน

1) พระในวัดสามชุก

2) บุคลากรในวัดสามชุก

3) แกนนำชุมชน

4) อาศัยอยู่ใกล้วัดสามชุก

5) ค้าขายอยู่ใกล้วัดสามชุก

6) อื่น ๆ.....

ตอนที่ 2

ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาศักยภาพวัดสามชุกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลจากการพัฒนา ศักยภาพวัดสามชุก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ระดับของความ เปลี่ยนแปลง			ความพอใจ ในความเปลี่ยนแปลง		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น						
2. เวลาที่นักท่องเที่ยว อยู่ที่วัดสามชุก						
3. ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม						
4. ประเพณี และวัฒนธรรม						
5. ค่านิยมของ คนในชุมชน						
6. ความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน						
7. รายได้ของชุมชน						
8. รายได้ของวัดสามชุก						

ข้อเสนอแนะ.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์

(ผู้วิจัย)

ภาคผนวก ค
เอกสารขอความอนุเคราะห์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล นายพอเพียง ทรัพย์อินทร์
 (เปลี่ยนชื่อจาก นายวงษ์เพชร ตั้งแต่ 14 มีนาคม 2551)
 วันเดือนปีเกิด 7 กันยายน 2509 อายุ 42 ปี
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 901 /273 ซอยภาวนา ถนนลาดพร้าว แขวงสามเสนนอก
 เขตห้วยขวาง จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2538 ปริญญาตรี นิเทศศาสตรบัณฑิต
 จากมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช
 พ.ศ. 2547 ประกาศนียบัตรบัณฑิต
 สาขาวิชา การจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 พ.ศ. 2551 ปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วท.ม.) สาขาการวางแผนและการ
 จัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ